Näringsutskottets betänkande 1984/85:2

om utrikeshandelspolitiska frågor

Ärendet

I detta betänkande behandlas, helt eller delvis, nio motioner som rör frågor om bl. a.

frihandel,
internationaliseringsprocessens effekter,
multinationella företag,
exportzoner,
exportförbud för farliga varor,
tillfällig utförsel av metallskrot,
öststatshandeln.

Sveriges exportråd har inkommit med en skrivelse om pågående aktiviteter för främjande av öststatshandeln.

Förhandlingschefen vid industridepartementet Sten Niklasson har inför utskottet lämnat upplysningar i frågor om multinationella företag.

Sammanfattning

Två motioner (m, fp) innehåller förslag till hur Sverige skall agera på olika områden för att frihandeln skall stärkas och utvidgas. Med motivering att ett omfattande arbete med detta syfte pågår avstyrks motionerna, som emellertid får stöd i reservationer (m, c, fp). I en motion (vpk) om minskning av Sveriges internationella beroende i ekonomisk-politiska frågor uppmärksammas en viktig aspekt på internationaliseringsprocessen, säger utskottet, som dock anser (reservation vpk) att motionen inte bör föranleda någon åtgärd från riksdagens sida. Utskottet förutsätter med anledning av en motion (c) att regeringen aktivt deltar i pågående arbete inom FN och OECD rörande multinationella företag och föreslår också att riksdagen i ett särskilt uttalande betonar angelägenheten av att Sverige verkar för att de multinationella företagens verksamhet i ett handelsperspektiv tas upp i GATT.

En motion (c) med förslag om lagstiftning rörande exportförbud för särskilt farliga, i Sverige förbjudna varor avstyrks, men utskottet uttalar att ett sådant förbud i vissa fall kan vara motiverat. Utskottet avstyrker (reservation m) en motion (m) om att exportlicens skall kunna medges för metallskrot som är avsett att återtas och återanvändas i det licenssökande företagets egen produktion. En förändring av gällande regler mot friare handel är önskvärd men förutsätter en liberalisering också i vår omvärld.

Ytterligare motionsyrkanden som avstyrks av utskottet men får stöd i

reservationer gäller exportzoner (m, fp) samt utrikeshandelns länderinriktning och inrättandet av ett statligt handels- och bytesbolag (vpk).

Motionerna

De motioner som behandlas här är

1983/84:422 av Paul Lestander m. fl. (vpk), vari – med motivering i motion 1983/84:317 – hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om utvidgning av östhandeln,

1983/84:851 av Ulf Adelsohn m. fl. (m), såvitt gäller hemställan (3 delvis) att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om frihandel – – –,

1983/84:908 av Jan-Erik Wikström m. fl. (fp), såvitt gäller hemställan (8) att riksdagen uttalar att Sverige i skilda internationella sammanhang bör verka för en fri internationell handel och slopande av icke-tariffära handelshinder, även inom tjänstesektorn,

1983/84:1033 av Birgitta Hambraeus (c) och Pär Granstedt (c), vari hemställs att riksdagen

1. hos regeringen anhåller om förslag till ratificering av FN:s konvention för konsumentskydd,

2. hos regeringen begär förslag till lag om förbud mot export av varor som är förbjudna i Sverige,

1983/84:1098 av Karin Ahrland (fp) och Hans Petersson i Röstånga (fp), vari – med motivering i motion 1983/84:1094 – hemställs att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts om seminarier i Ystad för att uppmärksamma och debattera östförbindelser och östhandeln,

1983/84:1898 av Lars Werner m. fl. (vpk), vari hemställs att riksdagen

1. som sin mening ger regeringen till känna nödvändigheten av att öka spridningen av svensk utrikeshandel för att minska det ekonomisk-politiska utlandsberoendet,

2. hos regeringen hemställer om åtgärder för att bilda ett statligt handels- och bytesbolag i enlighet med vad som anförts i motionen,

3. som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförs om åtgärder för att minska det institutionella utlandsberoendet,

1983/84:2022 av Karl Björzén (m) och Anders Andersson (m), vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär förslag om komplettering av gällande frihamnsbestämmelser med sikte på inrättande av exportzoner på strategiskt lämpliga platser i vårt land,

1983/84:2359 av Anita Bråkenhielm (m), vari hemställs att riksdagen hos regeringen begär ändring i kungörelsen om allmänt exportförbud, 1950:324,

på sådant sätt att företag i tillverkningsindustrin medges tillfällig utförsel för bearbetning av metallskrot avsett för återtagning och återanvändning i den egna tillverkningen,

1983/84:2499 av Olof Johansson (c) och Per-Ola Eriksson (c), såvitt gäller hemställan – med motivering i motion 1983/84:2498 – (2) att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om initiativ inom FN-systemet för att begränsa de stora transnationella företagens negativa påverkan på världshandeln.

Yrkande 3 i motion 1983/84:851 har i resterande del behandlats i näringsutskottets betänkande NU 1983/84:40.

Uppgifter i anslutning till motionerna

Frihandel

Den handelspolitiska utvecklingen

Framställningen i det följande om vissa centrala drag i den handelspolitiska utvecklingen under efterkrigstiden bygger framför allt på bilaga 6 till 1984 års långtidsutredning (SOU 1984:6) De handelspolitiska förutsättningarna för svensk export under 1980-talet, som har utarbetats av kommerskollegium.

Efterkrigstiden fram till den första hälften av 1970-talet utmärktes av hög ekonomisk tillväxt och liberalisering av handeln i ett ömsesidigt positivt samspel. Industriländernas handelspolitik präglades av betydande tullreduktioner och avveckling av kvantitativa restriktioner. Reglerna för den internationella handeln drogs upp i det allmänna tull- och handelsavtalet, GATT. Valutakonvertibilitet infördes. Världsekonomin kännetecknades av ökad internationalisering, dvs. världshandeln steg snabbare än produktionen.

Under 1970- och 1980-talen har emellertid en handelspolitisk klimatförändring skett. Vändpunkten kan anges till år 1974, det år då den internationella recessionen började i den första oljeprishöjningens spår. Sedan dess har också takten i internationaliseringen av världsekonomin avtagit och under början av 1980-talet även tillfälligt visat en negativ utveckling. Andra hälften av 1970-talet kännetecknades av både inflation och låg tillväxt (stagflation) samt av ökad benägenhet att införa handelssnedvridande ingrepp (den "nya protektionismen").

Icke-tariffära åtgärder är samlingsbegreppet för olika slags ingrepp, andra än tullar, som påverkar handeln över gränserna. Ett viktigt slag är de direkt verkande i form av kvantitativa restriktioner, t. ex. importbegränsning eller importförbud. En annan och svåröverskådlig grupp är interna regleringar, vilka kan betecknas som indirekt verkande. Hit hör tekniska föreskrifter avseende varors beskaffenhet m. m., som kan utformas så att de missgynnar

utländska tillverkare. Även punktskatter, utformade så att de drabbar importerad vara men inte inhemska substitut, bör nämnas. Ytterligare en grupp utgörs av försvårande procedurregler, t. ex. formalistiska importlicenskrav, tidsödande valutatillstånd, omständliga inspektionsförfaranden och andra byråkratiska hinder. Till icke-tariffära åtgärder i vid mening hör även subventioner och diskriminerande offentlig upphandling.

Kvantitativa restriktioner har allt oftare införts vid sidan av vad som är tillåtligt enligt GATT-reglerna. (Enligt GATT:s artikel XIX får ett land vidta skyddsåtgärder i form av kvantitativa restriktioner eller tullhöjningar om den egna industrin skadas av en ökande import. Restriktionerna skall avse all berörd import och vara tillfälliga i syfte att ge tid för anpassning av den inhemska industrin.) Begränsningar har i stället genomförts i form främst av s. k. Orderly Marketing Agreements (OMA) och Voluntary Export Restraints (VER).

På tekoområdet tillämpas det s. k. multifiberavtalet (MFA), som är en i GATT träffad ramöverenskommelse. Enligt huvudreglerna kan import- och exportland komma överens om exportbegränsningar. Det första MFA trädde i kraft år 1974. F. n. gäller MFA III, som löper från början av år 1982 till mitten av år 1986. Sedan MFA började tillämpas har en hela tiden växande andel av tekoexporten från utvecklingsländer till industriländer begränsats genom ökad länder- och varutäckning.

Sedan mitten av 1970-talet har användningen av subventioner ökat, särskilt i Västeuropa. Subventioner har varit vanligast förekommande inom krisbranscher såsom stål-, varvs- och tekoindustrierna, men i en del länder har även bilindustrin åtnjutit omfattande stöd. Offentlig upphandling kan tillämpas så att inhemska tillverkare gynnas och har uppmärksammats i ökad omfattning på grund av den offentliga sektorns tillväxt, inte minst i industriländerna. Den relativa betydelsen av diskriminerande upphandling har sålunda ökat.

Tekniska föreskrifter ökar i omfattning på grund av dels den tekniska utvecklingen – nya ämnen, tillsatser och konstruktioner –, dels allmänt ökad medvetenhet om hälso-, miljö- och arbetsrisker. Möjligheterna att utforma föreskrifter så att de t. ex. missgynnar utländska tillverkare har därigenom ökat.

Generellt gäller att användningen av icke-tariffära åtgärder förekommer i större utsträckning i u-landsgruppen än i i-landsgruppen, men också att användningen på senare tid har ökat bland i-länderna.

Inom flera organisationer som är verksamma på det handelspolitiska området pågår försök att bekämpa de protektionistiska strömningarna och att bibehålla ett öppet multilateralt handelssystem. Flera högnivåmöten om det internationella handelspolitiska och ekonomiska samarbetet i vidare bemärkelse har avhållits. Sambandet mellan finans- och kreditpolitik å ena sidan och handelspolitik och världshandelns utveckling å den andra har därvid alltmera uppmärksammats. När det gäller de handelsbegränsande

åtgärderna har man i flera av de internationella samarbetsorganisationerna enats om nödvändigheten av att handelshindren avvecklas så att förutsättningarna för en ekonomisk återhämtning förbättras.

Detta bekräftades bl. a. vid GATT:s ministerkonferens år 1982, den första på nio år. I det arbetsprogram som antogs där ingår bl. a. ett åtagande av länderna att inte vidta eller vidmakthålla åtgärder i strid med GATT och att söka undvika handelsbegränsande åtgärder i allmänhet. Ett stort antal tolkningsuttalanden gjordes i särskilda yttranden av medlemsländerna. En uppföljning av GATT-beslutet skedde bl. a. inom OECD (Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling), vars ministerråd vid sitt möte år 1983 gjorde ett uttalande om bekämpning av protektionismen och avveckling av handelshindren (s. k. roll-back).

Vid UNCTAD VI (FN:s sjätte konferens för handel och utveckling) år 1983 enades konferensen om ett uttalande mot protektionism och om vikten av att den bekämpas. I-länderna åtog sig att undvika införande av nya handelshinder och att regelbundet se över de hinder som finns i syfte att avskaffa dem. Den svenska regeringen har utarbetat ett arbetsprogram i nio punkter för att följa upp resultatet av UNCTAD VI.

Vid OECD:s ministerrådsmöte år 1984 fattades beslut om att tullsänkningarna enligt den s. k. Tokyo-rundan skulle tidigareläggas ett år och att man skulle verka för en ny GATT-runda. Ett genomförande av det arbetsprogram som antogs av GATT år 1982 ansågs böra vara det första steget på vägen mot en sådan ny förhandlingsrunda om världshandeln. Det överenskoms också att genomgångar sektorsvis skulle ske i OECD:s handelskommitté för att belysa möjligheterna till gemensamma liberaliseringsåtgärder.

Sveriges linje i det internationella samarbetet

Sverige verkar aktivt för att protektionismen skall motverkas och för att frihandeln och det multilaterala frihandelssystemet skall stärkas. Det kan illustreras med följande uttalanden av statsrådet Mats Hellström i årets budgetproposition (prop. 1983/84:100 bil. 5 s. 104 och 106):

Ett väsentligt mål för den svenska handelspolitiken är --- att främja en öppen internationell handel och att verka för en ökad respekt för det internationella regelsystemet. De senaste årens negativa ekonomiska utveckling har utsatt det internationella handelssystemet för stora påfrestningar. Detta gör försvaret för en öppen världshandel desto mer angeläget. En protektionistisk utveckling skulle menligt motverka den uppgång i den internationella ekonomin som nu kan skönjas.

Inom bl. a. GATT --- och OECD --- pågår verksamhet i syfte att slå vakt om och vidareutveckla det öppna, multilaterala handelssystemet. F. n. arbetar man på att försöka avveckla protektionistiska åtgärder för att underlätta den återhämtning av världsekonomin som är så nödvändig. Jag anser det väsentligt att Sverige spelar en aktiv roll i denna process. För att dessa ansträngningar skall få avsedd effekt är det dock nödvändigt att de inte

motverkas av nya protektionistiska ingrepp och att de vidgas till att omfatta också mer långsiktigt förtroendeskapande åtgärder och på sikt nya multilaterala liberaliseringsförhandlingar.

Vissa svenska importbegränsningar, m. m.

På textilområdet har Sverige, i likhet med de flesta andra industriländer, bilaterala begränsningsavtal med textilexporterande länder. Sverige har f. n. sådana avtal med 16 länder. I tillämpliga fall har avtalen ingåtts inom ramen för multifiberavtalet (se s. 4). En utvärdering av det nuvarande skyddssystemet på tekoområdet skulle enligt budgetpropositionen år 1984 (prop. 1983/84:100 bil. 5 s. 118) ske när det samlade resultatet av pågående omförhandlingar av vissa avtal förelåg. Denna utvärdering görs nu.

Sverige införde i mars 1984 en unilateral importbegränsning för vissa tekovaror från Turkiet. Sedan år 1968 har vidare en unilateral begränsning för vissa textilvaror gällt mot Taiwan. Därefter har även importen av sytråd med ursprung i Taiwan begränsats unilateralt.

Vissa kvantitativa begränsningar har också införts för importen från statshandelsländerna. Begränsningarna gäller främst textilier, skor och hushållsporslin. Begränsningarna fastslås med undantag för Sovjetunionen i de s. k. årsprotokoll som upprättas i samband med de årliga handelsöverläggningarna. För Sovjetunionen fastställs de ensidigt på svensk sida. Dessutom finns övervakningslicenser för ett antal andra känsliga varor, bl. a. kemikalier och vissa metallhalvfabrikat.

Förutom vid import från statshandelsländerna gäller licenstvång också för vissa textilvaror som har sitt ursprung i annat land än EG- och EFTA-länder med undantag av Grekland, Spanien och Portugal. Genom detta övervakningssystem – som alltså inte är förenat med begränsningar – kan importen av tekovaror följas.

Den s. k. globalkontingent för gummistövlar och gummikängor som sedan år 1977 gällde för länder utanför EG och EFTA avvecklades vid årsskiftet 1984. Likaså slopades en bilateral kvotering av japanskt hushållsporslin per den 1 april 1984. Vissa begränsningar i importen från Tjeckoslovakien har avskaffats med verkan från den 1 januari 1985.

Gränsskydd upprätthålls för jordbruksprodukter.

Svar på interpellation om handelshinder gentemot u-länderna

Statsrådet Mats Hellström besvarade i riksdagen den 24 januari 1984 (RD 1983/84:66 s. 85) en interpellation (1983/84:51) av Ingrid Sundberg (m) om åtgärder mot handelshinder gentemot u-länderna. I interpellationen frågades vilka åtgärder regeringen i praktiken hade vidtagit för att motarbeta uppkomsten av nya handelshinder gentemot dessa länder och för att genomföra uppföljningsprogrammet från UNCTAD VI. Vidare frågades om regeringen aktivt skulle verka för att svenska, icke-tariffära handelshinder

gentemot u-länderna undanröjdes.

I svaret redogjorde statsrådet inledningsvis för hur den långdragna ekonomiska krisen har drabbat alla länder och lett till stagnerande ekonomisk tillväxt, i vissa fall minskande produktion och världshandel och tilltagande protektionism. Han anförde vidare att effekterna av de åtgärder som har vidtagits eller planeras för att skydda egna marknader hotar att slå igenom just i ett läge då ett friare marknadstillträde skulle vara som mest betydelsefullt för att den uppgång i den internationella konjunkturen som kan skönjas skall bli stabil och varaktig. U-länderna måste, underströk han, sälja sina varor framför allt till i-länderna för att kunna betala sina skulder till i-länder och för att få en ökad ekonomisk tillväxt. I-länderna måste kunna sälja sina varor även till u-länderna för att vitalisera sina ekonomier.

Statsrådet erinrade härefter om sin i FN:s andra utskott framförda vädjan till både i-länder och u-länder att, i insikten om det ökade inbördes sambandet mellan i- och u-landsekonomierna, stoppa alla planer på att vidta nya protektionistiska åtgärder. Härvid hade också betonats att även en begränsad avveckling av handelshinder skulle kunna få en betydelsefull och behövlig förtroendeskapande effekt. På sikt var det nödvändigt att i en ny global förhandlingsomgång fortsatt försöka avveckla existerande handelshinder. Dessa uppfattningar hade regeringen gett uttryck för såväl i GATT, OECD och EFTA som i de många samtal som hade förts med enskilda länder om den handelspolitiska utvecklingen. I dessa sammanhang hade u-ländernas problem särskilt tagits upp. Statsrådet erinrade vidare om att särskilda ansträngningar hade gjorts från svensk sida vid UNCTAD VI att nå fram till en överenskommelse i frågan om protektionism och avveckling av handelshinder som skulle bli så långtgående som möjligt. Detta var, framhöll han, en viktig punkt i regeringens uppföljningsprogram vilken också hade aktualiserats vid olika kontakter med handelsansvariga ministrar i såväl i-länder som u-länder.

I interpellationssvaret redovisades härefter de hinder mot u-landshandeln som Sverige har satt upp och som numera i stort gäller endast teko- och jordbruksområdena. Statsrådet anförde:

Trots att Sverige erbjuder en förhållandevis öppen marknad fortsätter dock våra ansträngningar tillsammans med våra handelspartner att ytterligare avveckla existerande handelshinder enligt de åtaganden vi gjort i olika internationella organisationer. Som ett led i denna strävan kommer vi att verka för en tidigareläggning av de tullsänkningar som överenskommits i MTN. Dessa ansträngningar skall ses mot bakgrund bl. a. av att 80 à 85 % av Sveriges import från u-länder i dag är tullfri. Sverige är berett att på sikt sträva efter att skapa utrymme för en import av socker från u-länderna svarande mot 10–15 % av konsumtionsbehovet. Då den nuvarande produktionen av socker ger underlag för från regionalpolitiska synpunkter värdefulla arbetstillfällen måste hänsyn härtill tas när det gäller den takt i vilken detta importutrymme kan stå till förfogande, som jag uttalat tidigare. Vi har från årsskiftet avvecklat globalkvoten på gummistövlar. Vi avser, som framgår av vårt niopunktsprogram för uppföljning av UNCTAD VI, att i samband med

den regelbundna granskningen vart femte år som skall göras av vårt preferenssystem, också överväga vad som kan göras med de handelshinder som inte består av tullar. Jag vill i det sammanhanget erinra om att många av dessa handelshinder, t. ex. hälsobestämmelser och sanitära bestämmelser, är av sådan karaktär att de ofta inte kan avvecklas utan snarare – såsom också sker i GATT – genom multilaterala förhandlingar harmoniseras så att de utgör ett så litet hinder för handeln som möjligt.

I interpellationssvaret redovisades också hur Sverige multilateralt och bilateralt följer upp övriga punkter i niopunktsprogrammet efter UNCTAD VI. Det gäller bl. a. frågan om ökade resurser till International Trade Center, arbetet i den expertgrupp som avses utreda frågan om stabilisering av u-ländernas exportintäkter på råvaruområdet samt fortsatt och ökad finansiering genom Internationella valutafonden (IMF).

Frågan om avveckling av handelshinder har, sade statsrådet Hellström avslutningsvis, såväl ett korttids- som ett långtidsperspektiv. På kort sikt hade en rad smärre åtgärder stor betydelse för att vända en protektionistisk trend genom att vara förtroendeskapande och minska misstron mellan handelsnationerna. Sådana åtgärder borde dock för att bli trovärdiga ses som förberedelser för mer genomgripande förhandlingar för att liberalisera handeln multilateralt. I diskussionerna om en eventuell global GATT-runda övervägdes bl. a. hur man inom ramen för en sådan runda skulle kunna förhandla om avskaffande av hinder för handeln mellan u-länder och i-länder. Tanken på en ny GATT-runda hade stöd från Sverige, som ansåg att det var helt nödvändigt att man i sådana eventuella förhandlingar med prioritet tog itu med de svåra handelspolitiska problem flertalet u-länder brottades med.

I proposition 1984/85:29 om ändring i lagen (1977:975) med tulltaxa, m. m. har förslag nyligen lagts fram om en sådan tidigareläggning av de tullsänkningar i MTN – dvs. de multilaterala handelsförhandlingar inom GATT som avslutades vid halvårsskiftet år 1979 – vilka aviserades i interpellationssvaret. I propositionen (s. 122) anför statsrådet Hellström bl. a. att det i dagens ekonomiska läge är av stor betydelse att näringslivet i alla länder får klara politiska signaler om viljan att förbättra villkoren för den internationella handeln. Han förordar därför att Sverige genomför samtliga tre återstående tullsänkningssteg vid kommande årsskifte, vilket innebär att Sverige i likhet med Norge skulle gå längre än de överenskommelser rörande en tidigareläggning som hittills har träffats inom OECD och EFTA.

Handel med tjänster

Tjänsteexportutredningen

Tjänsteexportutredningen anger i betänkandet (SOU 1984:33) Handla med tjänster att Sveriges export av tjänster år 1982 uppgick till ca 60 miljarder kronor, vilket utgjorde ca 26 % av den totala exporten. Tjänsteexporten är därmed av stor betydelse för Sveriges bytesbalans. Det svenska

tjänstekunnandet såväl inom industrin som inom den rena tjänstesektorn har dock enligt utredningen förutsättningar att i än högre grad bidra till att bytesbalansen förbättras. Enligt utredningen krävs härför att det samlade svenska kunnandet utnyttjas på effektivaste möjliga sätt och att regler som styr svenskt näringsliv inom och utom landet ses över. Bland förslagen finns inrättandet av en speciell tjänstehandelsberedning ledd av en sakkunnig inom UD:s handelsavdelning. Beredningen skulle fungera som en samtalspartner gentemot privata tjänsteföretag och deras organisationer samt verka för att tjänsteföretagens möjligheter att bedriva handel ges större tyngd än nu när beslut fattas av myndigheter, regering och riksdag om olika närings- och handelspolitiska åtgärder.

Tjänsteexport kan, menar man, utvecklas från alla delar av näringslivet. Avgörande är företagens tillgångar i form av ledning, organisation, personal, specifikt kunnande samt finansiella resurser. Någon satsning på eller något stöd till enskilt tjänsteområde eller bransch föreslår därför inte tjänsteexportutredningen.

Ett 20-tal miljoner kronor föreslås dock för insatser under de närmaste åren för att den svenska exporten av tjänster skall underlättas. Marknadsföring för att internationellt sprida kunskap om det svenska tjänstekunnandet är ett förslag. Bland de marknadsföringsåtgärder som föreslås ingår bl. a. en datoriserad projektbevakning och tjänstehandelsseminarier runt om i världen. Utredningen föreslår också åtgärder på skatte-, valuta- och kreditmarknadsområdena för att exporten av tjänster skall stimuleras och underlättas. Avsikten är att skillnaderna gentemot varuhandeln och dess betydligt högre status och förmånligare villkor skall minskas.

Tjänsteexportutredningen anför dessutom att statsmakterna inför de eventuellt förestående diskussionerna i GATT måste klargöra hur Sverige skall ställa sig. Det är särskilt viktigt, anför utredningen, eftersom den svenska tjänstesektorn i stora stycken genom legala, administrativa och finansiella arrangemang är så inrättad att utländska leverantörer utestängs. Detta gäller såväl för offentliga tjänster som för privata tjänster (bank, försäkring, etermedia, telekommunikationer, byggande m. m.).

Tjänsteexportutredningens betänkande har remissbehandlats och bereds f. n. i regeringskansliet. En proposition i ämnet är aviserad till våren 1985.

Tjänstehandeln i det internationella samarbetet

Handel med tjänster diskuteras inom en rad olika internationella organisationer, främst OECD, GATT och UNCTAD samt olika specialiserade branschorganisationer. Sverige deltar aktivt i detta arbete.

Inom OECD pågår sedan år 1979 ett mycket omfattande arbete med att analysera hinder för den internationella handeln med tjänster på områden såsom bank- och försäkringsverksamhet, sjöfart, turism, byggnads- och anläggningsverksamhet, film samt data- och telekommunikationer. Arbetet med tjänstehandel bedrivs främst inom handelskommittén och kommittén

för kapitalrörelser och osynliga betalningar i nära samarbete med ett antal specialiserade kommittéer inom organisationen. Parallellt med sektorsstudierna studeras i handelskommittén möjligheterna att tillämpa GATT-systemets allmänna handelspolitiska principer på handeln med tjänster. Inom kommittén för kapitalrörelser och osynliga betalningar pågår, i nära samarbete med berörda specialkommittéer, en uppdatering och revidering av OECD:s liberaliseringskoder i syfte att få ett effektivare instrument för internationellt samarbete på tjänstehandelsområdet. Vid 1984 års ministerrådsmöte fattades beslut om den fortsatta inriktningen av verksamheten. I den gemensamma kommunikén från mötet sägs bl. a. att arbetet inom OECD med att söka undanröja otillbörliga hinder för handeln med tjänster skall intensifieras och det internationella samarbetet förbättras. En avrapportering med åtgärdsförslag skall göras till ministerrådet inom två år.

OECD har dock vissa begränsningar som gör det svårt att nå resultat i liberaliseringsarbetet. Dels är enbart i-länderna representerade, dels är regelverket för den internationella handeln inte lika omfattande som GATT:s. Det saknas t. ex. instrument för regleringar av tvister. Därför anser vissa länder, bl. a. Sverige, att tjänstehandelsfrågan skall tas upp inom GATT.

GATT har hittills huvudsakligen befattat sig med varor. Undantagen omfattar sådana tjänster som kompletterar eller stödjer handeln med varor, exempelvis transportförsäkringar. Vid ett ministermöte hösten 1982 rekommenderades de enskilda medlemsländerna att göra nationella studier om tjänstehandeln med sikte på beslut i slutet av år 1984 i frågan om, och i så fall hur, GATT skall befatta sig med dessa frågor. Den svenska studien är färdigställd och tillsändes GATT-sekretariatet i september 1984. U-länderna har intagit en mycket skeptisk hållning och driver linjen att tjänstehandeln skall diskuteras inom UNCTAD. U-ländernas negativa inställning till att frågan diskuteras i GATT bottnar bl. a. i en önskan att skydda den inhemska tjänstesektorn samt att tillförsäkra sig en större del av världshandeln med tjänster, vilket anses bättre kunna tillfredsställas inom ramen för UNCTAD.

På ett rådsmöte som hölls i början av november 1984 motsatte sig deltagande u-länder ett amerikanskt förslag om bildande av en arbetsgrupp för tjänstehandelsfrågor i GATT. Ytterligare diskussioner i denna fråga kommer att äga rum när de kontrakterande parterna möts i slutet av november 1984.

Inom UNCTAD har tjänstehandelsfrågorna funnits på dagordningen alltsedan organisationen bildades. Hittills har intresset huvudsakligen koncentrerats på försäkrings- och transportbranscherna. Vid UNCTAD VI beslöts att sekretariatet skulle fortsätta att studera tjänstehandeln, i första hand tjänsternas roll i utvecklingsprocessen. Under UNCTAD:s senaste styrelsemöte (TDB 29) kunde dock inte u-länder och i-länder enas om hur ett arbetsprogram för tjänstehandel i UNCTAD skulle utformas. UNCTAD:s roll i arbetet med tjänstehandeln är därmed fortfarande oklar.

Internationellt samarbete rörande tekniska och administrativa handelshinder

Norden

En översikt över pågående nordiskt samarbete i fråga om tekniska handelshinder har lämnats i Nordiska ministerrådets berättelse rörande det nordiska samarbetet inför Nordiska rådets session år 1984. Där anförs (s. 267) bl. a.:

De nordiska länderna samarbetar inom en rad olika områden för att undanröja tekniska handelshinder. Inom vissa områden, t. ex. arbetarskydd och elsäkerhet, har sådant samarbete pågått under en längre tid. Verksamheten varierar såväl vad gäller inriktning som karaktär. På vissa områden syftar samarbetet endast till informationsutbyte, medan målsättningen på andra områden kan vara att utarbeta förslag till gemensamma nordiska regler och/eller att försöka harmonisera redan befintliga sådana. Samarbete finns även sedan länge på provningssidan, t. ex. NORDTEST och EMKO, liksom i fråga om standardisering, INSTA. De nordiska länderna liksom övriga EFTA-länder deltar även i de konventioner och avtal om ömsesidigt erkännande av provningsresultat som utarbetats inom ramen för EFTA.

Internordiskt samarbete förekommer dels inom produkt/branschorienterade områden, dels inom mer övergripande icke direkt produktrelaterade områden. Till de förra hör samarbete på områdena fordon, byggsektorn, elektrisk utrustning, läkemedel och tryckkärl. Till icke-produktorienterade områden hör samarbete beträffande arbetsmiljö, konsumentfrågor och miljövård. Det här uppräknade samarbetet syftar i första hand till att samordna och förbättra t. ex. säkerheten, hälso- och miljöskyddet i de nordiska länderna. I den mån samarbetet resulterar i harmoniserade föreskrifter i de nordiska länderna bidrar de därmed till att undanröja tekniska handelshinder länderna emellan.

I berättelsen redovisas också hur de nordiska länderna samarbetar inför arbetet i olika internationella organisationer. De nordiska länderna söker fortlöpande ta till vara möjligheten till gemensamma nordiska ställningstaganden.

I Sverige inleddes under hösten 1983 ett arbete inriktat på att kartlägga hinder för handeln mellan de nordiska länderna. Kartläggningen gjordes på regeringens uppdrag av kommerskollegium. I en delrapport i december 1983 lämnades en översiktlig redovisning av de handelshinder som hade påtalats och i en sammanställning i mars 1984 redovisades resultatet av utredningsarbetet. Ett 70-tal olika hinder genom lagstiftning eller administrativ praxis hade anmälts. Hindren avsåg bl. a. tullprocedurer och dokumentation, provning, godkännande och märkning, säkerhetsbestämmelser för motorfordon samt skiljaktigheter i byggbestämmelser och livsmedelslagstiftning.

Vid det nordiska handelsministermötet i Stockholm i december 1983 diskuterades bl. a. det svenska initiativet till en kartläggning av handelshindren i Norden. Handelsministrarna rekommenderade nordiska ämbetsmannakommittén för handelspolitik att följa och vid behov samordna arbetet i de olika länderna med att identifiera och avlägsna administrativa och tekniska

handelshinder i Norden. Ett kartläggningsarbete motsvarande det svenska har härefter inletts i de övriga nordiska länderna. Ämbetsmannakommittén har under året påbörjat ett arbete syftande till att undanröja de kartlagda handelshindren.

Övrigt

I samband med den s. k. Tokyorundan inom GATT träffades bl. a. en överenskommelse om tekniska handelshinder, till vilken Sverige har anslutit sig. GATT-överenskommelsen innebär att tekniska föreskrifter och standarder inte får utarbetas, antas eller tillämpas med avsikt att skapa hinder för den internationella handeln. Importerade varor får inte heller diskrimineras till förmån för inhemskt producerade varor. Om det finns lämpliga internationella standarder skall dessa läggas till grund för nationella tekniska föreskrifter eller standarder. Undantag från denna bestämmelse gäller t. ex. då en internationell standard inte är ändamålsenlig för att skydda människors hälsa och säkerhet eller då den är tekniskt föråldrad. För att underlätta harmoniseringen av tekniska föreskrifter och standarder skall parterna inom ramen för sina resurser delta i resp. internationellt standardiserande organs arbete med att utarbeta internationella standarder. Tekniska föreskrifter och standarder som har utarbetats och som bedöms få en väsentlig inverkan på andra parters handel skall anmälas. Sådana uppgifter som avser tekniska föreskrifter skall också notifieras andra parter via GATT-sekretariatet. Överenskommelsen innehåller även bestämmelser om konsultation, biläggande av tvister och sanktioner.

Inom EFTA hade under många år innan GATT-överenskommelsen träffades pågått ett arbete i syfte att minska tekniska handelshinder. Överenskommelsen i GATT innebar en utvidgning av de åtaganden som Sverige redan hade gjort i EFTA.

Vid ett möte mellan EFTA-ländernas regeringschefer i maj 1984 bekräftades den stora betydelse EFTA-länderna fäster vid att kvarstående handelshinder inom EFTA och mellan EFTA och EG avskaffas. I den deklaration som regeringscheferna antog erinrades om vad som gemensamt hade uttalats vid ministermötet mellan EFTA och EG i april månad och utpekades bl. a. ursprungsregler, gränsformaliteter och harmonisering av tekniska föreskrifter som områden där initiativ till samarbete mellan EFTA och EG snabbt borde tas. När det gällde det interna EFTA-samarbetet uttalades i deklarationen bl. a. att EFTA-länderna skulle fortsätta sin strävan att avskaffa och förhindra icke-tariffära hinder som har en handelssnedvridande effekt och att länderna förband sig att icke tillskapa nya sådana hinder. För frågor som rör undanröjande av tekniska handelshinder mellan EFTA-länderna har härefter tillsatts en särskild kommitté, EFTA Committee on Technical Barriers to Trade. Kommittén har bl. a. till uppgift att behandla utbyte av information om harmonisering av tekniska föreskrifter och standarder,

ömsesidigt godkännande av provning, kontroll och certifiering av produkter samt ytterligare frågor av motsvarande karaktär. Kommittén utgör EFTA:s referensgrupp för det samarbete om undanröjande av tekniska handelshinder som överenskoms mellan EG och EFTA vid det ovan nämnda mötet på ministernivå.

Särskild utredningsman för samordning

För att fortsatt svenskt utredningsarbete och svenskt deltagande i internationell förhandlingsverksamhet inom området handelshinder skall kunna koordineras har enligt beslut av regeringen i juli 1984 departementsrådet Rutger Croneborg tillkallats som särskild utredare.

Norden som hemmamarknad

Den internordiska handeln uppgick år 1982 till 15,3 miljarder dollar, vilket motsvarade 20,6 % av de nordiska ländernas totalimport. Den nordiska andelen av resp. lands import och export uppvisar relativt stora variationer kring detta genomsnitt:

	Import från Norden i % av totalimport (avrundat)	Export till Norden i % av totalexport (avrundat)
Danmark	20	20
Finland	17	20
Island	28	5
Norge	28	15
Sverige	19	25

Den internordiska handeln har minskat i omfattning sedan mitten av 1970-talet. Bl. a. har detta förhållande legat bakom den intensifierade samverkan som nu eftersträvas. Arbetet med att förverkliga tanken på Norden som hemmamarknad pågår på flera områden. Av väsentlig betydelse för en fortsatt utveckling mot Norden som hemmamarknad är bl. a. det handlingsprogram för ekonomisk utveckling och full sysselsättning som har aviserats till Nordiska rådets session år 1985. Nordiska rådet utfärdade vid sin session år 1984 en rekommendation att Nordiska ministerrådet skall konkretisera riktlinjerna för ekonomisk politik och nordiskt ekonomiskt samarbete med sikte på att lägga fram ett sådant handlingsprogram. Vidare kan i detta sammanhang nämnas de nordiska justitieministrarnas arbete på att harmonisera näringsrättslagstiftningen samt de nordiska handelsministrarnas arbete på att undanröja administrativa och byråkratiska hinder (se även s. 11). På det industripolitiska området pågår sedan en längre tid en

systematisk analys av möjligheterna att införa lättnader i gällande nationella bestämmelser som rör investeringar och etableringar över gränserna i Norden.

Nordiska ministerrådet (samarbetsministrarna) beslöt vid sitt möte i juni 1983 att låta ministerrådssekretariatet företa en kartläggning av de aktiviteter som f. n. bedrivs på nordiskt plan med anknytning till rubriken Norden som hemmamarknad. En brett upplagd kartläggningsrapport har utarbetats. I rapporten preciseras begreppet Norden som hemmamarknad till att avse åtgärder som syftar till att ge nordiska företag obehindrad tillgång till den nordiska marknaden och att därmed skapa en grund för större konkurrensförmåga på världsmarknaden.

I berättelsen om det nordiska samarbetet till Nordiska rådets session år 1984 redovisas de mest centrala slutsatserna i rapporten:

- Norden fungerar redan i dag i hög grad som en hemmamarknad för handel med industrivaror, men däremot inte på samma sätt i fråga om andra varor, tjänster eller kapital.
- De hinder som finns för handel och produktion över gränserna i Norden har samband med i första hand icke-tariffära och byråkratiska handelshinder och subsidiepolitik.
- Internationella förpliktelser, främst i förhållande till GATT och OECD, sätter vissa gränser för isolerade nordiska lösningar.

Det sägs vidare i berättelsen att Nordiska ministerrådet avser att dra upp riktlinjer för det fortsatta arbetet på att förverkliga önskemålet om Norden som en hemmamarknad. Syftet är att därmed hålla samman det nordiska samarbetet och att ge underlag för en koncentration av insatserna på de områden där de behövs bäst. Den svenske samarbetsministern, statsrådet Svante Lundkvist, preciserade i ett anförande vid sessionen denna avsiktsförklaring ytterligare genom att ange att ministerrådet kommer att ge nödvändig politisk och budgetmässig prioritet åt sådana samarbetsaktiviteter som syftar till att skapa en reell nordisk hemmamarknad med mer än 22 miljoner invånare.

De nordiska finansministrarnas arbete på att inom OECD-reglernas ram eliminera valutamässiga hinder för industriellt samarbete i Norden är ytterligare ett exempel på konkreta projekt i det nordiska samarbetet. I Nordiska rådets rekommendation nr 3/84 har sålunda ministerrådet uppmanats att främja ekonomisk och industriell utveckling i Norden genom åtgärder för friare kapitalrörelser och valutapolitiskt samarbete samt initiativ som syftar till en friare nordisk aktiemarknad. Genom beslut vid de nordiska finansministrarnas möte i Stockholm den 24 oktober 1984 uppdrogs åt nordiska ämbetsmannakommittén för valutafrågor och finansiella frågor att utforma ett förslag till uttalande avseende denna rekommendation. Kommitténs förslag har härefter utarbetats, godkänts och översänts till Nordiska rådet i form av ett meddelande från Nordiska ministerrådet (finansministrar-

na) den 13 november 1984 om rekommendation nr 3/84 angående en friare nordisk kapitalmarknad. I meddelandet anförs bl. a.:

Oklarhet har --- bestått, i varje fall i den allmänna debatten om den exakta innebörden av OECD-stadgans bestämmelser. Från vissa håll har hävdats att utrymme skulle finnas inom ramen för stadgan för åtgärder som syftar till att etablera en gemensam nordisk eller exempelvis norsk-svensk aktiemarknad.

Den svenske finansministern tog därför upp frågan direkt med OECD:s generalsekreterare vid ett besök i Paris i oktober 1984. Det svar som erhölls var entydigt och innebär att undantagsbestämmelserna ej kunde tillämpas för selektiva åtgärder inom Norden. Även om en svensk selektiv liberalisering gentemot Norden uttryckligen gavs karaktären av ett första steg i riktning mot en generell liberalisering, skulle en sådan stå i strid med stadgans bestämmelser och inte ha några utsikter att accepteras av övriga OECD-länder.

*Mot bakgrund av ovanstående får det nu anses till fullo klarlagt, att det ej finns möjlighet att åstadkomma någon nordisk särordning inom kapitalliberaliseringsområdet utan att direkt bryta mot OECD:s regler. I enlighet med Nordiska ministerrådets (finansministrarna) uttalande den 16 november 1983 skall den nordiska ämbetsmannakommittén för valutafrågor och finansiella frågor behålla ärendet rörande kapitalliberaliseringsåtgärder på dagordningen så att nya överväganden om *generella* liberaliseringar kan inledas om nuvarande hänsyn till betalningsbalanssituationen och penningpolitiken skulle få mindre betydelse. Detta uttalande gäller fortsatt.*

Sveriges samarbete med EG

I budgetpropositionen år 1984 (prop. 1983/84:100 bil. 5 s. 106) kommenterades Sveriges samarbete med EG och EFTA-länderna av statsrådet Mats Hellström som uttalade:

Regeringen fäster stor vikt vid att stärka och aktivera samarbetet med de europeiska gemenskaperna (EG) och inom den europeiska frihandelssammanslutningen (EFTA). Vid årsskiftet 1983/84 upphör de särskilda övergångsarrangemangen för vår pappersexport till EG. Den stora tullfria marknaden i Västeuropa med 300 miljoner konsumenter är därmed ett faktum. Våra ansträngningar kan nu koncentreras på att utveckla andra former av ekonomiskt samarbete mellan EFTA-länderna och EG.

I april 1984 ägde för första gången ett ministermöte rum mellan EG, dess medlemsländer och EFTA-länderna. Vid mötet antogs en deklaration i vilken framhålls betydelsen av den frihandel och det samarbete som har vuxit fram sedan frihandelsavtalen mellan EFTA-länderna och EG tillkom för drygt tio år sedan. I deklarationen anges dessutom riktlinjer för hur samarbetet mellan EG och EFTA-länderna skall förstärkas inom olika områden, såsom forskning och utveckling, standardisering och förenklade gränsformaliteter.

Vid EFTA-ländernas toppmöte samma månad antogs en deklaration och ett arbetsprogram som tillsammans uttrycker EFTA-ländernas avsikt att i fortsättningen i än högre grad samarbeta i de många ekonomiska och

handelspolitiska frågor där de har gemensamma intressen. I deklarationen understryks vikten av att samarbetet med EG vidareutvecklas i den fortsatta EFTA-verksamheten. Inriktningen är att åstadkomma en verklig europeisk hemmamarknad.

När det gäller Sveriges bilaterala kontakter med EG kan nämnas att ett s. k. högnivåmöte årligen äger rum kring internationella och handelspolitiska frågor. Ett samarbete mellan Sverige och EG pågår också inom en rad områden utanför frihandelsavtalets ram. Detta gäller t. ex. forskning, transportfrågor, miljövård, konsumentfrågor, u-landsbistånd, skatter, varumärken och tekniska handelshinder.

Fördelningen av Sveriges utrikeshandel, m. m.

Översikt

Den svenska exportens och importens fördelning på olika ländergrupper år 1983 framgår av nedanstående figur.

Sveriges utrikeshandel 1983. Procentuell fördelning med avseende på exportmarknad resp. leverantörsland

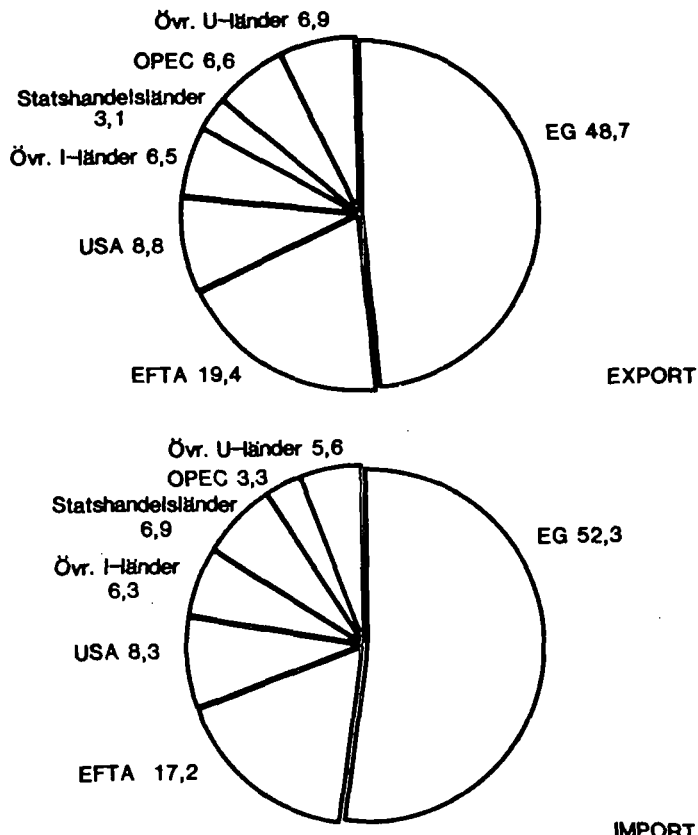

Källa: Aktuellt i handelspolitiken nr 1/84.

Öststatshandeln

Sveriges export till Österuropa uppgick år 1983 till ca 5,5 miljarder kronor. Exporten har under senare år i stort sett varit konstant i löpande priser, vilket innebär att den reellt har minskat. Dess andel av den totala svenska exporten har minskat från 6,3 % år 1975 till 2,6 % år 1983.

Den största exportmarknaden i Österuropa är numera Sovjetunionen, sedan exporten till Polen har gått tillbaka kraftigt. Exporten till Österuropa består till ca tre fjärdedelar av hel- och halvfabrikat, främst maskiner och apparater. Öststaterna är också en relativt betydande marknad för svensk export av livsmedel. Under 1970-talet har den traditionella exporten kompletterats med entreprenadarbeten, bl. a. stora hotell- och kontorsbyggen.

Sveriges import från Österuropa – ca 13,3 miljarder kronor år 1983, motsvarande 6,6 % av den totala importen – består sedan år 1982 till mer än hälften av bränslen, m. m., främst olja från Sovjetunionen. De kraftiga variationerna i de underskott Sverige har i öststatshandeln förklaras främst av volym- och prisförändringar i oljeimporten.

Exporten från Sverige till övriga statshandelsländer (Kina, Demokratiska Folkrepubliken Korea, Vietnam och Mongoliet) uppgick år 1978 till 655 milj. kr. och år 1983 till 1 100 milj. kr. Motsvarande siffror för importen var 259 milj. kr. och 607 milj. kr. I denna handel har således Sverige ett exportöverskott. Detta har framför allt burits upp av exporten till Vietnam och, efter år 1982, till Kina.

Sverige hade år 1983 ett sammanlagt importöverskott i sin handel med statshandelsländerna om 7,4 miljarder kronor, varav underskottet mot Sovjetunionen svarade för drygt 5 miljarder kronor.

Sverige har bilaterala handelsavtal med samtliga europeiska statshandelsländer. Avtalen, som är femåriga, är ramavtal som bl. a. kan innehålla en målsättning om ökning av handeln, bestämmelser om mest-gynnad-nationsbehandling och om betalning i konvertibla valutor samt skyddsklausul. Inom ramen för handelsavtalen äger årliga överläggningar rum där man bl. a. kommer överens om kontingenter för året (jfr s. 6), går igenom handelsutvecklingen samt diskuterar aktuella affärer och konkreta problem i handeln.

Parallellt med handelsavtalen har Sverige med samtliga östländer utom Tjeckoslovakien ingått avtal om ekonomiskt, industriellt och tekniskvetenskapligt samarbete. Med Tjeckoslovakien har Sverige enbart avtal om teknisk-vetenskapligt samarbete. Även under dessa avtal möts årligen en blandad kommission. Härvid sker bl. a. en systematisk genomgång av uppslag till industriellt och teknisk-vetenskapligt samarbete, varefter dessa kanaliseras vidare till berörda företag och institutioner. Några av dessa blandade kommissioner har antagit samarbetsprogram. Det program med Sovjetunionen som undertecknades i september 1981 är mera omfattande än

de andra programmen. Bl. a. anger det en strävan av parterna att fördubbla handeln fram till år 1990.

De senaste årens utveckling av handeln med öststaterna kommenteras i budgetpropositionen 1984 (prop. 1983/84:100 bil. 5 s. 117). Handeln med statshandelsländerna i Östeuropa har karakteriserats av den ansträngda ekonomiska situationen i dessa länder, konstaterar statsrådet Mats Hellström. Den svenska exporten till Östeuropa har stagnerat. Samtidigt har den kraftiga ökningen av importen, särskilt av oljeprodukter från Sovjetunionen och Östtyskland, fortsatt. Den har, fortsätter han, medfört ett ökande svenskt underskott i handeln med dessa länder. Han påpekar också att Sverige i de officiella kontakterna, t. ex. i samband med de regelbundna kommissionsmötena, lägger särskild vikt vid behovet av att den svenska exporten till Östeuropa ökar.

Handeln med u-länderna

År 1983 gick 6,9 % av Sveriges export till utvecklingsländer[1]. Dessa länders andel av importen var 5,6 %. Även med vissa u-länder har Sverige ingått särskilda handels- och samarbetsavtal. Som en följd av detta hålls periodiskt återkommande möten, t. ex. med blandade kommissioner.

Importkontoret för u-landsprodukter (IMPOD) utgör en del av organisationen för det svenska biståndet och skall inom ramen för detta främja handel från u-länder till Sverige genom information, utredningsarbete och kontaktskapande verksamhet. IMPOD skall inte subventionera eller på annat sätt direkt påverka handeln. Utgångspunkten är att den skall ske på kommersiella villkor. För att IMPOD skall nå syftet med verksamheten bör det finnas vissa grundläggande förutsättningar för handel mellan aktuella parter. U-länderna måste ha produkter och kunna erbjuda leveransbetingelser som har möjlighet att bli attraktiva på den svenska marknaden. Då kan IMPOD genom den verksamhet som nyss nämnts och i vissa fall genom direkt stöd till olika åtgärder främja sådan handel.

I 1984 års budgetproposition (prop. 1983/84:100 bil. 5 s. 105) aviserade statsrådet Hellström förstärkta insatser för ökad handel med u-länderna. Inom utrikesdepartementets handelsavdelning försökte man sålunda tillsammans med näringslivet finna former för att ländervis effektivisera utnyttjandet av existerande resurser i form av krediter och garantier, bistånd i olika former samt Sveriges exportråds och företagens verksamhet i gemensamma, långsiktiga ansträngningar. En försöksverksamhet med några få länder avsågs bli inledd.

Av exportkreditnämndens totalram på 70 miljarder kronor för garantigivning har 17 miljarder kronor reserverats för s. k. s/u-garantier (med möjlighet att ytterligare 5 miljarder kronor överförs). S/u-

[1] Exkl. OPEC-länder, inkl. latinamerikanska och asiatiska NIC-länder (Newly industrialized countries).

garantisystemet innebär garantigivning vid särskilt samhällsintresse och garantigivning vid export av betydelse för u-ländernas ekonomiska utveckling.

Tidigare riksdagsbehandling av frågor om statliga handelshus, m. m.

Våren 1981 avslog riksdagen på förslag av näringsutskottet ett socialdemokratiskt motionsyrkande om samhällsägda handelshus på nationell nivå. Ett liknande motionsförslag hade framförts och avslagits av riksdagen våren 1980. En av uppgifterna för de statliga handelshusen skulle enligt motionerna vara att utgöra samhällets instrument när det gällde att samordna den kommersiella sidan av Sveriges samarbetsavtal med u-länder och statshandelsländer. Därvid skulle ett samarbete kunna utvecklas med andra inblandade samhällsorgan som ansvarar för olika delar av svenska samarbetsavtal.

Utskottet pekade i sitt betänkande (NU 1980/81:58 s. 19, reservation s) på den pågående försöksverksamheten med regionala exportsäljbolag och ansåg att det medan denna pågick inte borde påbörjas försöksverksamhet också med ett nationellt handelshus.

Vänsterpartiet kommunisterna föreslog i en partimotion under allmänna motionstiden år 1983 att regeringen skulle uppmanas att vidta åtgärder för att inrätta ett statligt handels- och bytesbolag. Bolaget skulle verka för ett ökat handelsutbyte med de socialistiska länderna, vilket skulle bidra till att göra Sverige mindre beroende av den ekonomiska och politiska utvecklingen i västländerna.

Näringsutskottet hänvisade (NU 1983/84:14) till sina tidigare ställningstaganden i frågan om statliga handelshus och anförde vidare:

Utskottet vill emellertid tillägga att det finns tendenser i utvecklingen av den svenska östhandeln, bl. a. det tilltagande underskottet och de ökande kraven på motköpsaffärer, som gör att det kan vara motiverat att överväga om inte samhället kan utveckla nya eller effektivera bestående instrument för en samordning av de kommersiella förbindelserna med statshandelsländerna. Även det alternativ till lösning av samordningsproblemet som föreslås i motionen bör därvid kunna prövas. Utskottet utgår från att regeringen har frågan under uppsikt. Något särskilt uttalande till regeringen i denna sak synes inte erforderligt, varför motionen avstyrks av utskottet.

Enligt en borgerlig reservation borde utskottet i sin motivering ha anfört att de speciella problem som var förknippade med handel med östländerna inte löstes genom inrättande av ett sådant bolag som föreslogs i motionen. Inom näringslivet hade man redan funnit former för att bemästra motköpsproblemen. Sedan länge fanns, anförde utskottet, ett företag som hade specialiserat sig på motköpsaffärer, nämligen AB SUKAB (tidigare Sveriges Utrikeshandelskompensations AB). Även framgent borde det ankomma på de exporterande företagen att utan statlig inblandning åstadkomma den nödvändiga samordningen.

Vänsterpartiet kommunisternas representant i utskottet reserverade sig till förmån för motionsyrkandet.

Riksdagen följde utskottet.

I direktiven till utredningen om exportfrämjande stöd till mindre och medelstora företag ingick att den skulle pröva frågan om inrättande av ett statligt handelshus med uppgift att stödja exporten från mindre och medelstora företag. Utredningen anförde i sitt betänkande (Ds UD 1983:5) på denna punkt att de redan existerande privata handelshusens inarbetade position gjorde dem till ett överlägset alternativ när det gällde statshandelsländer och avlägsna marknader framför alternativet att bygga upp ett helt nytt statligt handelshus. Inte heller för övriga marknader ansåg utredningen att behov av särskilda statliga handelshus förelåg. Däremot var det angeläget att riskkapital fanns att tillgå för exportagenturer och handelshus som var intresserade av att på kommersiell grund exportera bl. a. produkter från mindre företag. Som komplement till privat finansiering borde enligt utredningen Sveriges Investeringsbank AB kunna gå in med aktiekapital, främst i form av minoritetsdelägande.

I proposition 1983/84:168 om exportfrämjande verksamhet anslöt sig regeringen till utredningens bedömning att statliga handelshus inte behövde inrättas och att existerande handelshus och exportsäljbolag i stället i högre grad borde utnyttjas. I detta sammanhang togs också upp frågan om de ökande motköpskrav som de svenska företagen möter i sina exportansträngningar på i första hand marknader i statshandels- och u-länder. Statsrådet Mats Hellström uttalade på denna punkt att utvecklingen var en beklaglig konsekvens av bl. a. många länders ansträngda finansiella läge. Även om mothandelskraven förhoppningsvis kunde komma att avta på lång sikt var det realistiskt att räkna med att de skulle komma att aktualiseras under många år framöver. Svensk industri kunde inte ställa sig vid sidan av denna utveckling. Statsrådet anförde i detta sammanhang att han såg positivt på tanken att Sveriges Investeringsbank skulle kunna teckna aktier i SUKAB. Detta företag hade inlett ett arbete syftande till att förstärka servicen åt svensk exportindustri när det gällde att hantera mothandelskrav. En förutsättning för ett statligt engagemang sades vara att ett tillräckligt starkt intresse visades från näringslivets sida för att stärka företaget. – Riksdagen godkände förslagen i juni 1984 (NU 1983/84:40, rskr 1983/84:382).

Sveriges Investeringsbank har sedermera förvärvat en minoritetspost i SUKAB. Företaget har också omorganiserats och delats i ett förvaltande bolag, SUKAB Finans, och ett operativt bolag, SUKAB, med huvuduppgift att arbeta med motköpsaffärer. Företaget ägs i övrigt av ett stort antal privata och statliga företag samt näringslivsorganisationer. Verksamheten är framför allt inriktad på statshandelsländer och u-länder.

Det finns flera andra privata företag som arbetar med motköpsaffärer och byteshandel. Ett antal av de större svenska exportföretagen har vidare inrättat särskilda motköpsavdelningar. De traditionella handelshusen är ofta

inriktade på avlägsna och svårbearbetade marknader, såsom statshandelsländer och u-länder, och de arbetar ofta med bulkvaror. Handelshusen övertar vanligen varor i fast räkning och sköter marknadsbearbetningen för de representerade varorna via försäljningskontor, agenter eller representanter.

De multinationella företagen i det internationella samarbetet[1]

FN

Allmänt

De multinationella företagens växande betydelse för världsekonomin har ägnats stor uppmärksamhet inom FN och olika till FN knutna organ. Bland de resolutioner som har antagits och som är av betydelse för FN:s fortsatta arbete på detta område kan nämnas den av generalförsamlingen år 1962 antagna resolutionen om permanent suveränitet över naturtillgångar och en deklaration och ett handlingsprogram år 1974 angående upprättande av en ny internationell ekonomisk ordning. Till de multinationella företagens verksamhet anknyter särskilt de i deklarationen upptagna principerna om nationell suveränitet över naturtillgångar, kontroll av multinationella företag och främjande av teknologiöverföring.

Inom en rad av FN:s fackorgan behandlas olika frågor med anknytning till multinationella företag. I det följande redovisas delar av detta arbete.

ECOSOC och ''FN-koden''

Ekonomiska och sociala rådet (ECOSOC) är ett av FN:s huvudorgan. ECOSOC har till uppgift att åstadkomma internationell samverkan vid lösande av mellanfolkliga problem av ekonomisk, social, kulturell och humanitär art. År 1974 inrättade ECOSOC en mellanstatlig *kommission för transnationella företag* och ett *center för transnationella företag*.

Kommissionen består av 48 medlemmar. Av medlemmarna är tolv från Afrika, elva från Asien, tio från Latinamerika, tio från industriländer – däribland Sverige – och fem från öststaterna. Enligt sina direktiv skall kommissionen bl. a. tjäna som ett centralt forum inom FN för ett heltäckande och djupgående studium av frågor som rör transnationella företag, främja utbytet av synpunkter mellan regeringar, mellanstatliga och internationella organisationer, fackföreningar, företag och organisationer inom näringslivet, konsumenter och andra berörda grupper genom bl. a. hearings och enkäter, vägleda centret i fråga om rådgivning till intresserade regeringar och i fråga om teknisk samverkan, undersöka transnationella företags verksam-

[1] Framställningen i detta avsnitt bygger i stora delar på motsvarande redogörelse i betänkandet (SOU 1978:73) Kontroll av utländsk företagsetablering i Sverige.

het och biträda ECOSOC vid utvecklingen av en uppförandekod för transnationella företag.

Kommissionen antog år 1976 ett arbetsprogram enligt vilket uppgiften att utarbeta en uppförandekod för transnationella företag gavs högsta prioritet. För utförande av det grundläggande arbetet på uppförandekoden tillkallades en mellanstatlig arbetsgrupp. Ett utkast till kod förelades ECOSOC i september 1982. ECOSOC beslutade då att utkastet skulle ligga till grund för slutförhandlingar i de frågor där enighet ännu inte hade nåtts. I slutförhandlingarna, som skulle äga rum inom ramen för den särskilda kommissionen för transnationella företag, skulle alla intresserade länder inbjudas att delta. Överläggningar inom den utökade kommissionen har härefter ägt rum vid flera tillfällen, senast i juni 1984. Framstegen har varit begränsade och det har ansetts föga meningsfullt att fortsätta förhandlingarna i den överenskomna formen. Avsikten är att FN:s generalförsamling under hösten 1984 skall besluta i frågan om och hur arbetet med uppförandekoden skall fortsätta.

Centret för transnationella företag har till uppgift att biträda ECOSOC och kommissionen i frågor som rör transnationella företag, att utveckla ett heltäckande informationssystem rörande transnationella företags verksamhet genom insamling, analys och spridning av tillgänglig information till alla regeringar, att på begäran av regeringar organisera och samordna tekniska samarbetsprogram i frågor som rör transnationella företag i syfte att stärka värdländernas och särskilt utvecklingsländernas möjligheter att förhandla med transnationella företag samt att utreda olika politiska, juridiska, ekonomiska och sociala aspekter på transnationella företag.

Bland det ytterligare arbete rörande multinationella företag som har bedrivits med anknytning till ECOSOC kan nämnas försök att få till stånd en internationell överenskommelse som kan förebygga och undanröja förekomsten av otillbörliga förmåner i samband med internationella affärstransaktioner resp. en internationell standard för ekonomisk redovisning och rapportering.

UNCTAD

FN:s handels- och utvecklingskonferens (UNCTAD) är ett permanent FN-organ som är underställt generalförsamlingen. UNCTAD:s huvuduppgift är att främja internationell handel med sikte särskilt på ekonomisk utveckling. Organisationen skall vidare utarbeta principer för världshandeln och därmed sammanhängande utvecklingsproblem samt föreslå åtgärder för dessa principers tillämpning. UNCTAD har vid åtskilliga tillfällen behandlat frågor som har berört multinationella företag. Flera efter varandra följande expertgrupper arbetade t. ex. under 1970-talet med frågor om konkurrensbegränsande metoder. Arbetet ledde fram till att FN:s generalförsamling år 1980 enhälligt godkände en kod rörande konkurrensbegränsande åtgärder. Koden har formen av rekommendationer av vissa principer och regler för

kontroll av konkurrensbegränsande åtgärder med negativ inverkan på internationell handel, särskilt utvecklingsländernas. I koden uppräknas olika typer av konkurrensbegränsningar som företag bör avstå från att tillämpa, t. ex. överenskommelser om priser vid export och import, anbudskarteller, marknadsuppdelning och olika former av missbruk av dominerande ställning. Koden omfattar alla typer av företag inkl. statsägda, och den inbegriper också multinationella företag. Vissa undantag görs dock för relationer mellan företag som är under gemensam kontroll. I koden finns också regler avseende prissättning, bl. a. vid transaktioner mellan koncernföretag.

Samarbete på internationell nivå bör enligt koden syfta till att eliminera eller effektivt ingripa mot konkurrensbegränsningar, inbegripet sådana som tillämpas av multinationella företag, genom förstärkt och förbättrad kontroll av konkurrensbegränsningar som negativt påverkar den internationella handeln, särskilt utvecklingsländernas, och dessa länders ekonomiska utveckling.

Koden saknar sanktioner. Emellertid har ett system för internationell uppföljning av kodens tillämpning byggts upp inom ramen för UNCTAD. Vidare skall staterna årligen rapportera till UNCTAD:s generalsekreterare om åtgärder som har vidtagits i enlighet med koden. Generalförsamlingen har beslutat att till år 1985 sammankalla en FN-konferens under UNCTAD:s tillsyn för att göra en total översyn av de antagna principerna och reglerna.

Inom UNCTAD:s kommitté för teknologiöverföring bedriver olika expertgrupper ett arbete inriktat på att utforma en internationell kod rörande teknologiöverföring. Även denna kod rör multinationell företagsverksamhet.

ILO

Inom internationella arbetsorganisationen, ILO, som är FN:s fackorgan för socialpolitik och arbetsmarknadsfrågor, bedrivs ett omfattande forsknings- och utredningsarbete om multinationella företag. ILO antog år 1977 en deklaration om riktlinjer angående multinationella företag och socialpolitik. För deklarationen har i viss mån OECD:s riktlinjer (se nedan) stått som förebild. Deklarationen täcker emellertid flera sociala aspekter på multinationella företags verksamhet än det avsnitt i OECD:s riktlinjer som gäller sysselsättning och arbetsmarknadsfrågor, och den behandlar också skapandet av sysselsättningstillfällen i utvecklingsländer. Riktlinjerna är frivilliga och avsedda att vägleda regeringar och arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer i hemländer och värdländer i främjandet av socialt framåtskridande.

OECD

Deklaration om multinationella företag och internationella investeringar

Den internationella debatten i början av 1970-talet om de multinationella företagens verksamhet ledde bl. a. till att man inom OECD tog upp diskussioner om utarbetande av en s. k. uppförandekod för multinationella företag. Under dessa diskussioner väcktes tanken att också medlemsstaternas agerande gentemot företagen borde beaktas. Arbetet ledde till att regeringarna i organisationens medlemsländer (utom Turkiet) år 1976 antog en deklaration om internationella investeringar och multinationella företag. I deklarationen förklarar medlemsländernas regeringar sammanfattningsvis 1. att de gemensamt rekommenderar de multinationella företag som är verksamma inom deras länder att iaktta riktlinjerna, 2. att medlemsstaterna med vissa förbehåll bör ge utlandskontrollerade företag som är verksamma i deras länder en behandling som inte är mindre gynnsam än den som i motsvarande situationer ges åt inhemska företag (nationell behandling), 3. att de erkänner behovet av att stärka sitt samarbete genom att ta hänsyn till sådana av medlemsländernas intressen som påverkas av särskilda åtgärder i syfte att främja eller hämma internationella direktinvesteringar, 4. att de är beredda att samråda i de berörda frågorna genom de förfaranden som samtidigt beslutas av rådet samt 5. att de skall överse samtliga frågor inom tre år i syfte att förbättra effektiviteten i samarbetet rörande problem som sammanhänger med internationella investeringar och multinationella företag.

Till deklarationen är fogade dels riktlinjerna för multinationella företag, dels tre beslut om procedurerna för information och samråd i frågor rörande resp. riktlinjerna, nationell behandling samt främjande och hämmande åtgärder för internationella investeringar.

I den s. k. preambeln till OECD:s riktlinjer för multinationella företag framhålls både positiva och negativa effekter av multinationella företags verksamhet. De multinationella företagens internationella direktinvesteringar kan medföra avsevärda fördelar för hemländer och värdländer genom att bidra till effektivt utnyttjande av kapital, teknologi och arbetskraft, anförs det. Företagen kan också lämna viktiga bidrag till främjande av ekonomiskt och socialt välstånd, till förbättrande av levnadsstandarden och tillgodoseendet av grundläggande behov, till skapande av sysselsättningstillfällen och till åtnjutande av grundläggande mänskliga fri- och rättigheter. Men de multinationella företagens tillvägagångssätt vid organiserandet av sin verksamhet utanför den nationella ramen kan leda till missbruk av ekonomisk makt och till konflikter med nationella politiska mål, heter det vidare. Härtill kommer att de multinationella företagens komplicerade natur och svårigheterna att klart skönja deras olika struktur, verksamhet och politik ibland ger anledning till oro.

Riktlinjerna för multinationella företag består av rekommendationer till de multinationella företag som är verksamma inom medlemsländerna. Riktlinjerna är frivilliga till sin karaktär och kan inte genomdrivas på rättslig väg. Det framhålls att riktlinjerna inte syftar till att införa skillnader i behandling mellan multinationella och inhemska företag. Uppförandekodens konkreta riktlinjer är indelade i olika avsnitt: allmänna principer, information, konkurrens, finansiering, sysselsättning och arbetsmarknadsfrågor samt vetenskap och teknologi.

Procedurbeslutet avseende riktlinjerna innebär – med senare ändringar – att den s. k. IME-kommittén (kommittén för internationella investeringar och multinationella företag) regelbundet eller på begäran av ett medlemsland skall utbyta synpunkter i frågor rörande riktlinjerna och den erfarenhet som har vunnits vid deras tillämpning. Kommittén skall vara ansvarig för att klargöra riktlinjerna. Kommittén skall också regelbundet anmoda BIAC och TUAC (industrins resp. de fackliga organisationernas rådgivande organ i OECD) att framföra sina synpunkter på riktlinjerna. De rådgivande organen kan dessutom själva begära ett utbyte av åsikter. Ett enskilt företag kan på begäran få lämna sina synpunkter i frågor om riktlinjerna som rör dess intressen. Det ankommer emellertid inte på kommittén att fatta beslut om enskilda företags beteenden.

Procedurbeslutet innebär också att s. k. nationella kontaktorgan skall inrättas i alla medlemsländerna. Kontaktorganens uppgift skall bl. a. vara att sprida kännedom om riktlinjerna och verka för att de efterlevs. De avses också med berörda parter diskutera frågor som har anknytning till riktlinjerna.

I enlighet med en av huvudpunkterna i 1976 års beslut har inom OECD åren 1979 och 1984 verkställts översyn av riktlinjerna och besluten. Översynerna har sammanfattningsvis lett till få ändringar i riktlinjerna, något fler i procedurbesluten och åtskilliga klargöranden eller förklarande kommentarer om riktlinjernas omfattning och innebörd.

Den senast företagna översynen, som godkändes av OECD:s ministerråd våren 1984, innebar bl. a. en viss uppstramning av samarbetsreglerna med avseende på nationell behandling och hämmande och främjande åtgärder rörande internationella investeringar. Innebörden är skärpt uppmärksamhet på diskriminerande eller snedvridande regler och åtgärder i medlemsländerna som kan verka hämmande på internationella investeringar. Särskild uppmärksamhet ägnades frågan om motstridiga krav (conflicting requirements) som medlemsländer ibland ställer på de multinationella företagen. I samband med översynen har också, med bl. a. Sverige som aktivt pådrivande, ägnats speciell uppmärksamhet åt problematiken kring de multinationella företagens agerande i strukturanpassningsprocessen och pekats på de avsnitt i riktlinjerna som är särskilt relevanta för företagen att iaktta i detta sammanhang.

Övrigt

Internationella investeringar och multinationella företags verksamhet är föremål för uppmärksamhet inom flera av OECD:s kommittéer. Den centrala och samordnande uppgiften på detta område ankommer på den förut (s. 25) nämnda s. k. IME-kommittén. Många av de övriga kommittéerna behandlar emellertid olika aspekter på multinationella företag, främst industrikommittén, handelskommittén, konkurrensbegränsningskommittén, skattekommittén, kommittén för vetenskap och teknologi och kommittén för osynliga transaktioner och betalningar.

I konkurrensbegränsningsfrågor har sedan länge ett arbete pågått i en expertkommitté som behandlar restriktiva affärsmetoder. Arbetet har bl. a. resulterat i rådsrekommendationer angående nationella lagstiftningsåtgärder, notifieringar och informationsutbyte samt konsultations- och samrådsförfarande i frågor om internationella konkurrensbegränsningar. En översyn av samarbetet på detta område pågår f. n. Expertkommittén har aviserat att detta arbete på sikt kan komma att få följder för riktlinjerna för multinationella företag. Det kan också nämnas att denna kommitté och handelskommittén samarbetar i bl. a. frågor om internhandel mellan företag som ingår i samma koncern.

Från skattekommittén har aviserats ett förslag till ministerrådet om en internationell konvention om ömsesidigt bistånd mellan myndigheter med sikte på förbättrat internationellt samarbete i frågor om skatteflykt m. m. Konventionen har utarbetats på initiativ av och i samarbete med Europarådet.

Direktinvesteringskommittén om multinationella företag och effektiviteten i ekonomisk-politiska åtgärder

En översiktlig diskussion av hur förekomsten av multinationella företag kan påverka nationella ekonomisk-politiska åtgärders effektivitet förs i direktinvesteringskommitténs betänkande (SOU 1983:17) Näringspolitiska effekter av internationella investeringar. I sin summering anför kommittén bl. a.:

Den internationella ekonomiska integrationen kan sägas både öka och minska ländernas handlingsfrihet. Den ökar därför att integrationen medger ett mer ekonomiskt utnyttjande av begränsade resurser. Handlingsfriheten begränsas genom att integrationen medför ett antal restriktioner för den inhemska politik som landet önskar bedriva. Det väsentligaste inslaget i den ekonomiska integrationen mellan länderna sker genom den fria utrikeshandeln. Den del av den ekonomiska integrationen som utgörs av internationella investeringar är emellertid förknippad med vissa specifika problem för delar av stabiliseringspolitiken och industripolitiken. Då emellertid direkta investeringar och export inte är oberoende kan man också tala om en indirekt och mer svårbedömd effekt av direkta investeringar via utrikeshandeln på den ekonomiska politikens effektivitet.

Att empiriskt uppskatta hur mycket effektiviteten i de politiska åtgärderna sjunker till följd av direkta investeringar är oerhört svårt, anför kommittén. Det går förmodligen, säger kommittén vidare, att bedriva en ekonomisk politik som avviker från omvärldens bara vi är beredda att betala priset, som dock inte närmare kan anges.

Vad speciellt gäller direktinvesteringarnas påverkan på stabiliseringspolitiken konstaterar kommittén att det växande internationella kapitalet är känsligt för ränteskillnader mellan länder och förväntningar om växelkursförändringar. Följden av detta blir att självständigheten när det gäller interna mål för stabiliseringspolitiken gradvis har reducerats för de enskilda länderna. Uppkomsten av multinationella företag är en betydelsefull faktor bakom denna förändring, framhåller kommittén.

När det gäller allokeringspolitiken diskuterar kommittén – på grundval av gjorda fallstudier – bl. a. hur direktinvesteringar och förekomsten av multinationella företag påverkar effektiviteten i industripolitiken. Den försiktiga slutsats som man enligt kommitténs mening skulle kunna dra utifrån fallstudierna är att direktinvesteringar som medför att företagen blir starkt beroende av utlandet för sin konkurrenskraft också kommer att minska företagens beroende av Sverige och därmed göra dem mindre påverkbara för svensk industripolitik. Sedda i detta perspektiv blir, anför kommittén, de utländska förvärven av redan existerande svenska företag inte så problematiska. Det gäller också de "exportfrämjande" investeringarna i utlandet. Problemet uppstår när centrala företagsfunktioner finns i utlandet eller när utlandsproduktionen blir den väsentliga delen i verksamheten.

I direktinvesteringskommitténs betänkande analyseras de näringspolitiska effekterna av svenska direktinvesteringar utomlands och ges vissa principiella synpunkter på möjligheterna att påverka dessa investeringar. Betänkandet, som har remissbehandlats, bereds f. n. i regeringskansliet.

Exportzoner

Motion 1983/84:2022

Gällande frihamnsbestämmelser bör kompletteras med sikte på inrättande av exportzoner på strategiskt lämpliga platser i vårt land, anförs det i motion 1983/84:2022 (m). Motionärerna påpekar att det av handelspolitiska, industripolitiska eller regionalpolitiska skäl i accelererande takt skapas s. k. frizoner eller exportzoner både i u-länder och i industriländer såsom USA och Storbritannien. Som exempel på förmåner som erbjuds företagen i dessa frizoner nämns tullfrihet, skatterabatter, nedsättning av socialavgifter, utbildningsbidrag samt fördelaktiga lån och bidrag till investeringar i byggnader, vägar, hamnar, järnvägsspår etc. Det enda svenska försöket hittills, säger motionärerna, är inrättandet av en frizon i Svappavaara. Motivet härför torde vara rent regionalpolitiskt, och erfarenheterna från detta försök kan knappast bli tillämpbara för frizons- eller exportzonslös-

ningar på andra platser i landet med en bättre utvecklad infrastruktur. Den enda form av zoner med begränsade friheter som tidigare har inrättats i landet är frihamnar.

Möjligheterna att inrätta en exportzon i Västerås har studerats, sägs det vidare i motionen. Bakgrunden till detta är nedläggningen av Västerås flygflottilj och, allmänt, näringslivs- och sysselsättningsstrukturen i Västmanlands län med dess negativa befolkningsutveckling och höga arbetslöshet. Enbart frihamnsrättigheter skulle förmodligen inte utgöra tillräcklig stimulans för länets näringsliv, anför motionärerna. De anser att nuvarande frihamnsregler bör kompletteras med exportfrämjande lättnader för företag som etableras inom zonen. En sådan lösning skulle i Västerås, liksom på andra platser i landet med motsvarande förutsättningar beträffande infrastruktur, kunna innebära ökade möjligheter till vidareutveckling och differentiering av det regionala näringslivet. Främst nyetablering av mindre företag med inriktning på export borde därigenom kunna främjas.

Exportzoner: definition m. m.

En zon i det nu aktuella sammanhanget är ett geografiskt avgränsat område där för verksamheten gäller särskilda regler i t. ex. ekonomiskt och administrativt avseende vilka skiljer sig från dem som gäller utanför zonen. Den traditionella frihamnen torde vara det äldsta exemplet på ett sådant zonarrangemang. Under efterkrigstiden har det på sina håll skett en snabb utveckling när det gäller användandet av zoninstitutet som medel att stimulera företagsetablering och sysselsättning. Det traditionella frihamnsbegreppet har därvid vidgats till att omfatta inte bara frihet från tullar, avgifter och handelshinder utan också skattereduktioner och andra förmåner av olika slag för de företag som etablerar sig i zonen i fråga. Sådana frizoner (eller exportzoner) har inrättats främst i utvecklingsländer och NIC-länder i Asien och Latinamerika i syfte bl. a. att locka utländska företag att etablera sig i zonerna. En annan form av vidareutveckling av de traditionella frihamnarna till industriella tillverkningszoner har under senare år skett t. ex. i USA och har nyligen inletts i Storbritannien. I en del länder, framför allt de anglosachsiska länderna, har vidare vuxit upp s. k. företagszoner, där regionalpolitiskt motiverade skatte- och avgiftslättnader har införts för att företag skall lockas till dessa områden. Ett annat exempel på zonföreteelsen är sådana zoner där särskilda lättnader i valutarestriktioner och kapitalmarknadsregler gäller ("free banking zones").

Frihamnar i Sverige

Bestämmelser om frihamn finns i tullagen (1973:670) och tullstadgan (1973:671). Tillstånd att inrätta frihamn meddelas av regeringen. I frihamn får oförtullad vara förvaras utan tidsbegränsning. För industriell verksamhet

i frihamn krävs tillstånd. I så fall får oförtullad vara användas som material för bearbetning. Tillstånd meddelas av generaltullstyrelsen, om verksamheten avser endast utrustnings- eller kompletteringsarbete eller annat mindre omfattande arbete, och i annat fall av regeringen. F. n. bedrivs ingen mera omfattande industriell verksamhet i befintliga frihamnar. Den verksamhet som bedrivs i frihamn har att följa samma regler i fråga om skatter, arbetsrätt o. d. som allmänt gäller för arbetsplatser i Sverige. Vid import från frihamn gäller samma bestämmelser som vid direkt import.

Frihamnar finns sedan åren 1917–1919 inrättade i Stockholm, Göteborg och Malmö. Genom regeringsbeslut den 12 januari 1984 har också Norrköpings kommun getts tillstånd att inrätta en frihamn. I ett pressmeddelande i anslutning till regeringens beslut uttalades att Norrköpings kommuns satsning på en frihamn var ett försök att främja näringslivets och sysselsättningens framtida utveckling i kommunen och att främja regionens små och medelstora företag. Regeringen hade med sitt beslut velat stödja dessa angelägna ansträngningar, sades det vidare. Det framgår av en informationsbroschyr som det nybildade Norrköpings Exportzon AB har givit ut att den exportzon som håller på att anordnas är en vidareutveckling av de tidigare frihamnarna och att den modell företaget avser att arbeta efter är en kombination av lagring, bearbetning och nyproduktion i frihamnen.

Tidigare riksdagsbehandling

Riksdagen behandlade i december 1981 en motion (fp) vari hemställdes att regeringen skulle låta utreda vilka åtgärder som kan vidtas för att främja utländska företags etableringar i Sverige, däribland inrättandet av särskilda "exportzoner".

Näringsutskottet (NU 1981/82:11) fann det angeläget att Sveriges internationella konkurrensförutsättningar inte försämras och ansåg att utvecklingen mot ett ökande antal frizoner i USA och Europa förtjänade att uppmärksammas av statsmakterna. Utskottet förutsatte att regeringen på lämpligt sätt skulle bevaka utvecklingen. En utgångspunkt borde härvid vara att utlandsägda företag inte ges förmåner som konkurrerande svenskägda företag inte åtnjuter. Utskottet utgick vidare från att de frågor som hade tagits upp i motionen skulle komma att belysas i regeringens utredningsarbete och ansåg det inte nödvändigt med något särskilt uttalande från riksdagens sida. På förslag av utskottet avslog riksdagen motionen.

I en reservation uttalade utskottets socialdemokratiska ledamöter bl. a. att frihamnslagstiftningen inte borde utvidgas och att Sverige internationellt borde verka för att förekomsten av industriella frizoner skulle minska i omfattning.

Zonfrågan återkom i en motion (m) väckt år 1983. I motionen framfördes förslag om att statsmakterna skulle överväga att inrätta s. k. företagszoner i Sverige. Motionärerna erinrade om att det utmärkande för sådana zoner är

att företag som har etablerats inom zongränsen befrias från vissa skatter och avgifter. De anförde vidare att sådana zoner med framgång hade inrättats i några europeiska länder, främst som ett regionalpolitiskt medel. Det yrkande som framfördes i motionen och i vars motivering förslaget framfördes gick ut på stimulans av utländska företags etablering i Sverige genom ändring av reglerna för emission av utländska aktier.

Näringsutskottet (NU 1983/84:14) fann inte någon anledning för riksdagen att vid detta tillfälle inta någon annan ställning i frågan än tidigare. I grunden var olika frizonsarrangemang uttryck för en osund konkurrens mellan olika länder, främst om internationella företags investeringar, anförde utskottet. En konkurrens på sådana villkor borde inte uppmuntras. Utskottet pekade på möjligheten att i frihamn bedriva viss industriell verksamhet under förutsättning av vederbörliga tillstånd. Utskottet hänvisade vidare till att regeringen prövade en ansökan från Norrköpings kommun om inrättande av en "exportzon" i Norrköping. Dessutom erinrade utskottet om att kommittén om de framtida regionalpolitiska stödinsatsernas inriktning och omfattning skulle överväga bl. a. om det var motiverat med en geografisk utvidgning av de nuvarande områdena med sänkta arbetsgivaravgifter. Mot bakgrund av det anförda ansåg utskottet att det inte fanns behov av något särskilt uttalande från riksdagens sida.

I en gemensam borgerlig reservation anfördes att inrättandet av företagszoner (exportzoner etc.) kunde visa sig vara en framkomlig väg när det gällde att locka till sig utländska investeringar. Reservanterna ansåg att riksdagen genom sitt beslut att befria företagen i Svappavaara från lagstadgade socialavgifter i tio år i princip redan hade accepterat idén om en företagszon i den nyss beskrivna bemärkelsen. Det var emellertid tvivelaktigt om den nuvarande frihandelslagstiftningen medgav att företagszoner efter anglosachsisk förebild inrättades. Reservanterna fann det önskvärt att regeringen övervägde hur tillkomsten av företagszoner kunde främjas genom lagstiftningsåtgärder eller på annat sätt. En utgångspunkt borde därvid vara att utlandsägda företag inte skulle ges förmåner som konkurrerande svenskägda företag inte åtnjöt.

Riksdagen följde utskottets rekommendation och avslog motionen.

Förbud mot export av vissa farliga varor

Motion 1983/84:1033

I motion 1983/84:1033 (c) ges exempel på hur läkemedels- och kemiföretag marknadsför verkningslösa, skadliga eller farliga varor i u-länderna. Motionärerna nämner besprutning av skogar i Nova Scotia med kemikalier som är förbjudna i Sverige. FN antog, påpekar motionärerna, i december 1982 en resolution som syftade till att konsumenterna runt om i världen skulle skyddas för skadliga och farliga ämnen. Syftet var bl. a. att förhindra dumpning av ämnen som förbjudits i tillverkningslandet. För att FN:s arbete

skall bli meningsfullt måste det enligt motionärerna följas upp i medlemsländerna. De anser att det borde vara självklart att Sverige lägger ned stor möda på att stödja FN:s ansträngningar för medmänskligt ansvarstagande också när det gäller handelsutbytet. Av de svenska företagen måste krävas att de uppträder försvarligt också i andra länder.

Gällande svenska bestämmelser

En översikt över gällande reglering i Sverige av handel med och användning av farliga varor och processer har lämnats i näringsutskottets betänkande NU 1982/83:6, till vilket hänvisas. De viktigaste regelsamlingarna finns i lagen (1973:329) om hälso- och miljöfarliga varor, kungörelsen (1973:334) om hälso- och miljöfarliga varor, läkemedelsförordningen (1962:701), livsmedelslagen (1971:511), marknadsföringslagen (1975:1418) och arbetsmiljölagen (1977:1160). De förbud och inskränkningar som finns i dessa regelkomplex gäller marknadsföring eller användning av vissa produkter eller processer inom landet, inte försäljning på export. I fråga om vissa varor finns dock i särskilda författningar bestämmelser som rör export, t. ex. narkotikaförordningen (1962:704), lagen (1982:513) om förbud mot utförsel av krigsmaterial m. m., lagen (1984:3) om kärnteknisk verksamhet och förordningen (1975:346) om miljöfarligt avfall.

Frågan om bestämmelser om återkallelse av farliga varor som ett komplement till gällande lagstiftning om produktsäkerhet utreds f. n. av produktåterkallelsekommittén (H 1982:06). Enligt direktiven (Dir. 1982:60) skall kommittén kartlägga innebörden av gällande rätt på olika produktområden i aktuellt hänseende. Vidare skall kommittén granska de praktiska erfarenheterna från hittillsvarande arbete hos de myndigheter som övervakar produktsäkerhet. Utifrån sina överväganden skall kommittén ta ställning till om nuvarande ordning behöver kompletteras med någon form av återkallelse av farliga varor. Om lagstiftning befinns vara nödvändig skall förslag därom lämnas. Det erinras i direktiven om att OECD under år 1981 har rekommenderat medlemsländerna att bl. a. överväga lagstiftning på området. Kommittén skall i sitt arbete ta del av utländska erfarenheter. Handelspolitiska aspekter på frågan om återkallelse skall noga beaktas.

När det gäller generell lagstiftning av potentiell betydelse för frågan om en lagstiftning om exportförbud kan nämnas lagen (1975:85) med bemyndigande att meddela föreskrifter om in- eller utförsel av varor. Enligt denna lag bemyndigas regeringen att besluta om föreskrifter angående in- och utförsel av varor, om föreskrifterna behövs för att förebygga störningar inom samhällsekonomin eller folkförsörjningen, för att tillgodose särskilda handelspolitiska skäl, för att främja kvaliteten på produkter av visst slag, för att tillgodose hälsovården eller miljövården eller skydda växter och djur mot sjukdomar eller för kontrollen av material som kan få militär användning. Regeringen får överlåta åt förvaltningsmyndighet att meddela föreskrifter av

nämnt slag. Riksdagen har nyligen beslutat om nya regler i lagen som gör det möjligt att införa en sanktionsavgift vid överträdelser av föreskrifter om in- och utförsel av varor (prop. 1983/84:192, SkU 1983/84:46, rskr 1983/84:357).

Internationella överenskommelser om farliga varor

Inledning

Inom en rad olika internationella organisationer pågår ett omfattande samarbete i frågor som rör marknadsföring av hälsovådliga varor och farliga farmaceutiska produkter m.m. I det tidigare nämnda betänkandet NU 1982/83:6 lämnades en redovisning av pågående arbete inom bl.a. olika FN-organ, OECD och EG, till vilken hänvisas. I det följande sammanfattas det aktuella läget i vad avser dels exportförbud, dels notifieringssystem.

Uttalanden om förbud mot export av farliga varor m.m.

OECD rekommenderade år 1979 medlemsländerna att tillse att varor som förbjuds för försäljning i landet därför att de är farliga för konsumenternas liv, hälsa eller säkerhet inte heller exporteras. Om befogenheter inte finns att förbjuda export av sådana farliga varor, uppmanas medlemsländerna att överväga lämpligheten av att sådana befogenheter tillskapas. En uppföljning av denna rekommendation pågår inom OECD:s konsumentkommitté. Enligt en preliminär bedömning av nuvarande situation i medlemsländerna, redovisad i konsumentverkets skrivelse till regeringen om export av farliga konsumentvaror (se s. 34), tillämpas OECD-rekommendationen dels genom en noggrann tolkning av existerande produktsäkerhetsbestämmelser, dels genom att regler om exportförbud har infogats i speciella produktföreskrifter. Vidare har frågan om exportförbud i flera länder övervägts i samband med utarbetande av produktsäkerhetslagar eller vid överväganden om s.k. exportnotifieringssystem. Flera länder har sålunda i dag möjlighet att förbjuda export av farliga varor tillhörande vissa speciella varuområden, t.ex. livsmedel och läkemedel. I Frankrike, Norge, Storbritannien och Förenta staterna finns dessutom vissa generella möjligheter att gripa in mot export av farliga varor.

I det svenska svaret till den nämnda uppföljningen anförs att f.n. inga möjligheter finns att i Sverige förbjuda export av farliga varor. Inte heller finns, sägs det, möjligheter att erhålla information om varor som är förbjudna för försäljning i Sverige exporteras. Det påpekas att ett speciellt problem när det gäller export av farliga varor är att olika länder kan ha olika riskvärderingar. Det kan finnas situationer där det kan vara skäligt att exportera varor som har förbjudits för inhemsk försäljning. Exportrestriktioner skulle i viss utsträckning kunna skada internationell handel. Det understryks att denna argumentering inte är relevant om varorna i sig är så

farliga att de företer en allvarlig eller direkt fara för liv, hälsa eller säkerhet hos någon konsument. Slutligen framhålls i det svenska svaret att Sverige med intresse skall ta del av det fortsatta OECD-arbetet i syfte att framdeles överväga frågan om exportförbud.

År 1982 antog FN en resolution som innebär att farliga varor som har förbjudits i ett land skall kunna exporteras endast när importlandet särskilt begär detta eller när konsumtionen är officiellt tillåten i importlandet. Detta torde vara den "FN-konvention" som åberopas i yrkandet i motion 1983/84:1033 (c). Samtliga medlemsländer i FN utom Förenta staterna har godkänt resolutionen. Enligt resolutionen skulle vidare en förteckning tas fram över produkter som förbjudits eller återkallats eller vilkas användning starkt begränsats eller, beträffande läkemedel, inte godkänts i länderna. Listan skulle innehålla uppgift om berörda varor (både kemisk benämning och märkesnamn), uppgift om vem som har tillverkat varan samt en kort sammanfattning av anledningen till att varan har förbjudits, återtagits eller belagts med restriktioner. Uppgifter avseende Sverige har sammanställts av kommerskollegium.

Notifieringssystem

Det notifieringssystem avseende farliga varor som har överenskommits inom ramen för FN-arbetet har beskrivits ovan.

Inom GATT beslöts vid ett ministermöte år 1983 att GATT skall notifieras om varor som exporteras men som har förbjudits för inhemsk försäljning på grund av risker för människors hälsa och säkerhet. I Sverige har kommerskollegium fått i uppdrag att svara för denna notifiering. På basis av erfarenheter som denna notifieringsprocedur ger skall vid sessionen i november i år med GATT:s avtalsslutande parter övervägas problem och eventuella åtgärder när det gäller exporten av farliga varor.

OECD:s konsumentpolitiska kommitté arbetar sedan tio år med ett informellt notifieringssystem för produktsäkerhetsfrågor. Inom ramen för detta informerar medlemsländerna varandra om produktsäkerhetsfrågor som rör lagar, förordningar, förbud, återkallelser av farliga varor samt forskning. I den mån ett land känner till att en förbjuden vara exporteras kan det redan i samband med notifieringen även informera om varan går på export. Inom den konsumentpolitiska kommittén har också nyligen utretts hur ett formaliserat system med exportnotifiering av farliga varor skulle kunna byggas upp och vilka för- och nackdelar ett sådant system skulle ha. Någon enighet om ett formellt notifieringssystem har ännu inte uppnåtts.

När det gäller kemikalier utfärdade OECD:s ministerråd vid sitt möte i april 1984 en rekommendation till medlemsländerna att notifiera ett importland när export sker av kemikalier som är förbjudna eller starkt begränsade. Härigenom avses importlandet få möjlighet att självt fatta eventuella beslut om produktens tillåtlighet i landet.

FN:s miljöstyrelse (UNEP) beslutade i maj 1984 om riktlinjer av provisorisk karaktär för notifiering av förbjudna och farliga kemikalier. Enligt överenskommelsen skall medlemsländerna notifiera varandra när de inför förbud eller särskilda begränsningar för viss kemikalie. Detsamma skall ske till berört importland om sådana kemikalier exporteras.

Vid ett möte i mars 1984 med EG:s ministrar för konsumentfrågor antogs ett system för snabbinformation om farliga konsumentvaror. En kommitté avses bildas med uppgift att motta information från medlemsstaterna och informera de övriga EG-länderna om inkomna anmälningar. Några bestämmelser om återkallande av varor inom gemenskapen eller om export av farliga produkter till tredje land ingår inte i det antagna regelsystemet.

Konsumentorganen i Norden har sedan flera år ett informellt notifieringssystem inom ramen för Nordiska ministerrådets verksamhet. F. n. omfattar systemet notifieringar avseende lagstiftning, riktlinjer, överenskommelser, säkerhetsrisker för vissa varor som lett till förbud och återkallelser, standarder som innehåller provningsmetoder och/eller krav relaterade till produktsäkerhet, nya provningsmetoder som är relevanta från säkerhetssynpunkt, resultat av jämförande provningar samt även olycksfallsstatistik och generellt material av betydelse för produktsäkerhet.

Förslag från konsumentverket rörande exportförbud för särskilt farliga varor

Konsumentverket har i skrivelse till regeringen (finansdepartementet) i december 1983 föreslagit att möjligheterna att i vissa fall förbjuda svensk export av varor som omfattas av försäljningsförbud i Sverige skall prövas. Som bakgrund för sitt förslag redogör konsumentverket för den internationella utvecklingen på området (se s. 32 f.). Verket hänvisar särskilt till OECD:s rekommendation år 1979 att medlemsländerna skall överväga frågan om exportförbud för farliga varor och vidta åtgärder härför. Vidare redovisas aktuella erfarenheter av svensk export av konsumentvaror som är förbjudna i Sverige. Svensk konsumentpolitik bör enligt konsumentverket visa solidaritet med andra länders medborgare. Olika länder kan självfallet ha olika riskvärderingar, anför verket. Det kan därför finnas situationer där det kan vara skäligt att exportera varor som förbjudits för inhemsk försäljning. Exportrestriktioner kan också i viss utsträckning medföra handelshinder, vilket från handelspolitisk synpunkt kan medföra nackdelar. Varorna kan emellertid i sig vara så farliga, att de företer en allvarlig eller direkt fara för liv, hälsa eller säkerhet hos någon konsument. Konsumentverket påpekar att varor som av detta skäl anses farliga för svenska konsumenter självfallet normalt är lika farliga för andra länders medborgare. Det synes verket angeläget att man nu överväger möjligheterna att tillskapa regler som gör det möjligt att förbjuda svensk export av produkter som är så farliga att de på grund härav har förbjudits för försäljning inom Sverige.

Under våren 1984 skickades en enkät angående produktsäkerhetsfrågor

från finansdepartementet till närmast berörda departement. Syftet var att, inför beredningen av konsumentverkets framställning, en överblick skulle erhållas av produktsäkerhetsarbetet inom olika departements arbetsområden. Av svaren framgick att, med ett fåtal undantag (se s. 31), inga specifika regler för exportförbud avseende farliga varor existerar eller planeras. Inte heller finns regler om återkallelse av farliga produkter (en fråga som dock f. n. utreds, se s. 31).

Beredningen av konsumentverkets framställning fortsätter i regeringskansliet.

Tidigare riksdagsbehandling

Frågor om förbud mot export av farliga produkter behandlades av riksdagen hösten 1982 med anledning av ett par motionsyrkanden. Socialdemokraterna hade i en partimotion föreslagit en utredning om regler för export av farliga maskiner och processer. Det var enligt motionärerna särskilt angeläget att produkter som exporterades från Sverige uppfyllde de krav som hade uppställts i internationella överenskommelser om arbetarskyddet – såsom ILO-konventioner – vilka Sverige hade anslutit sig till. I en annan motion (c) begärdes ett uttalande av riksdagen om att Sverige i olika internationella sammanhang skulle verka för regler som motverkade handel med sådana vådliga kemikalier och farliga farmaceutiska produkter som var förbjudna i industriländerna. Motionärerna förordade också normer för marknadsföring av varor som är hälsovådliga.

Näringsutskottet (NU 1982/83:6) erinrade om att det inom en rad organisationer pågick ett omfattande internationellt samarbete med syfte att nå förbättringar av arbetsmiljön. Utskottet påpekade att regler för marknadsföring av läkemedel, giftiga ämnen, farliga produkter m. m. hade antagits av flera organisationer och övervägdes av andra. Utskottet underströk betydelsen av att svensk export upprätthåller en god kvalitet från arbetarskyddssynpunkt och förutsatte att regeringen uppmärksamt skulle följa de frågor som hade aktualiserats genom motionen och vid behov föranstalta om erforderligt utredningsarbete. Däremot fann utskottet det inte motiverat med en begäran till regeringen om en utredning vid detta tillfälle.

Med hänsyn till det omfattande arbete som bedrevs i olika internationella sammanhang i fråga om marknadsföring av bl. a. hälsovådliga varor fann utskottet att riksdagen inte heller borde uttala sig för att Sverige i FN och andra internationella sammanhang skulle verka för regler om förbud mot handel med sådana vådliga kemikalier och farliga farmaceutiska produkter som hade förbjudits i industriländerna. Utskottet förutsatte att regeringen ägnade de nämnda frågorna önskvärd uppmärksamhet och att Sverige liksom tidigare skulle ta aktiv del i det internationella samarbetet på detta område.

Riksdagen följde utskottet och avslog motionsyrkandena.

I en motion (c) våren 1983 föreslogs en lagstiftning med syfte att generellt förhindra export av varor och teknik som inte får saluföras i Sverige. Hit räknade motionärerna, förutom reaktorteknologi, sådana kemikalier och läkemedel som är förbjudna i landet. I sitt yttrande över motionen i den del som inte gällde kärnkraftsteknologi – ett ämne som behandlades separat – hänvisade näringsutskottet (NU 1982/83:24) till riksdagens ställningstagande i hithörande frågor hösten 1982. Utskottet underströk också att det är angeläget att vid all export tillbörlig hänsyn tas till mottagarlandets förmåga att hantera de importerade varorna. Motionen avstyrktes i aktuell del. Riksdagen följde utskottet.

Svar på fråga i riksdagen

Jordbruksminister Svante Lundkvist besvarade den 15 november 1983 en fråga (1983/84:117) av Lars-Ove Hagberg (vpk) om vilka åtgärder regeringen, med hänsyn till Sveriges trovärdighet i miljöfrågor, avsåg vidta med anledning av att svenska företag utomlands använder gifter och kemikalier som är förbjudna i Sverige. Jordbruksministern anförde på denna punkt:

Som redan antytts i frågan får bekämpningsmedel av det aktuella slaget inte användas i Sverige. Regeringen anser självfallet att sådana bekämpningsmedel inte heller bör användas i andra länder. Det ankommer på varje land att självt avgöra frågor om användningen av kemikalier i det egna landet, när inte internationella förpliktelser föranleder annat.

Genom internationellt arbete kan vi påverka andra länder att stärka skyddet för människor och miljö mot skador från kemikalier. Vi driver sådant arbete främst i OECD och FN:s miljöprogram UNEP. Arbetet är inriktat på att åstadkomma bl. a. gemensamma regler i fråga om riskbedömning, tillståndsgivning och övrig kontroll beträffande bekämpningsmedel och andra hälso- och miljöfarliga kemikalier.

Tillfällig utförsel av metallskrot

Motion 1983/84:2359

Genom nutida koncentration och stordrift inom vissa industrigrenar har i flera branscher ett eller två företag skaffat sig nära nog monopolställning på specialområden, sägs det i motion 1983/84:2359 (m). Monopolställningen kan utnyttjas för att uppnå särskilda fördelar, bl. a. vad gäller prissättningen. Om konkurrens från utländska företag försvåras genom olika former av lagstiftning och handelshinder kan den inhemska prisnivån få uppenbara nackdelar för svenska företag som måste anlita monopolföretagen för olika tjänster. Med det nu sagda som bakgrund anför motionären att det sätt varpå bestämmelserna om allmänt exportförbud tillämpas får absurda konsekvenser när det gäller handeln med metallskrot. Industriföretag i metallbranschen kan sålunda i praktiken inte föra ut skrot som skall upparbetas utomlands för att därefter återanvändas i tillverkningen i Sverige. I motionen nämns ett

exempel avseende upparbetning av mässingsskrot, varvid ett svenskt företag med monopolställning måste användas. Detta innebär en 15-procentig kostnadshöjning. Enligt motionären berörs enbart i armaturbranschen uppskattningsvis 2 500 anställda av de negativa konsekvenserna av exportförbudsreglerna. Kungörelsen (1950:324) om allmänt exportförbud bör därför enligt motionären ändras så att företag i tillverkningsindustrin medges tillfällig utförsel för bearbetning av metallskrot avsett att återtas och återanvändas i den egna tillverkningen. Detta skulle ge en rimlig utökning av företagens möjligheter att få sina behov tillgodosedda på ekonomiskt bästa sätt men behöver inte betyda att all sådan upparbetning går svenska företag förbi. Det kan kanske, anför motionären avslutningsvis, innebära att de anpassar priset på sina tjänster till den nivå som en sund konkurrens innebär.

Ett likalydande motionsyrkande av samma motionär avslogs förra året av riksdagen på förslag av näringsutskottet (NU 1983/84:18). Utskottet motiverade sin avstyrkan med att kommerskollegium hade fått regeringens uppdrag att se över licensreglerna såvitt gäller metallskrot. Resultatet av kollegiets översyn borde, ansåg utskottet, inte föregripas. Motionären återger detta riksdagens ställningstagande i sin motion och konstaterar att under väntetiden ett medelstort armaturföretag med 200 anställda på en liten ort där inga andra arbetstillfällen bjuds har gått i konkurs. En bidragande orsak kan enligt motionären ha varit onödig fördyring av skrotupparbetning.

Yttrande av kommerskollegium

På uppdrag av utrikesdepartementets handelsavdelning har kommerskollegium yttrat sig över förutsättningarna för och konsekvenserna av att utförsel av skrot skulle medges för omarbetning.

Kollegiet anför att verket i sin handläggning av exportlicensärenden i princip inte har gjort någon skillnad om syftet med utförseln varit omarbetning åtföljd av återinförsel eller vanlig försäljning. Skrot som kunnat finna avsättning inom landet har inte fått exporteras. Denna strikta tillämpning har inte minst haft sin grund i att samma regler har tillämpats i våra geografiskt och handelsutbytesmässigt mest näraliggande länder, anför kollegiet.

För att skrotutförsel skall kunna medges för omarbetning bör enligt kollegiets uppfattning vissa förutsättningar föreligga. Den viktigaste är att inte andra länders exportbestämmelser hindrar svenska skrotanvändare att utifrån kompensera uteblivna inhemska skrotleveranser. Detta sägs normalt inte kunna genomföras från vår närmaste omvärld. Om utförsel för omarbetning ändå anses böra särbehandlas bör, för att undvika missbruk, sådan medges endast svenskt verkstadsföretag eller liknande som har ett avtal direkt med utländskt metallverk om utbyte av material. Ett annat krav som måste ställas är att det föreligger metallurgisk identitet mellan det utförda skrotet och den införda metallen.

Kollegiet påpekar vidare att prisfluktuationer på skrot är vanligare

utomlands än i Sverige. Det är känt, säger verket, att metallverk är benägna att betala mer för marginalkvantiteter råvara som kan anskaffas utomlands än för material från sina traditionella inhemska leverantörer. Dessa omständigheter kan, anför kollegiet, givetvis vara av värde för den verkstad som har möjlighet att föra ut sitt skrot. För vissa svenska skrotbaserade metallverk torde emellertid en uppmjukning av licenspraxis bli besvärande. Med tanke på att metallverken har en viktig uppgift i ett krisläge, där möjligheten till internationell handel är beskuren, måste branschen också ha möjlighet att verka i ett normalläge. Det är kollegiets mening att denna möjlighet beskärs om för industrin begärlig skrotråvara tillåts lämna landet. Sammantaget saknas det enligt kollegiets mening f. n. förutsättningar för såväl en liberalare hantering av skrotexporten generellt som särskild behandling av utförsel för omarbetning. Vidare torde konsekvenserna av en fri utförsel bli en icke önskvärd förstärkt råvarubrist för de svenska järn- och metallverken, varvid risken för industrinedläggningar inte kan uteslutas.

Kommerskollegium framhåller att verkets yttrande utgår från den situation som nu råder i fråga om skrothandel i Europa. Diskussioner om friare skrothandel mellan EG och EFTA-länderna har initierats inom EG, anför verket och påpekar att detta kan komma att medföra ändrade förutsättningar för den svenska bedömningen.

Representanter för skrothandlare, metallanvändare och skrotförbrukare (järn- och metallverken) har beretts möjlighet att yttra sig till kommerskollegium i ärendet. Av kollegiets sammanfattning av yttrandena framgår att *Sveriges mekanförbund*, som representerar metallanvändarna, inte har något emot den skisserade liberaliseringen men understryker de praktiska svårigheterna. Några nya och vägande skäl för en ändring av praxis sägs inte framkomma i förbundets skrivelse. Skrothandelns mening är inte enhetlig. *Föreningen Metallskrotgrossisterna* och *Föreningen Järnskrotgrossisterna* har avgett gemensamt yttrande. Utifrån den principiella uppfattningen att skrotexportförbudet borde avskaffas anser de, utan att närmare utveckla några motiv, att exportlicens bör medges för omarbetning. *Sveriges bilskrotares riksförbund* uttalar sig också positivt för en sådan ändring i praxis. Man anser att den nuvarande regleringen har resulterat i en felaktig prissättning, som i sin tur har hämmat skrotåtervinningen. *Svenska järn- och metallskrothandlareföreningen* menar att gällande reglering ej bör liberaliseras bl. a. mot bakgrund av att man anser begreppet omarbetning vara mycket vidsträckt och svårtolkat. Det kan innebära såväl klippning av skrot och liknande åtgärder som metallurgisk omarbetning. Vidare anser man att en utförsel av skisserat slag skulle kunna medföra en minskning av omarbetnings- och återvinningsprocessen i Sverige med tappad volym för den svenska skrotmarknaden som följd. Svaren från *järn- och metallverken* är entydigt negativa till en liberalisering av tillämpningen av exportförbudet. Som viktiga skäl mot en förändring anges bl. a. att skrotbrist redan nu råder i landet och att export inte kan kompenseras med import. Detta skulle orsaka

en ojämn råmaterialtillförsel, där världsmarknadspriserna styr tillgången med risk för negativa konsekvenser för sysselsättningen. Det pekas på att de miljöbetingade investeringarna i Sverige regleras av bland de strängaste bestämmelserna i världen. Vidare fäster man uppmärksamheten på de svårigheter som kan uppstå när det gäller definition och avgränsning och därmed kontrollen av användningen. Dessa svårigheter kan leda till en dold, icke avsedd export.

Förordning om import- och exportlicenser

Enligt lagen (1984:57) om upphävande av kungörelsen (1947:82) angående allmänt importförbud och kungörelsen (1950:324) angående allmänt exportförbud upphörde dessa kungörelser att gälla vid utgången av mars 1984. Detta var ett led i omläggningen av den svenska import- och exportregleringen från ett allmänt förbud mot att utan licens importera eller exportera varor till en allmän frihet att införa och utföra varor. För licensbeläggning skall krävas direkta föreskrifter i författningsform (prop. 1983/84:61, NU 1983/84:18, rskr 1983/84:136). Någon egentlig förändring av det faktiska frilistningsläget när det gäller import och export skedde inte i detta sammanhang. Licenstvånget vad gäller utförsel av avfall och skrot av metaller har numera sitt författningsmässiga stöd i förordningen (1984:54) om import- och exportlicenser.

Utskottet

Frihandel m. m.

Inledning

Frihandel, fria kapitalrörelser och fasta växelkurser var de centrala byggstenarna i det internationella ekonomiska regelsystem som kom till i andra världskrigets slutskede. Det möjliggjorde en fortgående och intensiv internationalisering av produktion och handel. Detta bidrog i sin tur starkt till den höga tillväxttakt inom ekonomin som gällde i industriländerna under framför allt 1950- och 1960-talen.

Frihandelns betydelse som positiv driftkraft för välstånd och ekonomisk utveckling understryks i de handelspolitiska avsnitten i två partimotioner, 1983/84:851 (m) och 1983/84:908 (fp). I båda motionerna uttrycks oro över de protektionistiska strömningarna i vår omvärld. Utifrån detta generella anslag utvecklas sedan synpunkter på hur Sverige bör agera i olika handelspolitiska sammanhang. De aspekter som motionärerna betonar är delvis sammanfallande, delvis olika. Det grundläggande är dock gemensamt: att en fortsatt liberalisering av världshandeln skall befrämjas.

Sverige måste i sitt eget intresse följa de internationella spelreglerna och bör inte ge stöd till olönsamma företag, anförs i motion 1983/84:851 (m).

Kravet på frihandel måste gälla även gentemot de nya industriländerna. Norden måste utvecklas till att bli en hemmamarknad för företag i alla de nordiska länderna. Tekniska hinder för den nordiska handeln måste undanröjas genom långtgående samordning. Sverige bör dessutom verka för harmonisering på det internationella planet. Av största vikt är enligt motionärerna att Sverige aktivt arbetar på att fördjupa och förbättra sitt förhållande till EG. De hemställer att riksdagen som sin mening skall ge regeringen till känna vad som i motionen anförs om frihandel.

Enligt motion 1983/84:908 (fp) bör regeringen i alla internationella sammanhang aktivt verka för en fri internationell handel och för slopande av handelshinder. Initiativ bör tas till bredare internationellt samarbete för att s. k. icke-tariffära handelshinder skall elimineras. Näringslivet måste anpassa sig till de yttre förutsättningarna och utnyttja Sveriges relativa fördelar jämfört med andra länder. Exportpotentialen inom tjänstesektorn måste mobiliseras och det internationella samarbetet på området ledas till positivt resultat. Det måste vara en ambition, sägs det också i denna motion, att handelshindren på områden som är betydelsefulla för u-länderna successivt minskas. Motionärerna vill att riksdagen skall göra ett uttalande av innebörd att Sverige i skilda internationella sammanhang skall verka för en fri handel och slopande av icke-tariffära handelshinder, även inom tjänstesektorn.

Utskottet tar ställning till yrkandena i de två motionerna genom att punkt för punkt kommentera de olika delförslag som förs fram i motiveringen.

Försvar för frihandeln

Utskottet delar den i motionerna framförda uppfattningen att tendenserna till ökad protektionism inger oro. Som framgår av den inledande framställningen (s. 3) har det handelspolitiska klimatet under flera år varit kyligt. Den långvariga recessionen har lett till ökat protektionistiskt tryck. Att stå emot krav på skydd för industrier och regioner som hotas av den internationella konkurrensen har under den långvariga recessionen blivit svårare än vad det var under de tidigare tillväxtåren. Samtidigt har nationernas ambitioner när det gäller den inhemska ekonomiska politiken ökat liksom medborgarnas förväntningar om fortsatt tillväxt av välståndet. I tomrummet efter traditionella handelspolitiska skydd, tullar, som avvecklats eller kraftigt reducerats, har olika icke-tariffära handelshinder tillgripits för att den egna produktionen och handeln skall kunna skyddas.

Frihandelsdoktrinen är central inom nationalekonomin. Den visar vägen till en internationell arbetsfördelning som gör det möjligt för varje land att inrikta produktionen på de områden där resurserna kan utnyttjas mest effektivt och att exportera de varor som landet kan producera billigare i utbyte mot vad andra kan leverera till lägre kostnader. Någon etablerad teori för alternativa lösningar för den internationella arbetsfördelningen finns inte. Frihandel i strängt ekonomisk mening har aldrig existerat under

efterkrigstiden. Trots det politiska liberaliseringsarbetet har öppna eller dolda regleringar av olika slag hela tiden funnits. Liberaliseringsåtgärderna med frihandel som riktpunkt har emellertid varit en av de grundläggande faktorer som har främjat ländernas välstånd och ökat deras nationalinkomst. Den fria tillgången till världsmarknaden har varit särskilt betydelsefull för små länder som i likhet med Sverige har en alltför liten inhemsk marknad. Ekonomin, sysselsättningen och levnadsstandarden i Sverige är, som understryks i motionerna, beroende av fortsatt frihandel.

I likhet med motionärerna finner utskottet det vara av stor vikt att Sverige slår vakt om den fria handeln som riktpunkt för det internationella handelssamarbetet. En återgång till den frihetsnivå för handelsutbytet som uppnåddes innan olika icke-tariffära handelshinder i ökande utsträckning började introduceras under senare hälften av 1970-talet och en fortsatt liberalisering därefter bör enligt utskottets mening eftersträvas.

Den svenska regeringen arbetar aktivt för att protektionismen skall motverkas och för att frihandeln och det multilaterala frihandelssystemet skall stärkas. På olika sätt har detta tidigare dokumenterats för riksdagen, bl. a. genom uttalanden i 1984 års budgetproposition (se s. 5) och i riksdagsdebatter (s. 7 f.). Utskottet vill här också peka på de principuttalanden om att nya handelshinder inte skall införas (s. k. stand-still) och att de som redan har införts skall avvecklas (s. k. roll-back) som har gjorts inom ramen för GATT-, UNCTAD- och OECD-samarbetet och som Sverige har varit aktiv tillskyndare till. De handelshinder som dessa uttalanden avser är i huvudsak sådana icke-tariffära hinder som det refereras till i motion 1983/84:908 (fp). Icke-tariffära handelshinder är ju, som har framgått av den inledande redogörelsen (s. 3), en gemensam beteckning för en rad olika åtgärder med handelshindrande verkan, alltifrån kvantitativa importbegränsningar till diskriminerande offentlig upphandling. Det är sådana handelshinder som i ökande utsträckning har utnyttjats när tullar inte har kunnat höjas och det är till dessa handelshinder som en stor del av intresset koncentreras i det internationella samarbetet.

Enligt utskottets mening har riksdagen mot denna bakgrund inte någon anledning att genom ett särskilt tillkännagivande uppmana regeringen att i alla internationella sammanhang aktivt verka för fri internationell handel och för slopandet av icke-tariffära handelshinder. Detta är ett av önskemålen i motion 1983/84:908 (fp), som således avstyrks i den delen.

Protektionism genom krisstöd

Liksom i den senast behandlade motionen noteras i motion 1983/84:851 (m) de protektionistiska tendenserna i omvärlden. Vidare uppmärksammas vissa protektionistiska inslag i den svenska politiken, som enligt motionärerna inte är acceptabla. Motionärerna vänder sig mot den socialdemokratiska industripolitiken, vilken enligt deras mening präglas av att alltmer stöd ges

till olönsamma företag. Sverige måste i sitt eget intresse följa de internationella spelreglerna, anför de. Kortsiktiga fördelar får inte leda till att denna form av protektionism utvecklas. Motionärerna önskar ett uttalande av riksdagen av denna innebörd. Behovet av anpassning till de yttre villkoren och av utnyttjande av de relativa fördelar Sverige har jämfört med andra länder understryks också i motion 1983/84:908 (fp).

Mot bakgrund av det svenska industristödets utveckling under de senaste två åren vänder sig utskottet bestämt mot påståendet i motion 1983/84:851 (m) om svensk protektionism i form av ökande stöd till olönsamma företag. Att sådant stöd, i regel under stor politisk enighet, sattes in under senare hälften av 1970-talet och början av 1980-talet för att företagens omställning skulle kunna ske i socialt acceptabla former är ett obestridligt faktum. Lika klart är emellertid det markerade trendbrott som skedde under budgetåret 1983/84, då nettokostnaden för det svenska industristödet kraftigt minskade. Nedgången föll till största delen på det s. k. icke-permanenta stödet, dvs. det krisstöd som motionärerna refererar till.

Enligt de beräkningar som redovisades i proposition 1983/84:135 om industriell tillväxt och förnyelse (bil. 1 s. 275) förväntades industristödet totalt minska från 17 miljarder kronor budgetåret 1982/83 till ca 9,5 miljarder kronor budgetåret 1983/84. Det icke-permanenta stödet beräknades svara för ca 3,5 miljarder härav, mindre än en tredjedel av krisstödet under budgetåret 1982/83. Detta belopp skulle så gott som helt bestå av utbetalningar enligt tidigare beslut eller kostnader för tidigare givna lån och tillskott av aktiekapital. Utskottet vill dessutom erinra om att inriktningen mot ett ökat offensivt industristöd markerades ytterligare genom förslagen i den nyssnämnda propositionen, vilka i allt väsentligt godkändes av riksdagen i juni 1984 (NU 1983/84:42, rskr 1983/84:379). Enligt riksdagens beslut kommer de offensivt inriktade industripolitiska insatserna syftande till att stimulera förnyelse och utveckling av industrin att ges ett större utrymme än tidigare. Ytterligare kan i detta sammanhang erinras om att riksdagen våren 1983 godkände nya riktlinjer för tekobranschstödet (prop. 1982/83:130, NU 1982/83:42, AU 1982/83:29, rskr 1982/83:321, 322). Beslutet innebar bl. a. en avtrappning av det s. k. äldrestödet och en ökning av de effektivitetshöjande och marknadsstödjande åtgärderna inom tekobranschen.

Vad utskottet nu har påpekat leder till slutsatsen att det saknas grund för ett uttalande av riksdagen av den innebörd som föreslås i motion 1983/84:851 (m), varför motionen avstyrks i denna del.

Tjänstehandel

Liksom i den nu behandlade motionen 1983/84:851 (m) understryks i motion 1983/84:908 (fp) behovet av att näringslivet anpassas till de nya villkor som följer av en ökande internationell konkurrens. Här uppmärksammas särskilt utvecklingspotentialen på nya områden. För den nödvändiga

industriella utvecklingen krävs en kraftigare expansion i nya branscher och i redan etablerade "friska" företag, säger motionärerna. Enligt deras mening bör de utvecklingsmöjligheter som finns inom tjänstesektorn, både för inhemsk sysselsättning och för produktion på export, mobiliseras. Motionärerna anser också att Sverige bör arbeta aktivt för att pågående arbete inom GATT på ett internationellt tjänstehandelsavtal skall leda till resultat.

Tjänstesektorn svarar i Sverige, liksom i andra industriländer, för en ökande andel av produktion och sysselsättning. Utskottet betraktar denna sektor som ett mycket intressant utvecklingsområde för svensk utrikeshandel och delar således motionärernas uppfattning i detta avseende. Det har varit en uppgift för tjänsteexportutredningen att studera möjligheterna att stimulera och utveckla den svenska tjänsteexporten från den privata sektorn. I ett inledande avsnitt (s. 8 f.) har utskottet redovisat utredningens förslag. Som har framgått är en proposition på grundval av tjänsteexportutredningens betänkande aviserad till våren 1985. Riksdagen torde således inom kort få anledning att återkomma till den i motionen väckta frågan om mobilisering av exportpotentialen inom det privata tjänsteområdet. Utskottet erinrar om att riksdagen våren 1984 beslöt att Sveriges exportråd skall svara för ett särskilt utvecklingsprogram för den kommunala och landstingskommunala sektorns export av tjänster (prop. 1983/84:168, NU 1983/84:40, rskr 1983/84:382).

Utskottet har i det föregående (s. 9 f.) också redogjort för hur frågan om tjänstehandeln behandlas i det internationella samarbetet. Handeln med tjänster är ett av de viktiga utvecklingsområdena för detta samarbete, i vilket – som framgår av redogörelsen – Sverige aktivt deltar. I den nationella studie över tjänstehandel som regeringen nyligen har överlämnat till GATT har Sverige bl. a. förklarat sig positivt till att samarbetet inom GATT skall inkludera även tjänstehandelsfrågor. Sverige har också preciserat vissa frågor som bedöms viktiga att klarlägga i det fortsatta arbetet. Dit hör bl. a. i vilken utsträckning GATT-reglerna kan tillämpas på tjänstehandel och vilka handelshindrande effekter som framkallas av regleringar inom tjänstesektorn.

Som framgår av redovisningen i det föregående är den svenska regeringen aktivt engagerad – nationellt och internationellt – i arbetet på att främja exporten av tjänster både från den privata och från den offentliga sektorn. Med hänsyn härtill anser utskottet att något uttalande från riksdagens sida om tjänsteexport och det internationella samarbetet om tjänstehandel inte är påkallat. Motion 1983/84:908 (fp) avstyrks således i denna del.

Hinder för u-landshandeln

Ett ämne som tas upp i motion 1983/84:908 (fp) – utan särskilt yrkande – är de protektionistiska åtgärder som särskilt har drabbat u-länderna. Motionärerna påpekar att den internationella handeln på tekoområdet och andra för

u-länderna betydelsefulla områden begränsas av ett antal handelshinder. I icke obetydlig mån har sådana införts också i Sverige, anför de och menar att det måste vara en ambition att sådana handelshinder successivt minskar.

Vissa likheter med den nu refererade motionen har motion 1983/84:851 (m) genom det som där uttalas om att kravet på frihandel måste gälla även gentemot de nya industriländerna. Framväxten av nya industriländer ger ökade sysselsättningsmöjligheter för den svenska industrin, säger motionärerna. För att dessa nya möjligheter skall kunna utnyttjas krävs vilja och förmåga till omställningar, anför de vidare och önskar att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad de anför i motionen.

Utskottet vill erinra om att riksdagen hade tillfälle att i januari i år debattera hinder för u-landshandeln. Det skedde med anledning av en interpellation (m), vari frågades vilka åtgärder regeringen i praktiken hade vidtagit för att motarbeta uppkomsten av nya handelshinder gentemot u-länderna och för att genomföra uppföljningsprogrammet från UNCTAD VI. Vidare frågades om regeringen aktivt skulle verka för att svenska icke-tariffära handelshinder gentemot u-länderna undanröjs.

Det svar som statsrådet Mats Hellström lämnade speglade den svåra problematik som ligger i u-ländernas höga skuldsättning, lågkonjunkturen i i-länderna och den tilltagande protektionismen (se även s. 6 f.). En redogörelse lämnades för de ansträngningar som har gjorts från svensk sida i internationella sammanhang i syfte att särskilt bevaka u-ländernas intressen av att handelshindren avvecklas. Statsrådet Hellström redogjorde också för de – relativt begränsade – hinder för u-landshandeln som Sverige har och för hur liberaliseringsarbetet i vissa avseenden förs vidare. Avslutningsvis anförde han att tanken på en ny GATT-runda hade stöd från Sverige, som anser att det är helt nödvändigt att man i sådana eventuella förhandlingar med prioritet tar itu med de svåra handelspolitiska problem flertalet u-länder brottas med.

Det är framför allt tre förhållanden som utskottet, med hänvisning bl. a. till det nu refererade interpellationssvaret, vill fästa uppmärksamheten på med anledning av motionerna 1983/84:851 (m) och 1983/84:908 (fp) i nu aktuella delar.

Det kan för det första konstateras att en mycket liten del av Sveriges import från u-länder är reglerad. De enda områden där hinder av någon betydelse för u-länderna finns kvar är teko och jordbruk, det senare dock av mycket liten betydelse eftersom gränsskyddet riktar sig främst mot jordbruksvaror som huvudsakligen produceras i andra i-länder. Skyddet inom dessa bägge områden har förestavats av behovet av att en viss självförsörjningsgrad kan tryggas, och det har beslutats med brett stöd i riksdagen. Genom tullförmåner som Sverige ensidigt har beviljat u-länderna inom ramen för det s. k. preferenssystemet är mellan 80 och 85 % av Sveriges import från u-länderna nu tullfri. Sverige är därmed mera öppet för u-ländernas export än flertalet andra i-länder. De nya industriländerna,

NIC-länderna, som uppmärksammas särskilt i motion 1983/84:851 (m), ingår i gruppen u-länder och omfattas sålunda av de tullpreferenser som nu har nämnts. Fem latinamerikanska och asiatiska NIC-länder återfinns bland de länder från vilka Sverige genom avtal eller på annat sätt har begränsat importen av tekovaror. Några andra särregleringar som berör NIC-länderna finns inte.

För det andra prövas fortlöpande möjligheterna till ytterligare liberalisering av importen från u-länderna. Sverige har t. ex. i förhandlingarna om ett nytt sockeravtal åtagit sig att på sikt importera 10–15 % av sitt konsumtionsbehov. Globalkvoten för gummistövlar avvecklades vid ingången av år 1984. I samband med den översyn som vart femte år görs av Sveriges preferenssystem kommer, enligt regeringens niopunktsprogram för uppföljning av UNCTAD VI, att prövas vad som kan göras med de handelshinder som inte består av tullar. Det finns anledning att i detta sammanhang också erinra om de ansträngningar som görs för att handelsutbytet med u-länderna skall utvecklas. Utskottet hänvisar till vad som anförts i detta ämne i det föregående (s. 18).

För det tredje, slutligen, verkar Sverige i det internationella samarbetet mycket aktivt för att u-ländernas handel inte skall hämmas av protektionistiska åtgärder i i-länderna.

Med hänvisning till det nu sagda anser utskottet att det som sägs i motion 1983/84:908 (fp) i nu berörd del inte bör föranleda någon åtgärd från riksdagens sida. Utskottet avstyrker att riksdagen gör ett särskilt uttalande om NIC-länderna på det sätt som föreslås i motion 1983/84:851 (m).

Tekniska och administrativa handelshinder

I det föregående (s. 3) har redogjorts för olika kategorier av icke-tariffära handelshinder. Skiljaktiga tekniska eller administrativa krav är en sådan kategori som kan avsevärt försvåra ett fritt handelsutbyte. Dessa handelshinder uppmärksammas särskilt i motion 1983/84:851 (m). Skiljaktiga krav och villkor som leder till problem och hinder för den nordiska handeln måste undanröjas genom en långtgående samordning inom Norden, sägs det i motionen. Sverige borde dessutom medverka till skapandet av mångnationella krav och standarder (t. ex. inom OECD) eller ansluta sig till i utlandet uppställda krav (t. ex. inom EG eller i USA).

Utskottet har i den inledande framställningen redogjort för hur ett förenklings- och harmoniseringsarbete när det gäller tekniska och administrativa handelshinder äger rum i det mellanstatliga samarbetet både inom Norden, i förhållandet EFTA-EG och inom GATT (s. 11). Ett nära samarbete äger rum också direkt mellan de standardiseringsorgan som arbetar inom skilda produktområden. Särskilt kan uppmärksammas de initiativ som Sverige har tagit till ökat nordiskt samarbete. Utskottet vill också erinra om att regeringen nyligen har tillkallat en särskild utredare för

att Sveriges fortsatta medverkan i det internationella samarbetet rörande handelshinder skall kunna koordineras.

De önskemål som framställs i motion 1983/84:851 (m) synes utskottet vara väl tillgodosedda genom den uppmärksamhet som ägnas frågan om tekniska och administrativa handelshinder från svensk sida. Tillkallandet nyligen av en särskild utredare enligt vad som nyss har nämnts är ytterligare ett uttryck för den vikt som Sverige lägger vid att hindren för de fria handelsutbytet undanröjs. Något tillkännagivande av den innebörd som förordas i motion 1983/84:851 (m) anser utskottet därför inte påkallat. Motionen avstyrks således i denna del.

Norden som hemmamarknad

Bland de riktlinjer för Sveriges handelspolitiska agerande som anges i motion 1983/84:851 (m) ingår att Norden måste utvecklas till att bli en hemmamarknad för företag i alla de nordiska länderna. Härigenom underlättas, säger motionärerna, en framgångsrik konkurrens med utomnordiska producenter. Också i motion 1983/84:908 (fp) understryks, mot bakgrund av att de nordiska länderna utgör varandras viktigaste handelspartner inom ett flertal områden, vikten av ett intensifierat nordiskt samarbete. Det yrkande i ämnet som framförs i motionen har behandlats i näringsutskottets betänkande NU 1983/84:42 (s. 45 och 93).

Utskottet ansluter sig till bedömningen i motion 1983/84:851 (m) att det är viktigt att Norden utvecklas till att bli en hemmamarknad. En betydelsefull komponent i detta arbete är undanröjandet av tekniska och administrativa hinder för handeln mellan länderna. Denna aspekt på det nordiska samarbetet har utskottet redan behandlat (s. 45), eftersom den uppmärksammas särskilt i motionen. I övrigt pågår, vilket framgår av den föregående redogörelsen (s. 13 f.), inom en rad områden ett arbete inriktat på att de nordiska företagen skall ges fri tillgång till den nordiska marknaden. Arbetet rör bl. a. valutamässiga hinder för industriellt samarbete i Norden, näringsrättslagstiftning samt investeringar och etableringar över gränserna. Utskottet noterar med tillfredsställelse att en aktivering av samarbetet delvis redan har skett och att en fördjupning av det också är aviserad. Konkreta förslag syftande till att främja arbetet med Norden som hemmamarknad förväntas bli presenterade vid Nordiska rådets session år 1985, då också förslag till en nordisk handlingsplan för att öka sysselsättningen och trygga den ekonomiska utvecklingen beräknas bli framlagd.

Det är enligt utskottets mening angeläget att det arbete som nu pågår fortsätter och leder till konkreta framsteg.

Utskottet noterar dock att internationella förpliktelser i vissa fall begränsar möjligheterna att förverkliga gemensamma nordiska lösningar.

Med hänsyn till att ett omfattande nordiskt samarbete sålunda pågår i frågor av betydelse för skapandet av en nordisk hemmamarknad i den

mening som i motion 1983/84:851 (m) läggs i begreppet anser utskottet att riksdagen inte bör göra något särskilt uttalande i ämnet. Utskottet avstyrker således motionen i denna del. En annan sak är att tiden snart kan vara mogen att undersöka förutsättningarna för en reell nordisk hemmamarknad baserad på en utökning av de nordiska ländernas inbördes förpliktelser och härtill anpassade institutionella lösningar.

Samarbetet med EG

Enligt motion 1983/84:851 (m) är det av största vikt att Sverige aktivt arbetar på att fördjupa och förbättra sitt förhållande till EG.

Härvidlag synes något särskilt uttalande från riksdagens sida inte vara motiverat. Utskottet är i sakfrågan överens med motionärerna. Också här kan utskottet emellertid hänvisa till att det pågår ett mångfasetterat arbete med den inriktning som förordas i motionen, både bilateralt mellan Sverige och EG och i samarbetet mellan EFTA-länderna som grupp och EG. I den tidigare översikten (s. 15) har en del av det arbetet beskrivits. De bilaterala kontakterna är, som framgår av redovisningen, omfattande. När det gäller samarbetet mellan EFTA-länderna och EG finns anledning att särskilt uppmärksamma att inriktningen för de fortsatta samarbetssträvandena, enligt vad som uttalades vid EFTA-ländernas toppmöte våren 1984, är att åstadkomma en verklig europeisk hemmamarknad. Avveckling av tekniska handelshinder, förenkling av ursprungsregler och undanröjande av gränsformaliteter är några av de åtgärder som sägs skola ges hög prioritet i det fortsatta arbetet.

Med det nu sagda avstyrker utskottet motion 1983/84:851 (m) i berörd del.

Sveriges internationella beroende i ekonomisk-politiska frågor

Inledning

Sveriges stora internationella beroende, dess orsaker och konsekvenser diskuteras i motion 1983/84:1898 (vpk). Enligt motionärerna finns både strukturella och institutionella förklaringar till detta beroende, som sägs ha ökat kraftigt under 1970-talet. Det strukturella beroendet, anför motionärerna, utgörs av de begränsningar i den svenska regeringens möjligheter att lösa den svenska ekonomins balansproblem genom generella åtgärder som följer av ett starkt export- och importberoende när det gäller att upprätthålla både konsumtion och produktion – och därmed sysselsättning – inom landet. Det institutionella beroendet utgörs av de begränsningar som ligger i att regeringen och riksdagen måste föra en ekonomisk politik som accepteras av de internationella organisationer till vilka landet är anslutet.

I anslutning till denna analys utvecklar motionärerna sin syn på hur en nationell, selektivt inriktad politik bör utformas. Viktiga inslag i en sådan politik anges vara bl. a. ökade investeringar inom sektorer med relativt litet

importinnehåll i sina produkter och stora sysselsättningseffekter, viss nationalisering av t. ex. banker och nyckelindustrier, tillbakahållandet av utlandsinvesteringar, begränsning av utländska köp av svenska aktier samt minskning av utlandslånen. Några yrkanden förekommer inte i anslutning till detta resonemang.

Tre yrkanden framförs emellertid i anslutning till diskussionen om det strukturellt resp. institutionellt betingade internationella beroendet. De går ut på ökad spridning av svensk utrikeshandel, bildandet av ett statligt handels- och bytesbolag samt åtgärder för att det institutionella utlandsberoendet skall minskas. Den närmare motiveringen för dessa yrkanden och utskottets ställningstagande redovisas i de följande avsnitten. Utskottet vill emellertid först framföra några generella synpunkter.

I det föregående avsnittet om frihandel har utskottet understrukit de positiva effekterna av internationaliseringsprocessen. Den viktigaste effekten är dess bidrag till en ekonomisk tillväxt som ökar de materiella resurserna i samhället. Men internationaliseringsprocessen – sådan den tar sig uttryck både i ökad handel och i företagandets internationalisering – innebär också att de nationella regeringarnas möjligheter att kontrollera den inhemska ekonomin i fråga om stabilisering, fördelning och resursallokering minskar. Denna problematik, som ligger till grund för förslagen i motion 1983/84:1898 (vpk), är också enligt utskottets mening viktig att uppmärksamma. Att utlandsberoendet i vissa avseenden inskränker den nationella autonomin är emellertid något som länderna måste acceptera för att få vara med i den internationella arbetsfördelningen och tillgodogöra sig dess fördelar. För små länder, vilkas interna åtgärder har begränsade effekter på omvärlden, kan möjligen rörelsefriheten anses relativt sett något större än för de stora länderna. En nära sammanflätning av ekonomierna och ett ömsesidigt beroende är emellertid en ofrånkomlig följd av att de ekonomiska förbindelserna i handel, kapitalförsörjning och produktion är så täta och komplicerade. Detta understryker enligt utskottets mening behovet av samarbete, samordning, klara internationella regelsystem som anpassas till väsentliga förändringar i förutsättningarna för systemen och följsamhet till dessa regelverk från både länders och företags sida. På så sätt kan den sårbarhet som uppmärksammas i motion 1983/84:1898 (vpk) till en del kompenseras.

Det nu sagda utesluter inte att nationella lösningar eftersträvas som syftar till att tillvarata den internationella arbetsfördelningens fördelar men undvika dess nackdelar. Självfallet bör möjligheterna tas till vara att säkra ett motiverat nationellt intresse där så kan ske utan att man överskrider gränserna för vad som är tillåtet enligt internationella överenskommelser. Det bör också vara ett naturligt inslag i den inhemska politiken att t. ex. söka undanröja särskilda hinder för att en konkurrenskraftig inhemsk importersättande produktion skall kunna utvecklas i de fall där förutsättningar för en sådan finns. De uttalanden som görs i motionen om hur landet skall uppnå ett minskat importberoende – genom styrning, planering, nationalisering,

reglering av ingående och utgående investeringar m. m. – kan utskottet däremot inte ställa sig bakom.

Utskottet övergår så till att behandla de konkreta yrkandena i motion 1983/84:1898 (vpk).

Spridning av utrikeshandeln

En fortsatt tillväxt av den relativa andelen av utrikeshandeln kan inte, sägs det i motionen, ske utan att det nationella oberoendet ytterligare urholkas. Ett antal förslag lämnas på hur utvecklingen skall kunna vändas. Ett av förslagen är att en större länderspridning skall åstadkommas när det gäller både import och export. Framför allt anser motionärerna att handeln med de socialistiska länderna och länderna i tredje världen måste utvecklas. Dessa sägs ha en oproportionellt liten andel av svensk utrikeshandel. I motionen yrkas att riksdagen som sin mening skall ge regeringen till känna att en ökad spridning av svensk utrikeshandel är nödvändig för att minska det ekonomisk-politiska utlandsberoendet.

Det finns ett starkt samband mellan ett lands storlek och dess utrikeshandelsvolym. Enligt en studie av Världsbanken[1] om strukturförändringar i världens länder mellan åren 1950 och 1970 hade de stora länderna mindre än hälften så stora utrikeshandelsandelar som de mindre länderna, trots att jämförelsen gjordes mellan länder med samma levnadsstandard. Det framgick vidare att de stora länderna, med mer än 40 milj. invånare, hade en jämnare fördelning mellan industrivaror och råvaror i både produktion och export än vad de små länderna hade. Med sina större hemmamarknader kunde de stora länderna inom sina gränser i större utsträckning åstadkomma en förändring mot en mer specialiserad och koncentrerad struktur. I Världsbanksrapporten konstaterades också att små länder sällan kan uppnå någon ekonomisk tillväxt om exportandelen understiger 20 % av bruttonationalprodukten (BNP). Sverige hade redan på 1880-talet import- och exportandelar som uppgick till ca 20 % av BNP. Under det senaste decenniet har dessa andelar ökat till 25–30 %.

Denna utrikeshandel är en viktig förutsättning för det välstånd som har uppnåtts i landet och bör enligt utskottets mening få utvecklas i fortsättningen enligt samma regler som hittills har gällt.

Vad gäller länderfördelningen av Sveriges utrikeshandel vill utskottet anföra följande. Det är riktigt att statshandelsländernas och utvecklingsländernas andelar av landets handel är relativt små. Detta framgår också av den tidigare redovisningen (s. 16 f.). Dominansen är stor för Sveriges traditionella avsättnings- och importmarknader, EG- och EFTA-länderna. Vissa förskjutningar har visserligen skett i länderfördelningen av handeln under 1970-talet. En viss tillbakagång kan noteras för Europa, både som avsätt-

[1] Uppgifterna återges i direktinvesteringskommitténs betänkande (SOU 1983:17) Näringspolitiska effekter av internationella investeringar.

ningsmarknad för svensk export och som importkälla. De marknader som har ökat i betydelse är emellertid inte de som närmast avses i motion 1983/84:1898 (vpk) utan framför allt Opec-länderna och de asiatiska NIC-länderna.

Många faktorer påverkar den framtida länderfördelningen av Sveriges handelsutbyte med omvärlden på både export- och importsidan: inkomsttillväxten i olika länder, efterfrågans sammansättning, ländernas relativa konkurrenskraft, deras handelspolitiska agerande, företagens internationalisering m. m. En större länderspridning i utrikeshandeln i enlighet med motionärernas önskemål kan vara värdefull. En sådan skulle leda till en större riskspridning i handeln, som därigenom skulle bli mindre sårbar i fråga både om ekonomiska störningar och störningar i snävare försörjningspolitisk bemärkelse. Utskottet finner det av den anledningen angeläget att alla tillfällen till utökad handel med både statshandelsländer, utvecklingsländer och andra länder med vilka Sverige ännu har ett relativt outvecklat handelsutbyte tas till vara.

Självfallet måste dock den grundläggande förutsättningen för ett kommersiellt handelsutbyte vara att efterfrågan och betalningsförmåga finns. Den roll som staten kan spela i detta sammanhang är i första hand att på olika sätt underlätta för företagen att arbeta på nya eller svårbearbetade marknader. Inte minst handeln med de ländergrupper som motionärerna vill se ett utökat handelsutbyte med utmärks av särskilda förutsättningar och problem.

Utskottet har i den inledande framställningen (s. 17 f., 20) redovisat hur staten söker främja handelsutbytet både med öststaterna och utvecklingsländerna: genom bilaterala avtal, förmånlig exportgarantigivning vid u-landsexport, statligt engagemang via Sveriges Investeringsbank AB i motköpsföretaget AB SUKAB, särskilt importkontor för u-landsprodukter, särskilda koordinatörer för ökad handel med u-länderna m. m.

Mot bakgrund av vad utskottet här har anfört dels allmänt om handeln, dels specifikt om statliga åtgärder inriktade på att främja handeln med statshandelsländer och u-länder finner utskottet att något uttalande av riksdagen om nödvändigheten av ökad spridning av svensk utrikeshandel inte är påkallat. Utskottet avstyrker således motion 1983/84:1898 (vpk) i denna del.

Det finns enligt utskottets mening skäl att i detta sammanhang peka på det stora underskottet i Sveriges handelsutbyte med Sovjetunionen. Medan Sveriges export till Sovjetunionen de senaste åren har stagnerat – och i reala termer minskat – har en kraftig ökning skett av importen, främst av olja. Det finns i detta sammanhang anledning att erinra om det program för samarbete med Sovjetunionen som undertecknades i september 1981 inom ramen för avtalet om ekonomiskt, industriellt och teknisk-vetenskapligt samarbete. Enligt detta program skall parterna sträva efter att fördubbla handeln fram till år 1990. Någon utveckling i den riktningen har hittills inte kunnat noteras

med avseende på sovjetisk import från Sverige. Också i handeln med Tyska demokratiska republiken har Sverige ett ökande underskott. Utskottet vill understryka att en fortsatt kraftigt negativ handelsbalans vore till nackdel för östhandelns utveckling.

Som framgår av årets budgetproposition (se s. 18) har Sverige i de officiella kontakterna lagt särskilt vikt vid behovet av att den svenska exporten till Östeuropa ökar. Utskottet utgår från att regeringen också i de fortsatta kontakterna uppmärksammar detta behov.

I motionen berörs det stora beroendet i många branscher av importerade insatsvaror. Utskottet vill med anledning härav erinra om att underleverantörsproblematiken uppmärksammades utifrån denna synpunkt i proposition 1983/84:135 om industriell tillväxt och förnyelse. Svenska företag köper en successivt sjunkande andel från svenska underleverantörer, framhölls det i propositionen. De större företagen synes, sades det vidare, vara medvetna om vilket problem det innebär för svensk ekonomi att underleveranserna i allt högre grad hämtas utifrån, och man har deklarerat sitt intresse av att medverka till att en större andel av köpen sker i Sverige. I propositionen redovisades härefter de åtgärder som staten, bl. a. via statens industriverk, de regionala utvecklingsfonderna och Industrifonden, vidtar i syfte att öka de svenska underleveranserna till svenska företag och att öka underleverantörernas export. Som komplement till detta föreslogs särskilda medel för en ny verksamhet syftande till att skapa kontakter mellan underleverantörer och köpare men även för att identifiera lämpliga åtgärder som kan förbättra underleverantörernas konkurrenssituation. Riksdagen har i juni 1984 godkänt förslagen (NU 1983/84:42, rskr 1983/84:379). Utskottet vill i detta sammanhang också framhålla att devalveringen hösten 1982 har väsentligt ökat de inhemska underleverantörsföretagens möjligheter att framstå som ett intressant alternativ till utländska leverantörer.

Statligt handels- och bytesbolag

I motion 1983/84:1898 (vpk) föreslås att ett statligt handels- och bytesbolag skall inrättas. Detta bolag skulle enligt motionärerna kunna spela en viktig roll för den ökade länderspridning i svensk utrikeshandel som de förordar. Motköpskrav uppställs ofta i handeln med nämnda länder, anför de.

Näringsutskottet har tidigare (se s. 19) avstyrkt motionsyrkanden (s; vpk) om statliga handelshus med hänvisning till pågående försöksverksamhet med regionala exportsäljbolag. När utskottet behandlade en motion (vpk) i frågan hösten 1983 (NU 1983/84:14 s. 39, reservation m, c, fp) uttryckte utskottet dessutom visst stöd för tanken att det var angeläget att utveckla nya eller förbättra bestående instrument för samordning av de kommersiella förbindelserna med statshandelsländerna. Även lösningen med ett statligt handels- och bytesbolag borde därvid kunna prövas, ansåg utskottet.

De tendenser i utvecklingen av den svenska östhandeln som låg bakom utskottets uttalande, bl. a. det tilltagande underskottet i handeln och de ökande kraven på motköp, är i minst lika hög grad relevanta i dag. Sedan utskottet senast behandlade frågan har emellertid tanken på ett statligt handelshus avvisats. Det skedde i proposition 1983/84:168 om exportfrämjande åtgärder m. m., vilken godkändes av riksdagen i juni 1984 (NU 1983/84:40, rskr 1983/84:382). Något statligt handelshus behövdes inte enligt vad som sades i propositionen. Existerande handelshus och exportsäljbolag borde i stället utnyttjas i högre grad. Det statliga engagemang i AB SUKAB som samtidigt aviserades för att möjligheterna att hantera de ökande motköpskraven skulle förstärkas har sedermera förverkligats. Sveriges Investeringsbank har förvärvat ca 8 % av aktierna i ett omorganiserat SUKAB. Som också har framgått av den föregående framställningen (s. 20) har en utbyggnad av motköpsorganisationen skett även på andra håll under de senaste åren. Med hänvisning till det nu sagda föreslår utskottet att motion 1983/84:1898 (vpk) inte heller i denna del skall föranleda någon åtgärd från riksdagens sida. Förslaget om ett statligt handels- och bytesbolag avstyrks sålunda.

Institutionellt beroende

Det tredje yrkandet i motion 1983/84:1898 (vpk) knyter an till det som i motionen sägs om det institutionella beroendet. Detta beroende, anför motionärerna, utgörs av de begränsningar som ligger i att regeringen och riksdagen måste föra en ekonomisk politik som accepteras av internationella organisationer till vilka landet är anslutet. Det är härvid främst Sveriges medlemskap i IMF, EFTA, GATT och OECD som är av intresse. Även om det bara kan vara fråga om informationsplikt så är det, anser motionärerna, sannolikt att själva plikten är begränsande i olika avseenden. Som ett exempel anges IMF:s förhör med den svenska regeringen angående devalveringen år 1982. Ytterligare nämns att IMF vid sin långivning uppställer vissa krav på de låntagande länderna, som innebär att fonden framträder som överordnad i ekonomisk-politiska frågor gentemot de nationella regeringarna. Sveriges medlemskap i GATT har inneburit att Sverige har förpliktat sig att delta i en liberalisering av den internationella handeln som enligt motionärerna utgör en långsiktig anpassning till den internationella kapitalismens och de multinationella bolagens uppdelning av marknader och produktion. Medlemskapet i OECD sägs inte innebära några direkta formella förpliktelser. Motionärerna nämner dock att OECD-rapporterna har karaktär av godkännande eller underkännande av ländernas politik och bedömning av deras framtida möjligheter.

Det internationella beroendet innebär självfallet begränsningar i genomförandet av en strikt nationell ekonomisk politik, säger motionärerna. Deras slutsats är att regeringen snabbt bör vidta åtgärder syftande till att minska de

multinationella bolagens och de internationella ekonomiska organisationernas inflytande över landets ekonomisk-politiska handlande. I motionen yrkas att riksdagen gör ett uttalande av denna innebörd.

Utskottet behandlar först motionen till den del den avser inflytande från de internationella organisationernas sida. Därefter berörs motsvarande aspekt på de multinationella företagen.

När ett land överväger att gå in i en internationell samarbetsorganisation vägs naturligen de förväntade fördelarna av medlemskapet mot möjliga förluster av den nationella handlingsfriheten på de områden samarbetet gäller. Sverige har gjort dessa överväganden och träffat sitt val genom att gå med i t. ex. GATT, OECD och IMF. Det finns enligt utskottets mening ingen anledning att här närmare gå in på bevekelsegrunderna för detta val. Yrkandet i motion 1983/84:1898 (vpk) går heller inte ut på att Sverige skulle utträda ur de internationella samarbetsorganisationerna utan på att regeringen skall vidta åtgärder för att minska organisationernas inflytande över landets ekonomisk-politiska handlande. Utskottet vill dock i detta sammanhang allmänt understryka det positiva värdet av att internationella ekonomiska regelsystem har etablerats. Dessa regelverk ger klara förutsättningar och förutsebarhet för regeringar och företag i deras handlande. Detta kan i sig vara en drivkraft för en positiv utveckling. Det bör också påpekas att ett internationellt samarbete i organiserade former har fördelar inte minst för små länder som t. ex. Sverige, vilka med de internationella organisationerna som språkrör lättare kan hävda sina intressen. Samtidigt bör inte bortses från att det nuvarande internationella systemet i vissa avseenden är så utformat att anpassningsmekanismerna tenderar att ensidigt drabba de svagare länderna.

Det finns en institutionell överbyggnad till varje internationellt regelsystem. Vilka befogenheter som har getts åt institutionerna varierar. Det beror på reglernas art, på hur eventuella sanktionsinstrument är utformade och på hur informations-, samråds- och förhandlingsprocedurerna ser ut. Formerna för det institutionella inflytandet är naturligtvis inte för alltid givna. Både arbetssätt och arbetsområden anpassas till ändrade förutsättningar. De deltagande länderna kan inom samarbetets ram söka påverka detta förlopp.

Utskottet utgår från att regeringen i detta arbete liksom hittills bevakar att en önskvärd balans mellan det nationella och det institutionella inflytandet upprätthålls. Något sådant uttalande om åtgärder som föreslås i motion 1983/84:1898 (vpk) bör riksdagen enligt utskottets mening inte göra. Motionen avstyrks sålunda i nu aktuell del.

När det gäller GATT finns enligt utskottets mening anledning att peka på de påfrestningar som GATT-systemet har utsatts för under senare år snarare än på graden av GATT:s intrång i ländernas handlande. Protektionistiska åtgärder har i många fall tillgripits vid sidan av GATT-systemet, och tendenserna till bilateralisering av handeln ökar. Jämfört med läget när riktlinjerna för GATT drogs upp har det skett viktiga förändringar i

maktstrukturen både bland deltagande länder och bland länder som står utanför GATT. Beslutsfattandet tenderar att bli tekniskt svårt därför att det engagerar allt fler länder som inte har den värdegemenskap som rådde bland västvärldens industriländer under tiden efter andra världskriget. Uppdelningen av det internationella ekonomiska samarbetet i institutionellt åtskilda system när det gäller å ena sidan handelsfrågor, å andra sidan finansieringsfrågor och andra ekonomisk-politiska frågor kan noteras samtidigt som – vilket framhålls i årets budgetproposition (prop. 1983/84:100 bil. 5 s. 107) – sambandet mellan finans- och kreditpolitik å ena sidan och handelspolitik och världshandelns utveckling å den andra har blivit alltmera uppenbart och erkänt.

Den svenska regeringens positiva inställning till GATT och dess uppgifter i det handelspolitiska samarbetet framgår bl. a. av ett uttalande av utrikes- och (vid den tidpunkten) handelsminister Lennart Bodström vid GATT:s ministermöte i november 1982. Han anförde att den viktigaste uppgiften för ministermötet var att på nytt försäkra engagemanget för frihandeln och att stärka GATT:s funktion som ett medel att stå emot protektionismen. Medlemsländerna borde utfästa sig att anlita GATT för att lösa handelskonflikter, sade han bland annat.

Vad så gäller motionärernas önskemål om åtgärder för att minska de multinationella företagens inflytande över landets ekonomisk-politiska handlande vill utskottet anföra följande.

Framväxten av multinationella företag är, som tidigare har påpekats, den ena delen av internationaliseringsprocessen. Det ökande internationella handelsutbytet är den andra. Det finns också ett samband mellan dessa två företeelser som innebär att de båda ersätter och kompletterar varandra. – Av de hundra största ekonomiska enheterna i världen utgörs drygt hälften av stater, knappt hälften av multinationella företag. En avgörande skillnad mellan dessa ekonomiska storheter är att ländernas handlingsmöjligheter inskränker sig till det egna territoriet, medan företagen kan agera över gränserna. Det är konsekvenserna av detta förhållande som debatten kring de multinationella företagen i hög grad har gällt. Att företagandets internationalisering leder till ökad ekonomisk integration, ökat beroende och i vissa avseenden minskat utrymme för nationers handlingsfrihet torde vara odiskutabelt. Samtidigt som de multinationella företagen kan ses som en av de kanske främsta beroendeskapande krafterna i den internationella ekonomin kan de emellertid också ses som en av de främsta bärarna av potential för välfärd. Utskottet utvecklar dessa aspekter på de multinationella företagen i det närmast följande avsnittet med anledning av en annan motion i ämnet, 1983/84:2499 (c). Eftersom vissa beröringspunkter sålunda finns mellan de båda motionerna hänvisar utskottet till vad som där sägs. För en belysning av den i motion 1983/84:1898 (vpk) väckta frågan vill utskottet också hänvisa till den föregående redovisningen (s. 26 f.) av vissa avsnitt i direktinvesterings-

kommitténs betänkande (SOU 1983:17) Näringspolitiska effekter av internationella investeringar.

Något uttalande om åtgärder för att minska de multinationella företagens inflytande över landets ekonomisk-politiska handlande anser utskottet inte vara motiverat med anledning av motion 1983/84:1898 (vpk), som således avstyrks även i denna del.

Utskottet återkommer till frågan om de multinationella företagens inverkan på världshandeln vid behandlingen av yrkandet i motion 1983/84:2499 (c).

De multinationella företagen och världshandeln

De multinationella företagens betydelse i världsekonomin ökar alltmer, sägs det i motiveringen till motion 1983/84:2499 (c). Nära hälften av världshandeln uppges ske mellan olika enheter i sådana koncerner. Detta kan enligt motionärerna leda till att det internationella handelssystemet försvagas. De anser att Sverige bör ta initiativ till internationella studier och samverkan inom ramen för FN-systemet för att de stora bolagens negativa påverkan på världshandeln skall begränsas.

Genom att de multinationella företagens verksamhet är förlagd till flera olika länder kan, säger motionärerna, verksamheten i viss mån anpassas till vad som för tillfället är lämpligt i fråga om t. ex. lokalisering av tillverkning och forskning samt resultatredovisning. Motionärerna erinrar om att det under lång tid har pågått ett arbete syftande till att åstadkomma en uppförandekod för multinationella företag. Den tilltänkta koden saknar dock regler om sanktioner gentemot företag som inte följer koden. Lagstiftningen om kontroll av utländska förvärv av svenska företag kan enligt motionärerna användas som ett instrument för att förhindra oönskat inflytande över svenska företag från internationella bolag. Även konkurrenslagens regler om fusionskontroll kan användas för att förhindra oönskad dominans från ett utlandsägt företag över en svensk marknad, anför de.

De multinationella företagens snabba tillväxt har föranlett en intensiv och mångfasetterad debatt om å ena sidan de möjligheter, å andra sidan de problem som företagandets internationalisering innebär. De som företräder en positiv grundsyn anser att direktinvesteringarna leder till ett bättre utnyttjande av ländernas produktionsresurser, vilket kan främja den ekonomiska tillväxten och välståndet. Enligt ett annat synsätt innebär företagandets internationalisering risk för att den reella samhällsmakten i stor utsträckning kommer att ligga i händerna på de stora internationella koncernerna. Omstridda frågor i den internationella debatten har varit vilken inverkan de multinationella företagen har på konkurrensförhållanden och företagsstruktur, teknisk utveckling, konsumentintresset, sociala och kulturella mönster m. m.

I det internationella samarbetet har en balanserad attityd intagits till

företagandets internationalisering. Ett uttryck för detta är den deklaration om multinationella företag och internationella investeringar som antogs av OECD:s ministerråd år 1976 (se s.24). I deklarationen ingår både avsnitt riktade till regeringarna med syfte att internationella direktinvesteringar skall underlättas och riktlinjer för de multinationella företagens beteende.

På motsvarande sätt har den officiella svenska inställningen formats i en avvägning mellan de positiva och negativa effekterna av utländska direktinvesteringar, både de som görs av svenska företag i utlandet och de som görs av utländska företag i Sverige. Riksdagen hade senast våren 1984 anledning att diskutera utländska förvärv av svenska företag på grundval av en motion (vpk) om skärpt lagstiftning mot multinationella företag. Motionen avslogs på förslag av näringsutskottet (NU 1983/84:36, rskr 1983/84:298). Å ena sidan gäller, uttalade utskottet bl. a., att utlandsinvesteringar kan ge positiva bidrag till sysselsättning, investeringar och teknisk förnyelse. Detta är speciellt fallet vid nyetablering av företag, anförde utskottet och noterade i detta sammanhang att en informationsbroschyr avsedd för potentiella utländska investerare i landet förbereddes inom regeringskansliet. Å andra sidan, fortsatte utskottet, kan viktiga beslut rörande de utlandsägda företagen komma att fattas av koncernledningar belägna utom räckhåll för diskussion och påverkan från företagens, de anställdas och samhällets sida. Den nationella handlingsfriheten kan på så sätt begränsas. Bland annat mot denna bakgrund var det nödvändigt att staten hade möjlighet till insyn och kontroll när utländska bolag ville förvärva svenska företag. Lagen (1982:617) om utländska förvärv av svenska företag m. m. gav enligt utskottets mening denna möjlighet i sin nuvarande utformning.

Med anledning av vad motionärerna anför om företagsförvärvslagen som ett instrument för att förhindra oönskat inflytande från internationella bolag finner utskottet skäl att precisera att lagens räckvidd är begränsad till själva förvärvet av svenska företag och till frågor som kan aktualiseras i anslutning härtill. I övrigt faller de förvärvade företagens fortsatta verksamhet utanför lagens täckningsområde.

I sammanhanget vill utskottet också erinra om att en översyn av företagsförvärvslagen f. n. pågår inom industridepartementet. Syftet är att mot bakgrund av hittillsvarande erfarenheter överväga om lagen bör justeras. Eventuella förändringar skall enligt direktiven hållas inom ramen för lagstiftningens syften.

De svenska företagens utländska direktinvesteringar och de näringspolitiska effekterna härav har studerats av direktinvesteringskommittén. Kommittén har redovisat resultatet av sitt arbete i betänkandet (SOU 1983:17) Näringspolitiska effekter av internationella investeringar. En sammanfattning av utredningens förslag har tidigare lämnats i näringsutskottets betänkande NU 1983/84:36. Kommitténs förslag bereds f. n. i regeringskansliet.

I den inledande framställningen (s. 22 f.) har utskottet redovisat läget beträffande de två uppförandekoder för multinationella företag som finns

(OECD) resp. förbereds (FN). Uppförandekoderna ger riktlinjer för företagens beteende inom en rad olika områden. Både OECD-koden, som har varit i kraft sedan år 1976, och den tilltänkta FN-koden är av frivillig karaktär och saknar således, som motionärerna framhåller, sanktionsregler.

De olika enheter som ingår i ett multinationellt företag lyder var och en under det lands jurisdiktion där enheten är verksam. För det multinationella företaget som sådant – som är en ekonomisk, inte en rättslig, enhet – finns inga rättsliga regler. Ett bindande internationellt regelsystem skulle i princip kunna etableras för dessa företag som komplement till den nationella jurisdiktionen. Motionärernas önskemål synes vara att så skall ske. Det är emellertid förenat med utomordentligt stora svårigheter av juridisk, teknisk och inte minst politisk natur att åstadkomma en sådan rättsordning. Detta är anledningen till att riktlinjerna för multinationella företag i de aktuella koderna är av frivillig karaktär.

Utskottet utgår från att regeringen också i fortsättningen på ett konstruktivt sätt medverkar i arbetet på den FN-kod för multinationella företag som har förberetts under en lång rad av år. Utskottet utgår likaså från att regeringen sörjer för att Sverige även fortsättningsvis aktivt deltar i den löpande uppföljningen av OECD-kodens tillämpning och tolkning.

Det aktuella yrkandet i motion 1983/84:2499 (c) går ut på att Sverige inom ramen för FN-systemet skall ta initiativ till internationella studier och samverkan för att de multinationella företagens negativa påverkan på världshandeln skall begränsas. Utöver vad som sagts i det föregående om uppförandekoderna vill utskottet med anledning härav anföra följande.

Den snabba ökningen av och tillväxten hos de multinationella företagen har naturligtvis inneburit stora förändringar i det globala produktions- och handelsmönstret. Väsentligt i sammanhanget är att en stor del av världshandeln, ca 30 %, äger rum som internhandel inom de multinationella koncernerna. En betydande del av världshandeln utgörs sålunda inte av normala marknadstransaktioner mellan köpare och säljare som är fristående från varandra. En annan viktig aspekt är att de multinationella företagen genom sin storlek och marknadsdominans och sina möjligheter att arbeta över nationsgränserna har en handlingsfrihet som gör det motiverat att deras verksamhet uppmärksammas särskilt från konkurrensbegränsningssynpunkt.

I det inledande avsnittet (s. 21 f.) har utskottet översiktligt redogjort för hur olika aspekter på de multinationella företagens verksamhet och utveckling bevakas och utreds på flera håll i det mellanstatliga samarbetet. Till de områden som har uppmärksammats inom både FN och OECD hör konkurrens- och prissättningsfrågor. Också härvidlag utgår utskottet från att Sverige aktivt verkar för ett utvidgat samarbete och konkreta resultat med bl. a. det syfte som ligger bakom det berörda yrkandet i motion 1983/84:2499 (c). Utskottet noterar i detta sammanhang att det enligt direktinvesteringskommittén (SOU 1983:17 s. 178) med hänsyn till den ökande företagskon-

centrationen är angeläget att det internationella samarbetet intensifieras i fråga om konkurrensövervakning, t.ex. genom det inom FN inrättade centret för transnationella företag (se s. 22). Det har nyss nämnts att kommitténs betänkande har remissbehandlats och att dess förslag nu bereds inom regeringskansliet. Utskottet vill slutligen betona att det är angeläget att Sverige verkar för att de multinationella företagens verksamhet i ett handelsperspektiv tas upp i GATT, där denna fråga hittills inte synes ha omfattats av samarbetet. Mot bakgrund av vad som anförts om de multinationella företagens betydelse för världshandeln anser utskottet att riksdagen bör instämma i detta uttalande. Syftet med den nu aktuella delen av motion 1983/84:2499 (c) blir därmed delvis tillgodosett.

Exportzoner

Nyetablering av mindre företag med inriktning på export borde enligt motion 1983/84:2022 (m) kunna främjas genom att gällande frihamnsbestämmelser kompletteras med exportfrämjande lättnader för företag som etableras i frihamn. I motionen yrkas att riksdagen hos regeringen skall begära förslag härom. Motionärernas begäran har sitt ursprung i oro över den bekymmersamma sysselsättningssituationen i Västerås och, allmänt, i Västmanlands län. De anser emellertid att ett genomförande av förslaget skulle bidra till en vidareutveckling och differentiering av det regionala näringslivet också på andra platser i landet med motsvarande förutsättningar beträffande infrastruktur. Enligt motionärerna bör utredas vilka lättnader utöver frihamnsreglerna som bäst kan ge avsedd effekt utan att strida mot internationella åtaganden, frihandelsprinciper och andra principer för vår näringspolitik.

Motionen har vissa likheter med men skiljer sig också från andra motionsförslag om frizoner (exportzoner, företagszoner) som tidigare har behandlats av riksdagen. Dessa förslag har närmast syftat till att utländska företags etablering i Sverige skulle stimuleras. Inrättandet av frizoner etc. har setts som ett av flera möjliga medel att åstadkomma sådan stimulans. Den nu aktuella motionen är inte specifikt inriktad på att utländska etableringar skall uppmuntras. Den centrala tanken i motionen är i stället allmänt att nyetablering av mindre företag med inriktning på export skall främjas.

När näringsutskottet tidigare har behandlat motionsförslag om exportzoner eller företagszoner (se s. 29 f.) har konkurrensaspekter betonats såväl i utskottets framställning som i reservationer, även om skilda rekommendationer sedan har gjorts. Speciellt har understrukits att utlandsägda företag inte skall ges förmåner som konkurrerande svenskägda företag inte får.

Konkurrensaspekterna är enligt utskottets mening det centrala att beakta också vid bedömningen av det nu aktuella motionsförslaget. I motionen antyds en lösning med särskilda exportzoner uppbyggda kring frihamnsinsti-

tutet, som på lämpligt sätt kompletterats med exportfrämjande lättnader. Det är utskottets principiella uppfattning att konkurrens mellan företag bör ske på lika villkor. Stöd och stimulansåtgärder för företagens utveckling bör vara konkurrensneutrala. Avsteg från denna princip kan vara motiverade t. ex. för att uppväga särskilda kostnader eller av andra särskilda skäl, t. ex. regionalpolitiska. Enligt utskottets mening bör mot denna bakgrund företag som är verksamma i en svensk frihamn inte ges förmåner som konkurrerande företag i Sverige inte har tillgång till – utöver självfallet de rättigheter som är inbyggda i det nuvarande frihamnsinstitutet. Detta bör gälla vare sig zonföretagen är utlandsägda eller svenska. I detta sammanhang bör observeras att någon diskriminering av eventuellt intresserade utländska företag inte torde vara möjlig enligt Sveriges internationella förpliktelser. Förmåner som ges nationella företag skall ges också utlandsägda företag i landet.

Vad beträffar det nuvarande frihamnsinstitutet finns anledning erinra om att bestämmelserna i tullagstiftningen medger att industriell verksamhet bedrivs i frihamn, dock endast efter tillstånd. Inte i någon av de tre frihamnar som har funnits sedan 1910-talet förekommer industriell verksamhet avseende oförtullade varor av den typ som kräver tillstånd av regeringen. Det är dock möjligt att prövning avseende sådana tillstånd kan komma att aktualiseras som en följd av det beslut om tillstånd för Norrköpings kommun att inrätta frihamn som regeringen fattade i början av år 1984 (se s. 29).

De företag som i första hand är målgrupp för motionärernas förslag, nämligen mindre företag inriktade på export, kan på olika sätt få hjälp och finansiellt stöd både med avseende på företagets utveckling allmänt och vad gäller t. ex. exportsatsningar. En förstärkning av det företagsinriktade stödet i dessa avseenden har beslutats av riksdagen senast våren 1984. Det skedde med anledning av förslag i dels proposition 1983/84:135 om industriell tillväxt och förnyelse (NU 1983/84:42, rskr 1983/84:379), dels proposition 1983/84:168 om exportfrämjande åtgärder (NU 1983/84:40, rskr 1983/84:382). Det nu nämnda är exempel på generella stödformer som kan aktualiseras för mindre företag vare sig de är etablerade utanför eller – om tillstånd till industriell verksamhet skulle ges – i frihamn. En ordning som innebär att särskilda stödformer skulle knytas till frihamnsinstitutet ställer sig utskottet emellertid, som har framgått av det föregående, inte bakom.

Utskottet vill ytterligare anföra att en lösning i enlighet med motionärernas önskemål riskerar att komma i konflikt med internationella handelspolitiska åtaganden. Motionärerna är medvetna om detta och menar att frågan bör prövas i det utredningsarbete de föreslår. Eftersom de inte närmare anger vilken form av exportfrämjande lättnader de tänker sig i de tillämnade exportzonerna saknas också grund för bedömning nu av förslaget i detta avseende. Klart är att Sveriges handlingsfrihet när det gäller stödåtgärder begränsas handelspolitiskt av vissa förpliktelser som Sverige har åtagit sig genom anslutningen till GATT och EFTA samt genom det avtal Sverige har ingått med EG. Vissa riktlinjer beträffande utformningen av statliga

stödåtgärder har dessutom överenskommits inom OECD. De olika organisationerna har vissa möjligheter att vidta sanktioner vid brott mot avtal och överenskommelser.

Såvitt utskottet har kunnat utröna har utvecklingen på olika håll i världen vad gäller frizoner m. m. inte gett anledning till särskild uppmärksamhet i de internationella samarbetsorganen under senare år. Med hänsyn till den fortsatta utbredningen av olika former av zonarrangemang förutsätter utskottet dock, i likhet med hösten 1981, att regeringen på lämpligt sätt bevakar utvecklingen och dess betydelse för svensk utrikeshandel.

Med hänvisning till det nu sagda avstyrker utskottet motion 1983/84:2022 (m).

Förbud mot export av vissa farliga varor

I motion 1983/84:1033 (c) föreslås att riksdagen hos regeringen skall anhålla om förslag till ratificering av FN:s konvention för konsumentskydd. Motionärerna vill också att riksdagen hos regeringen skall begära förslag till lag om förbud mot export av varor som är förbjudna i Sverige. De finner det upprörande att farliga ämnen, vilkas användning har förbjudits eller begränsats i tillverkningslandet, marknadsförs i andra länder där konsumenterna ofta inte är skyddade av någon produktsäkerhetslagstiftning.

Vad först gäller den i motionen åberopade FN-konventionen om konsumentskydd vill utskottet förtydliga att den FN-överenskommelse som träffades år 1982 rörande skydd mot produkter som är skadliga för hälsa eller miljö har karaktär av resolution. Det är således inte fråga om en konvention, som efter ratificering i medlemsländerna blir bindande. Med hänvisning till det nu sagda avstyrks yrkandet i motion 1983/84:1033 (c) om förslag rörande ratificering av en FN-konvention.

Utskottet vill emellertid betona att sakinnehållet i den aktuella FN-resolutionen är väsentligt att uppmärksamma. Dess innebörd är att varor som har förbjudits för inhemsk konsumtion och/eller försäljning därför att de bedömts medföra risk för hälsa och miljö får säljas på export endast på begäran av ett importland eller när konsumtion av sådana varor officiellt är tillåten i importlandet. Utskottet understryker vikten av att denna företagsetik iakttas.

FN-resolutionen utgår från den i internationella sammanhang vedertagna principen om varje lands suveränitet att bestämma i egna engelägenheter när inte internationella förpliktelser föranleder annat. Denna princip innebär i det nu aktuella sammanhanget att andra länders rätt att själva avgöra om och hur en viss produkt eller teknik skall få användas i det egna landet skall respekteras. Detta bör enligt utskottets mening vara en av utgångspunkterna vid bedömningen av motionärernas förslag. Denna princip åberopades också i en riksdagsdebatt i en näraliggande fråga våren 1984 (se s. 36). En annan utgångspunkt bör vara att Sverige genom internationellt arbete skall aktivt

verka för att andra länder stärker sitt skydd för människors hälsa och miljö. Likaså bör Sverige aktivt stödja försöken att i tillämpliga fall få till stånd internationella regelsystem och överenskommelser. Av redovisningen i det föregående (s. 33) framgår att framsteg har gjorts inom flera organisationer när det gäller att etablera informationssystem – notifieringssystem – rörande farliga produkter av skilda slag. En effektiv notifiering av förbud eller andra begränsningar som beslutas i ett land kan tjäna som vägledning för beslut i andra länder, t. ex. att ingripa mot import eller tillverkning av berörda produkter i det egna landet. Det finns dock anledning framhålla att inte alla länder har lagstiftningsmässiga eller organisatoriska förutsättningar att snabbt vidta åtgärder med anledning av en notifiering. Detta kan naturligtvis begränsa systemets effektivitet.

Med dessa principiella ställningstaganden som grund vill utskottet anföra att det uppenbart kan inträffa fall av export av förbjudna varor av så allvarlig art att den ansvarsfördelning mellan export- och importland som har angetts i det föregående kan ifrågasättas. Situationen kan dessutom motivera omedelbara ingripanden så att skadeverkningar undviks. Graden av skaderisk i kombination med tidsfaktorn skulle sålunda i vissa fall kunna motivera att exportlandet ensidigt ansvarar för att berörd vara genom exportförbud inte sprids utanför landet. Det nu sagda gäller både farliga förbjudna läkemedel, kemikalier och konsumentprodukter i vidare bemärkelse. Utskottet vill här hänvisa till vad Sverige anförde i sitt svar till OECD inför uppföljningen av 1979 års rekommendation om exportförbud för varor som är farliga för konsumenternas liv, hälsa eller säkerhet. Sverige framhöll att olika länder kan ha olika riskvärderingar och att det kan finnas situationer då det kan vara skäligt att exportera varor som har förbjudits för inhemsk försäljning. Exportrestriktioner skulle också i viss utsträckning kunna skada internationell handel. Men Sverige underströk också att denna argumentering inte var relevant om varorna i sig är så farliga att de företer en allvarlig eller direkt fara för liv, hälsa eller säkerhet hos någon konsument. Sverige skulle med intresse ta del av det fortsatta OECD-arbetet i syfte att framdeles överväga frågan om exportförbud.

I en skrivelse till regeringen i december 1983 har konsumentverket, med i stort den motivering som nyss har återgetts, föreslagit att möjligheterna prövas att tillskapa regler som gör det möjligt att förbjuda svensk export av särskilt farliga varor som omfattas av försäljningsförbud i Sverige. Beredningen av ärendet pågår i regeringskansliet (se s. 34 f.).

Med hänsyn härtill och med hänvisning till vad utskottet i övrigt har anfört anser utskottet att motion 1983/84:1033 (c) i aktuell del inte nu bör föranleda någon åtgärd från riksdagens sida.

Tillfällig utförsel av metallskrot

För utförsel av avfall och skrot av metaller krävs exportlicens som lämnas av kommerskollegium. Praxis är sedan länge att licens beviljas bara om skrotet inte har kunnat avsättas inom landet.

I motion 1983/84:2359 (m) föreslås att licenstvånget såvitt avser export av metallskrot skall upphävas när det gäller tillfällig utförsel för bearbetning av metallskrot avsett att återtagas och återanvändas i exportörens egen tillverkning. Tvånget att anlita svenska företag för bearbetning ger i vissa fall dyrare råvaror än om utländska företag får användas. Motionären exemplifierar med vissa varor baserade på mässingskrot, vilka blir 15 % dyrare att tillverka på grund av högre bearbetningskostnader i Sverige.

Motionären framförde ett likalydande krav i en motion år 1983. Riksdagen avslog motionen på näringsutskottets rekommendation med hänvisning till att kommerskollegium just hade fått i uppdrag att yttra sig över förutsättningarna för och konsekvenserna av att utförsel av skrot skulle medges för omarbetning.

Kommerskollegiets yttrande, som avgavs i mars 1984, har i sammandrag återgetts i det föregående (s. 37 f.). Enligt kollegiets mening saknas det f. n. förutsättningar såväl för en mera liberal hantering av skrotexporten generellt som för särskild behandling av utförsel för omarbetning. Vidare torde konsekvenserna av en fri utförsel bli en icke önskvärd förstärkt råvarubrist för de svenska järn- och metallverken, varvid risken för industrinedläggningar inte kan uteslutas, anför kollegiet.

Det kan konstateras att exporten av metallskrot är strängt reglerad i flertalet västeuropeiska länder. Export kan normalt ske bara på licens. Praxis vid licensgivningen varierar beroende bl. a. på tillgången på skrot till landets egen industri. Helt klart är emellertid att den internationella skrothandeln är starkt begränsad och instabil. Så länge som dessa förutsättningar gäller i vår omvärld finns enligt utskottets mening varken skäl eller möjligheter att i princip frångå den strikta praxis vid exportlicensgivningen som hittills har tillämpats. Huvudregeln bör således också i fortsättningen vara att licens beviljas endast om skrotet inte kan avsättas inom landet.

Utskottet finner det emellertid viktigt att också de effekter beaktas som gällande ordning riskerar att få för t. ex. metallanvändande företag som återanvänder eget skrot i den egna tillverkningen efter bearbetning i metallverk. När det gäller frågan om en mera liberal licensgivning för sådan skrotexport konstaterar utskottet emellertid tyvärr att en ensidig uppmjukning av gällande bestämmelser från svensk sida skulle kunna få olyckliga följder när det gäller försörjningen med skrotråvara till de svenska skrotbaserade industrierna. Sverige skulle som enda land bli öppet för fri skrothandel. Även en liberalisering som begränsas genom att särskilda förutsättningar måste föreligga för att licens skall erhållas kan få följder som inte låter sig överskådas på förhand. En sådan liberalisering är nämligen svår att genomföra på ett kontrollerat sätt.

En förändring av gällande regler i riktning mot friare handel är enligt utskottets mening önskvärd. Regeringen bör verka för internationella överenskommelser om avveckling av handelshinder även på detta område.

Med det nu sagda avstyrker utskottet motion 1983/84:2359 (m).

Vissa frågor om öststatshandeln

Avslutningsvis tar utskottet upp två motioner som båda har anknytning till öststatshandeln.

I motion 1983/84:422 (vpk) påyrkas ett uttalande av riksdagen om utvidgning av östhandeln. Motionärerna anför att Luleå hamn f. n. befinner sig i en mycket pressad situation beroende bl. a. på att leveranserna av järnmalm till Polen t. v. har upphört. Genom bl.a . handelspolitiska åtgärder skulle hamnens konkurrenskraft kunna förbättras. Hamnens transportvolym skulle sålunda kunna ökas genom bilaterala avtal med Polen eller andra SEV-länder, innebärande att malmköp kvittas mot exempelvis kolleveranser. Last och returlast borde ingå som självklara transportförutsättningar, menar motionärerna. De påpekar också att järnmalmsexporten nu i huvudsak går via ett NATO-land. Sverige måste ha beredskap att kunna leverera järnmalm både till öst och till väst. Malmkajen i Luleå sägs därför från sårbarhetssynpunkt vara en nationell angelägenhet.

Som motionärerna påpekar har Sveriges export av järnmalm till Polen minskat drastiskt från 1,3–1,4 miljoner ton åren 1979 och 1980 till 175 000 ton år 1981. En svag uppgång har härefter skett. För år 1983 noteras exportsiffran 361 000 ton. Bakom nedgången ligger Polens ansträngda ekonomiska situation och minskande industriproduktion. Exporten av järnmalm till andra östeuropeiska länder är relativt obetydlig.

I den utredning rörande företagets framtida struktur som Luossavaara–Kiirunavaara AB (LKAB) inkom med till regeringen i februari 1983 beskrivs den förväntade marknadsutvecklingen för företagets produkter. Där sägs bl. a. att LKAB har som mål att öka försäljningen till Östeuropa. En förutsättning för att detta skall kunna ske sägs dock vara att motköpskombinationer kan arrangeras.

Det är sådana motköp som upphovsmännen till motion 1983/84:422 (vpk) vill ha reglerade genom officiella bilaterala avtal med Polen eller andra östeuropeiska länder. De bilaterala handelsavtal som tidigare har slutits med Polen och andra statshandelsländer och de överläggningar som normalt äger rum regelbundet inom ramen för dessa avtal kan enligt utskottets mening spela en viktig roll både när det gäller att allmänt främja handelsförbindelserna mellan länderna och när det gäller att bereda en gynnsam miljö för specifika handelsuppgörelser.

Det bör emellertid i första hand ankomma på berörda företag att träffa sådana uppgörelser som är till gagn för bägge parter. Utskottet vill här erinra om vad som har sagts i det föregående (s. 20) om motköp och den relativt väl

utbyggda organisation som finns i landet för att bistå företagen i samband med motköpsaffärer. I kombination med existerande bilaterala regeringsavtal och kontakterna i samband därmed torde de organisatoriska förutsättningarna finnas för en sådan utvidgning av öststatshandeln som motionärerna åsyftar. Någon grund för att förorda att malm- och kolaffärer skall regleras avtalsmässigt på det sätt som förordas i motionen anser emellertid utskottet inte finnas.

Det är, som påpekas i motionen, viktigt att utskeppningsmöjligheterna för malm över Luleå hamn bevaras. Enligt vad utskottet har inhämtat avser LKAB att ha kvar malmkajen i Luleå hamn. Frågan prövades i samband med fastställandet av företagets långsiktsplan år 1983. Slutsatsen var att malmkajen skulle behållas, dels för malmleveranserna till SSAB Svenskt Stål AB, dels för utskeppning på export.

Med hänsyn till det nu sagda finner utskottet inte skäl för riksdagen att göra någon framställning till regeringen på grundval av motion 1983/84:422 (vpk), som sålunda avstyrks.

Färjleden mellan Ystad och Swinoujscie firar i år 30-årsjubileum och uppmärksammas av den anledningen särskilt, sägs det i motion 1983/84:1098 (fp). Motionärerna tycker att staten med regelbundna seminarier i Ystad borde uppmärksamma östförbindelserna och östhandeln. Ystads kommun försöker efter bästa förmåga, anför de, men kontakter med utrikesdepartementet kunde ge dessa seminarier större tyngd.

Östförbindelser och östhandel uppmärksammas i många former och i många olika sammanhang. Som exempel på aktiviteter under hösten 1984 kan nämnas en kommersiell regionalkonferens för statshandelsländer (utrikesdepartementet), ett seminarium om handel med Östeuropa (Exportskolan) och en exportkonferens om Kina, Sovjetunionen och Östeuropa (Sveriges exportråd i samarbete med handelskamrarna i Malmö, Kalmar och Växjö). Den senare konferensen äger f. ö. rum i det Ystad näraliggande Malmö. Några av de särskilda kommittéer för främjande av handeln med olika östeuropeiska länder som Exportrådet har bildat tillsammans med Sveriges grossistförbund har vidare under hösten anordnat seminarier om handeln med resp. land. Detta gäller Sovjetkommittén och Ungernkommittén. I december planeras ett informationsmöte om Tjeckoslovakien. Utöver dessa seminarier planeras av Exportrådet en rad ytterligare åtgärder (utställningar, symposier, delegationsresor, marknadshandböcker etc.) för främjande av exporten till Östeuropa. Det kan också tilläggas att utrikesdepartementet vid tidigare tillfällen har medverkat i seminarier kring öststatsfrågor arrangerade av kommunstyrelsen i Ystad.

Utskottet finner med hänsyn till det nu sagda att riksdagen inte har anledning att göra någon framställning till regeringen på grundval av motion 1983/84:1098 (fp). Motionen avstyrks således.

Hemställan

Utskottet hemställer

1. beträffande *försvar för frihandeln,*
   att riksdagen avslår motion 1983/84:908 yrkande 8 i ifrågavarande del,
2. beträffande *protektionism genom krisstöd*
   att riksdagen avslår motion 1983/84:851 yrkande 3 i ifrågavarande del,
3. beträffande *tjänstehandel*
   att riksdagen avslår motion 1983/84:908 yrkande 8 i ifrågavarande del,
4. beträffande *hinder för u-landshandeln*
   att riksdagen avslår motion 1983/84:851 yrkande 3 i ifrågavarande del,
5. beträffande *tekniska och administrativa handelshinder*
   att riksdagen avslår motion 1983/84:851 yrkande 3 i ifrågavarande del,
6. beträffande *Norden som hemmamarknad*
   att riksdagen avslår motion 1983/84:851 yrkande 3 i ifrågavarande del,
7. beträffande *samarbetet med EG*
   att riksdagen avslår motion 1983/84:851 yrkande 3 i ifrågavarande del,
8. beträffande *spridning av utrikeshandeln*
   att riksdagen avslår motion 1983/84:1898 yrkande 1,
9. beträffande *statligt handels- och bytesbolag*
   att riksdagen avslår motion 1983/84:1898 yrkande 2,
10. beträffande *inflytande från internationella organisationer*
    att riksdagen avslår motion 1983/84:1898 yrkande 3 i ifrågavarande del,
11. beträffande *inflytande från multinationella företag*
    att riksdagen avslår motion 1983/84:1898 yrkande 3 i ifrågavarande del,
12. beträffande *multinationella företag och världshandeln*
    att riksdagen med anledning av motion 1983/84:2499 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört,
13. beträffande *exportzoner*
    att riksdagen avslår motion 1983/84:2022,
14. beträffande *exportförbud för vissa farliga varor*
    att riksdagen avslår motion 1983/84:1033,
15. beträffande *tillfällig utförsel av metallskrot*
    att riksdagen avslår motion 1983/84:2359,

16. beträffande *utvidgning av öststatshandeln*
att riksdagen avslår motion 1983/84:422,
17. beträffande *öststatsseminarier*
att riksdagen avslår motion 1983/84:1098.

Stockholm den 22 november 1984

På näringsutskottets vägnar
NILS ERIK WÅÅG

Närvarande: Nils Erik Wååg (s), Tage Sundkvist (c), Gunnar Nilsson i Stockholm (s), Erik Hovhammar (m), Lennart Pettersson (s), Rune Jonsson (s), Sten Svensson (m), Olof Johansson (c), Wivi-Anne Radesjö (s), Karl-Erik Häll (s) (mom. 8–17), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp), Jörn Svensson (vpk), Per-Richard Molén (m) (mom. 1–7), Sivert Andersson (s) (mom. 1–7), Bo Finnkvist (s) och Lars Ahlström (m) (mom. 8–17).

Reservationer

1. Försvar för frihandeln (mom. 1)

Erik Hovhammar (m), Sten Svensson (m), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp) och Per-Richard Molén (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 41 som börjar med "Den svenska" och slutar med "den delen" bort ha följande lydelse:

Det är enligt utskottets mening tillfredsställande att Sverige i internationella sammanhang arbetar för att främja en öppen internationell handel och motverka de oroande protektionistiska tendenserna i vår omvärld. Även om den svenska regeringens agerande delvis kan sägas ligga i linje med vad som förordas i motion 1983/84:908 (fp) och med de grundläggande tankegångarna i motion 1983/84:851 (m) synes det utskottet väl motiverat att riksdagen i ett tillkännagivande till regeringen understryker vikten av att Sverige i alla internationella sammanhang fortsätter och intensifierar sina ansträngningar i syfte att stärka den öppna världshandeln. Utskottet uppmärksammar i det följande några områden där det förekommer begränsningar i frihandeln i vårt eget land. Det är viktigt att den svenska regeringen tar initiativ till ett bredare internationellt samarbete syftande till att eliminera icke-tariffära handelshinder. Utskottet tillstyrker således det uttalande av denna innebörd som föreslås i motion 1983/84:908 (fp).

dels att utskottet under 1 bort hemställa
1. beträffande *försvar för frihandeln*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:908 yrkande 8 i ifrågavarande del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

2. Försvar för frihandeln (mom. 1)

Jörn Svensson (vpk) anser att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 39 med "Frihandel, fria" och slutar på s. 41 med "internationella samarbetet" bort ha följande lydelse:

Krisfenomenen i världsekonomin har aktualiserat de internationella ekonomiska kontaktsystemens olika problem. Detta är bakgrunden till de två partimotionerna 1983/84:851 (m) och 1983/84:908 (fp), som båda tar upp protektionismen.

Utskottet kan i och för sig hålla med motionärerna om att tendenserna till protektionism – främst i de stora industriländerna – är ett illavarslande symptom. Man bör dock inte förväxla symptomen med den underliggande sjukdomen: krisfenomenen och de inneboende obalanserna i världsekonomin. Dessa fenomen beror inte av protektionismen. De beror tvärtom av den utformning frihandelssystemet fått och de ekonomiska relationer och strukturer som har utvecklats härur.

Frihandelssystemet representerade i sitt äldre stadium mycket av ekonomiskt och socialt välgörande frigörelse från halvfeodala strukturer och begränsningar. I vår tidsepok har situationen blivit vida mer dubbelbottnad. Begreppen frihandel och fri handel är inte identiska. Vår tids frihandelssystem har utvecklats till en form för ekonomisk maktutövning, som gynnar de redan starka och rika och som har kommit att präglas av den ekonomiska koncentration vilken är ett genomgående drag i den internationella kapitalismen. Frihandelssystemet är i dag en av de mest verksamma mekanismer genom vilka tredje världens länder hålls i beroende och dess breda befolkning utplundras till förmån för industrivärldens och de multinationella imperiernas ägar- och härskarintressen. Den maktpolitiska obalansen förvränger frihandelstankens innehåll och förhindrar en balanserad och likvärdig ekonomisk utveckling. I stället främjas en ständigt vidgad klyfta mellan regioner i världen, mellan ekonomiska metropoler och ekonomiska satelliter.

De rika industriländernas kapitalintressen och politiska etablissemang har också en dubbeltydig och jesuitisk inställning till frihandeln som princip. De kräver fritt inflöde av egna exportvaror och fri utförsel av resurser och kapital för sig själva gentemot mindre nationer och tredje världens länder. Samtidigt söker de ingripa i dessa länders förhållanden genom embargo- och förbudsbestämmelser, genom påtryckningar via internationella bank- och valutaorgan eller genom politisk maktutövning. Mot denna bakgrund – som inte ens nämns i motionerna – bör man alltid hålla i minnet att frihandel inte är frihandel, så länge den bara gäller på en parts godtyckligt uppsatta villkor.

Frihandeln som ekonomisk doktrin är relevant bara så länge den verklighet i vilken den tillämpas präglas av någorlunda jämlikhet mellan nationer och parter. I annat fall får den – som bl. a. Gunnar Myrdal i en rad vetenskapliga analyser har visat – karaktären av ett system för den starkes

dominans över den svage. Detta leder till motsatsen till vad teorin hävdar, nämligen till ökade ekonomiska klyftor och konstant svält och underutveckling inom stora delar av världen. Uppbyggnaden av stora multinationella företagsimperier, aktivt understödda av sina ursprungsländers statsmakter, förvandlar också frihandelssystemet till något annat än det enligt teorin avses vara. Den ökade internhandeln mellan företag inom samma grupp eller imperium – en handel som i dag utgör över 30 % av den svenska utrikeshandeln – skapar ett marknadsreservat, som inte fungerar enligt frihandelns principer. Diverse internationella kartellarrangemang verkar i samma riktning.

Vid sidan av den klassiska frihandelsteorin har det alltid existerat alternativa teorier. Dessa teorier – bland vilka den av Myrdal uppställda är den för vår tid relevanta – tar sin utgångspunkt i de verkliga förhållanden som råder och inte i abstrakta föreställningar. Därför leder de till en mer konkret och politiskt präglad syn på frihandeln. Doktrinära frihandelssystem skapar under vår tids förhållanden ökad ojämlikhet. Protektionism, syftande till att under övergångsperioder skydda svaga och beroende länders självständiga utveckling, är därför inte negativ. Protektionism använd för att öva påtryckning från rika och mäktiga länders sida är däremot förkastlig. En ekonomisk världsordning med större jämlikhet måste först skapas, innan frihandelssystemet kan komma till sin rätt. Även under en sådan ordning är det viktigt att frihandeln inte tillåts leda till ensidighet och utarmning av näringsmässiga och sociala strukturer i de enskilda länderna.

När Sverige arbetar för den internationella handelns utveckling, måste det sålunda ske utifrån perspektivet att det egna nationella oberoendet inte skall inskränkas av embargokrav och skyddsåtgärder från stora industriländer. Sverige har inget skäl att självt acceptera en grad av öppenhet som våra stora handelspartner icke accepterar. Sverige har också skäl att aktivt arbeta för de utvecklings- och jämlikhetsmål vilka i dag lätt skyms undan i diskussionen om världsekonomin och handelssystemet. Dessa mål gynnas nämligen inte av den typ av handelssystem som frihandeln representerar.

Sammanfattningsvis konstaterar utskottet att frågan om frihandel och protektionism är långt mer komplicerad än vad motionärerna beskriver.

3. **Protektionism genom krisstöd** (mom. 2)

Erik Hovhammar (m), Sten Svensson (m), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp) och Per-Richard Molén (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 42 som börjar med "Mot bakgrund" och slutar med "denna del" bort ha följande lydelse:

Utskottet ansluter sig i väsentlig del till det resonemang som förs i motion 1983/84:851 (m), vilket också har en motsvarighet i motion 1983/84:908 (fp).

För att klara strukturomställningen under slutet av 1970-talet och början

av 1980-talet under socialt acceptabla former var det emellertid befogat med vissa stödinsatser. Nu måste, för att en långsiktigt konkurrenskraftig ekonomi och en på egna ben tryggad arbetsmarknad skall skapas, vårt näringsliv anpassa sig till de yttre villkoren och utnyttja de relativa fördelar vi har jämfört med andra. Det går inte att skydda landet från marknadernas krav på omställning genom att söka kortsiktig trygghet. Därmed riskeras den långsiktiga tryggheten. Stödet till olönsamma företag – en form av protektionism – är inte acceptabelt, och denna form av protektionism får inte utvecklas. Subventioner och skatter förvrider prisstrukturen. Detta medför allvarliga risker för den fria handeln. Så länge konkurrenskraft återspeglar relativ effektivitet och inte politisk styrning kan frihandelsprincipen upprätthållas.

Utskottet föreslår, med hänvisning också till motion 1983/84:908 (fp) i berörd del, att riksdagen bifaller motion 1983/84:851 (m) i nu aktuellt avseende och gör ett uttalande av den innebörd som här har angetts.

dels att riksdagen under 2 bort hemställa

2. beträffande *protektionism genom krisstöd*
   att riksdagen med bifall till motion 1983/84:851 yrkande 3 i ifrågavarande del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

4. Protektionism genom krisstöd (mom. 2)

Tage Sundkvist (c) och Olof Johansson (c) anser att den del av utskottets yttrande på s. 42 som börjar med "Enligt de" och slutar med "inom tekobranschen" bort ha följande lydelse:

Den successiva neddragningen av det krisstöd till svensk industri som är av icke-permanent karaktär är en direkt följd av de framgångsrika strukturinsatser som vidtogs under perioden 1976–1982. Nedgången i det icke-permanenta krisstödet sammanfaller dessutom med den uppåtgående konjunkturen.

I detta sammanhang finns det emellertid också anledning att erinra om riksdagens beslut angående nya riktlinjer för tekobranschstödet våren 1983 (prop. 1982/83:130, NU 1982/83:42, AU 1982/83:29, rskr 1982/83:321, 322). Riksdagens beslut innebar bl. a. en avtrappning av det s. k. äldrestödet. Enligt utskottets bedömning borde tekopolitiken inriktas på en ökad produktionsvolym i framtiden och förbättrad konkurrenskraft. Det förutsätter emellertid att man också fortsättningsvis söker finna nya vägar för att komma till rätta med den marknadsstörande tekoimporten. Därför finns det heller ingen anledning att ompröva försörjningsberedskapen på tekoområdet. En sådan omprövning skulle allvarligt kunna skada förutsättningarna för en positiv framtidstro hos tekoföretagen.

5. Tjänstehandel (mom. 3)

Erik Hovhammar (m), Sten Svensson (m), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp) och Per-Richard Molén (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 43 som börjar med "Som framgår" och slutar med "denna del" bort ha följande lydelse:

Näringslivets anpassning till nya konkurrensförhållanden har varit ett fundamentalt problem under senare år. Den negativa utvecklingen i vissa företag och branscher har inte balanserats av en lika stark positiv utveckling på andra håll. En sektor med intressanta utvecklingsmöjligheter är emellertid tjänstesektorn. Utskottet delar den i motion 1983/84:908 (fp) uttryckta uppfattningen att den exportpotential som finns för tjänster av olika slag måste tas till vara. Det är angeläget att riksdagen – så som har aviserats – snart får ta ställning till ett regeringsförslag med anledning av tjänsteexportutredningens betänkande. Det är också angeläget att Sverige ytterligare aktiverar sitt stöd för arbetet inom GATT och övriga internationella organisationer när det gäller tjänstehandeln. Detta arbete kan förhoppningsvis leda fram till ett internationellt tjänstehandelsavtal som minskar hindren för ett fritt tjänsteflöde. En förutsättning är då samtidigt att Sverige är berett att tänka om i fråga om vissa egna handelshinder mot utländsk konkurrens, t. ex. inom banksektorn. I det uttalande till regeringen om frihandel som utskottet föreslår att riksdagen skall göra bör även vad utskottet nu har anfört om tjänstehandel ingå. Med det nu sagda tillstyrker utskottet motion 1983/84:908 (fp) i nu berörd del.

dels att utskottet under 3 bort hemställa

3. beträffande *tjänstehandel*

att riksdagen med bifall till motion 1983/84:908 yrkande 8 i ifrågavarande del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

6. Hinder för u-landshandeln (mom. 4)

Erik Hovhammar (m), Sten Svensson (m), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp) och Per-Richard Molén (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 44 med "Det är" och slutar på s. 45 med "motion 1983/84:851 (m)" bort ha följande lydelse:

Det faktum att Sveriges hinder för u-landshandeln är relativt begränsade jämfört med dem som förekommer i många andra länder utgör enligt utskottets mening inte något skäl för att vi inte ytterligare bör minska sådana handelshinder, i syfte att – som framhålls i motion 1983/84:908 (fp) – bredda u-ländernas internationella marknader, främja de svenska konsumenternas intressen av billiga produkter och tillse att de svenska produktionsresurserna används på effektivaste möjliga sätt. Det nu sagda gäller både de u-länder

som fortfarande befinner sig i ett tidigt utvecklingsskede och de nya industriländerna, de s. k. NIC-länderna, vilka särskilt har uppmärksammats i motion 1983/84:851 (m). Utskottet föreslår att riksdagen i ett uttalande till regeringen ansluter sig till vad utskottet nu har anfört.

dels att utskottet under 4 bort hemställa

4. beträffande *hinder för u-landshandeln*

att riksdagen med bifall till motion 1983/84:851 yrkande 3 i ifrågavarande del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

7. Tekniska och administrativa handelshinder (mom. 5)

Tage Sundkvist (c), Erik Hovhammar (m), Sten Svensson (m), Olof Johansson (c), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp) och Per-Richard Molén (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 46 som börjar med "De önskemål" och slutar med "denna del" bort ha följande lydelse:

Ett uttalande av riksdagen om behovet av långtgående samordning inom Norden och internationellt harmoniseringsarbete med avseende på tekniska och administrativa bestämmelser som verkar handelshindrande skulle markera den vikt riksdagen fäster vid det arbete i detta avseende som redan pågår. Utskottet förordar alltså att riksdagen gör ett sådant uttalande i enlighet med önskemålen i motion 1983/84:851 (m).

dels att utskottet under 5 bort hemställa

5. beträffande *tekniska och administrativa handelshinder*

att riksdagen med bifall till motion 1983/84:851 yrkande 3 i ifrågavarande del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

8. Norden som hemmamarknad (mom. 6)

Tage Sundkvist (c), Erik Hovhammar (m), Sten Svensson (m), Olof Johansson (c), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp) och Per-Richard Molén (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 46 med "Utskottet noterar" och slutar på s. 47 med "institutionella lösningar" bort ha följande lydelse:

Det är, anser utskottet, av vikt att riksdagen genom ett uttalande till regeringen markerar betydelsen av att det pågående utredningsarbetet i frågor av betydelse för förverkligandet av Norden som hemmamarknad slutförs och resulterar i konkreta lösningar. Genom ett sådant uttalande tillgodoses i huvudsak motion 1983/84:851 (m) i berörd del. Ett sådant

uttalande skulle också ligga i linje med motsvarande tankegångar i motion 1983/84:908 (fp).

dels att utskottet under 6 bort hemställa

6. beträffande *Norden som hemmamarknad*

att riksdagen med bifall till motion 1983/84:851 yrkande 3 i ifrågavarande del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

9. Samarbetet med EG (mom. 7)

Erik Hovhammar, Sten Svensson, Per Westerberg och Per-Richard Molén (alla m) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 47 som börjar med "Härvidlag synes" och slutar med "berörd del" bort ha följande lydelse:

Den betydelse som från svensk sida tillmäts förbindelserna med EG bör enligt utskottets mening ta sig uttryck i ett uttalande av riksdagen, vari understryks vikten av att Sverige aktivt arbetar på att fördjupa och utvidga samarbetet med EG. Att så sker är ett önskemål i motion 1983/84:851 (m), som sålunda i berörd del tillstyrks av utskottet. Det har framgått av den föregående redovisningen (s. 15 f.) att ett samarbete på flera områden pågår både bilateralt mellan Sverige och EG och i samarbetet mellan EFTA-länderna och EG. Ett uttalande av riksdagen av den innebörd som här har angetts skulle enligt utskottets mening markera betydelsen av att detta arbete intensifieras och leder till konkreta resultat, på samma sätt som i det föregående har förordats när det gäller samarbetet inom Norden.

dels att utskottet under 7 bort hemställa

7. beträffande *samarbetet med EG*

att riksdagen med bifall till motion 1983/84:851 yrkande 3 i ifrågavarande del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

10. Sveriges internationella beroende i ekonomisk-politiska frågor

Jörn Svensson (vpk) anser att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 48 med "I det" och slutar på s. 49 med "sig bakom" bort ha följande lydelse:

Som framhålls i motion 1983/84:1898 (vpk) binder Sveriges internationella beroende landet vid förhållanden som gör det svårt att föra en strikt självständig ekonomisk politik. Beroendet är både strukturellt och institutionellt betingat samtidigt som det också har en känslighets- och sårbarhetsdimension. Graden av känslighet bestäms av den effekt en förändring i det internationella systemet eller i något av de i systemet deltagande länderna har på vårt lands utveckling. Graden av sårbarhet bestäms av vilka

ansträngningar som behövs för att ändra vårt lands deltagande i den internationella arbetsfördelningen eller för att i högre grad frigöra det från de internationella institutionernas inflytande. I det följande återkommer utskottet till de konkreta förslag i denna riktning som läggs fram i motionen. I det nu aktuella sammanhanget vill utskottet understryka vad som sägs i motionen om behovet av en nationell, selektivt inriktad politik. Utskottet delar uppfattningen att generell ekonomisk och industriell tillväxt samt ökad export ger kortsiktiga vinster men ökat internationellt beroende och större sårbarhet vid nya kriser. En selektiv ekonomisk politik bör i stället införas, som innebär att expansionen koncentreras till sektorer med relativt litet importinnehåll och stora sysselsättningseffekter. Nationalisering av affärsbanker och av vissa nyckelindustrier bör ske. Utlandsinvesteringar måste hållas tillbaka och de utländska aktieköpen begränsas.

11. Spridning av utrikeshandeln (mom. 8)

Jörn Svensson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 49 med "Denna utrikeshandel" och slutar på s. 50 med "denna del" bort ha följande lydelse:

Denna stora utrikeshandelsvolym innebär att Sverige är starkt beroende av export och import för att upprätthålla både konsumtion och produktion inom landet. Detta begränsar allvarligt regeringens möjligheter att lösa den svenska ekonomins balansproblem genom generella åtgärder, samtidigt som sårbarheten ökar i samma takt som importberoendet. En selektiv, nationell politik måste därför föras i enlighet med vad som har sagts i det föregående (s. 72). Ett sätt att minska sårbarheten är också att, som föreslås i motion 1983/84:1898 (vpk), åstadkomma en större länderspridning i både exporten och importen. Framför allt synes det utskottet angeläget att handeln med de socialistiska länderna och med länderna i tredje världen utvecklas. Regeringen bör därför intensifiera sina ansträngningar i detta syfte. Utskottet föreslår att riksdagen i ett uttalande ansluter sig till vad utskottet nu har anfört.

dels att utskottet under 8 bort hemställa

8. beträffande *spridning av utrikeshandeln*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:1898 yrkande 1 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

12. Statligt handels- och bytesbolag (mom. 9)

Jörn Svensson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 52 som börjar med "De tendenser" och slutar med "avstyrks sålunda" bort ha följande lydelse:

Det är enligt utskottets mening uppenbart att en vidgad handel med statshandelsländerna skulle underlättas genom inrättandet av ett statligt handels- och bytesbolag. Ett sådant bolag skulle t. ex. kunna hålla samman de insatser från skilda företag som behövs för att Sverige skall kunna konkurrera om exportorder avseende stora kompletta projekt. Det skulle också kunna verksamt bidra till att ytterligare avsättningsmöjligheter skapas för statshandelsländernas exportvaror. Bolaget bör helt eller till övervägande del ägas av staten för att ges önskvärd tyngd. Mot bakgrund härav anser utskottet att regeringen bör uppmanas att ta initiativ till bildandet av ett statligt handels- och bytesbolag. Utskottet tillstyrker sålunda motion 1983/84:1898 (vpk) i denna del.

dels att utskottet under 9 bort hemställa

9. beträffande *statligt handels- och bytesbolag*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:1898 yrkande 2 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

13. Inflytande från internationella organisationer (mom. 12)

Jörn Svensson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 53 med "Utskottet utgår" och slutar på s. 54 med "bland annat" bort ha följande lydelse:

Enligt utskottets mening bör Sverige i detta arbete utnyttja sina möjligheter till påverkan på det sätt som föreslås i motion 1983/84:1898 (vpk). Innebörden i det som där sägs är att det institutionella inflytandet skall minskas. När det gäller det institutionella beroendet är det främst Sveriges medlemskap i IMF, EFTA, GATT och OECD som är av intresse. Sveriges medlemskap i GATT har bl. a. inneburit att landet förpliktat sig att delta i en liberalisering av den internationella handeln, dvs. en långsiktig anpassning till den internationella kapitalismens och de multinationella bolagens uppdelning av marknader och produktion. OECD-medlemskapet innebär inga direkta formella förpliktelser men innefattar en viss underkastelse under den ideologiska framtoning som OECD-rapporterna har. Detta institutionella beroende innebär självfallet begränsningar i möjligheterna att genomföra en strikt nationell ekonomisk politik. Det är därför angeläget att regeringen snabbt vidtar åtgärder för att minska de internationella ekonomiska organisationernas inflytande över landets ekonomisk-politiska handlande. Utskottet föreslår att riksdagen gör ett uttalande av denna innebörd. Motion 1983/84:1898 (vpk) tillstyrks sålunda i berörd del.

dels att utskottet under 10 bort hemställa

10. beträffande *inflytande från internationella organisationer*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:1898 yrkande 3 i ifrågavarande del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

14. Inflytande från multinationella företag (mom. 11)

Jörn Svensson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande på s. 55 som börjar med "Något uttalande" och slutar med "denna del" bort ha följande lydelse:

Företagandets internationalisering gör Sverige beroende av de internationella bolagen och minskar landets handlingsfrihet i väsentliga ekonomisk-politiska frågor. I enlighet med önskemålen i motion 1983/84:1898 (vpk) bör regeringen snabbt vidta åtgärder för att de multinationella företagens inflytande över landets ekonomisk-politiska handlande skall minskas. Riksdagen bör enligt utskottets mening göra ett uttalande av denna innebörd.

dels att utskottet under 11 bort hemställa

11. beträffande *inflytande från multinationella företag*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:1898 yrkande 3 i ifrågavarande del som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

15. Multinationella företag och världshandeln (mom. 12)

Erik Hovhammar (m), Sten Svensson (m), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp) och Lars Ahlström (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 56 med "På motsvarande" och slutar på s. 58 med "delvis tillgodosett" bort ha följande lydelse:

Också i Sverige finns anledning att inta en balanserad attityd till såväl ingående som utgående utländska direktinvesteringar. De utländska direktinvesteringarna och de internationella företagens verksamhet i landet har en rad positiva effekter. Det svenska näringslivets försörjning med riskvilligt kapital ökas, tillgången till avancerad teknik underlättas och investeringsklimatet förbättras. De risker och speciella problem som ett utländskt förvärv av ett svenskt företag eventuellt kan innebära måste samhället kunna skydda sig mot. I detta avseende ger emellertid företagsförvärvslagen i sin nuvarande utformning tillfredsställande möjligheter till kontroll.

De svenska --- (=utskottet) --- och tolkning.

Enligt utskottets mening finns också anledning att verka för att regler för god internationell revisionssed utarbetas som komplement till de bestämmelser rörande god revisionssed som nu förekommer nationellt.

Det aktuella --- (=utskottet) --- anföra följande.

I det inledande avsnittet (s. 21 f.) har utskottet översiktligt redogjort för hur olika aspekter på de multinationella företagens verksamhet och utveckling bevakas och utreds på flera håll i det mellanstatliga samarbetet. Med hänsyn till de omfattande aktiviteter som redan nu pågår finns enligt utskottets mening ingen anledning för riksdagen att uppmana regeringen att i

FN-arbetet ta sådana initiativ som förordas i motion 1983/84:2499 (c). Motionen avstyrks således i här aktuell del.

dels att utskottet under 12 bort hemställa

12. beträffande *multinationella företag och världshandeln*
att utskottet avstyrker motion 1983/84:2499.

16. Exportzoner (mom. 13)

Erik Hovhammar (m), Sten Svensson (m), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp) och Lars Ahlström (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 58 med "Konkurrensaspekterna är" och slutar på s. 60 med "motion 1983/84:2022 (m)" bort ha följande lydelse:

De exportzoner som motionärerna vill se förverkligade, uppbyggda kring det nuvarande frihamnsinstitutet som kompletteras med exportfrämjande lättnader för företag i zonen, har vissa likheter med zonarrangemang som har införts på många andra håll i världen, i både u-länder och i-länder. Dessa zoner har i vissa fall rent regionalpolitisk karaktär med nationell inriktning. I andra fall är syftet mera utpräglat att utländska investeringar skall ske i zonen. Utskottet finner det angeläget både att nya lösningar kan prövas för stimulans av företagsutveckling och sysselsättning i områden med stora sysselsättningsproblem och att också Sverige prövar möjligheterna att presentera attraktiva lösningar för att främja utländsk etablering av företag. Mot bakgrund av det anförda finner utskottet det önskvärt att regeringen, i enlighet med önskemålen i motion 1983/84:2022 (m), prövar frågan om komplettering av gällande frihamnsbestämmelser med sikte på att exportzoner skall inrättas på lämpliga platser i landet. Därvid bör övervägas vilka exportfrämjande lättnader som kan knytas till frihamnsinstitutet i syfte att underlätta för exportinriktade företag att etablera sig i zonen. Sveriges förpliktelser på det handelspolitiska området måste därvid självfallet beaktas. En utgångspunkt bör också vara att utlandsägda företag inte skall ges förmåner som konkurrerande svenskägda företag inte åtnjuter.

Såvitt utskottet – – – (=utskottet) – – – svensk utrikeshandel.

Med det nu sagda tillstyrker utskottet motion 1983/84:2022 (m).

dels att utskottet under 13 bort hemställa

13. beträffande *exportzoner*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:2022 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

17. Tillfällig utförsel av metallskrot (mom. 15)

Erik Hovhammar (m), Sten Svensson (m), Per Westerberg (m), Christer Eirefelt (fp) och Lars Ahlström (m) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 62 med "Utskottet finner" och slutar på s. 63 med "motion 1983/84:2359 (m)" bort ha följande lydelse:

Utskottet finner det emellertid viktigt att också de effekter beaktas som gällande ordning riskerar att få för t. ex. metallanvändande företag som återanvänder eget skrot i den egna tillverkningen efter bearbetning i metallverk. Avsaknaden av alternativ till inhemsk bearbetning kan leda till högre tillverkningskostnader för dessa företag. Deras konkurrensförmåga kan därigenom allvarligt försvagas.

Systemet med exportförbud för metallskrot skapar ett kartelliknande förhållande med konstlad prissättning. Utifrån principiella utgångspunkter är en fri handel att föredra, i synnerhet för industrialiserade små nationer. En uppmjukning av gällande förbud tillsammans med ett internationellt ageran-de i syfte att åstadkomma fri handel även med metallskrot är därför att föredra.

Den i motion 1983/84:2359 (m) förordade liberaliseringen av licensgiv-ningen gäller utförsel av metallskrot för bearbetning och återtagning. Vid en sammanvägning av för- och nackdelar med en sådan lösning finner utskottet att skäl talar för att – under bestämda förutsättningar – en viss liberalisering prövas. I enlighet med vad som sägs i kommerskollegiets yttrande bör en absolut förutsättning för exportlicens vara att licenssökanden är ett svenskt verkstadsföretag eller liknande som har ett avtal direkt med ett utländskt metallverk om utbyte av material. Metallurgisk identitet måste föreligga mellan det utförda skrotet och den införda metallen. Utskottet förutsätter att villkor beträffande giltighetstid, kontroll m. m. knyts till licenserna på det sätt som licensmyndigheten bedömer lämpligt.

Den av utskottet förordade liberaliseringen av licensgivningen bör prövas under en försöksperiod. Dess tillämpning och konsekvenser bör noggrant följas. Utskottet föreslår att riksdagen med anledning av motion 1983/84:2359 (m) som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet nu har anfört.

dels att riksdagen under 15 bort hemställa

15. beträffande *tillfällig utförsel av metallskrot*
att riksdagen med anledning av motion 1983/84:2359 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Rättelse: S. 77, sista stycket står: 14 Rättat till: 15

18. Utvidgning av öststatshandeln (mom. 16)

Jörn Svensson (vpk) anser

dels att den del av utskottets yttrande som börjar på s. 63 med "Det bör" och slutar på s. 64 med "sålunda avstyrks" bort ha följande lydelse:

Även om nuvarande bilaterala avtal med statshandelsländerna är ett bra medel för att handelsförbindelserna med dessa länder skall främjas, anser utskottet att de borde kompletteras med konkreta och preciserade bytesavtal så att handelsutbytet ytterligare utvecklas. Det är särskilt viktigt att sådana avtal i enlighet med vad som föreslås i motion 1983/84:422 (vpk) kommer till stånd med avseende på handel som kan bära upp godstrafiken över Luleå hamn. Denna hamn, som i dag har en bekymmersam situation, måste bevaras och helst få utökad kapacitet. Detta är viktigt inte minst för att Sverige skall ha beredskap att i en eventuell avspärrningssituation kunna leverera järnmalm både till öst och till väst. Utskottet tillstyrker därför motion 1983/84:422 (vpk) och föreslår alltså att riksdagen ansluter sig till vad utskottet här har uttalat.

dels att utskottet under 16 bort hemställa

16. beträffande *utvidgning av öststatshandeln*
att riksdagen med bifall till motion 1983/84:422 som sin mening ger regeringen till känna vad utskottet anfört.

Särskilt yttrande

Tjänstehandel (mom. 3)

Tage Sundkvist (c) och Olof Johansson (c) anför:

Utskottet har i det föregående beskrivit det arbete som f. n. pågår inom olika internationella organisationer i syfte att eliminera s. k. icke-tariffära handelshinder. Sverige medverkar i detta arbete som sedan många år pågår inom internationella organisationer, t. ex. OECD.

Tjänstehandeln mellan länder kräver i detta sammanhang ökad uppmärksamhet från svensk sida. Tjänsteexportutredningens betänkande bereds f. n. efter sedvanlig remissbehandling i regeringskansliet. En proposition i ämnet är aviserad till våren 1985. Vi förutsätter att förslag till åtgärder för att underlätta handeln och eliminera hinder för tjänsteexporten kommer att ingå i propositionen. Mot denna bakgrund anser vi det inte f. n. motiverat att riksdagen gör ett särskilt uttalande till regeringen enligt förslaget i motion 1983/84:908 (fp).

Innehåll

Ärendet ... 1

Sammanfattning ... 1

Motionerna ... 2

Uppgifter i anslutning till motionerna ... 3
Frihandel ... 3
Den handelspolitiska utvecklingen ... 3
Sveriges linje i det internationella samarbetet ... 5
Vissa svenska importbegränsningar, m. m. ... 6
Svar på interpellation om handelshinder gentemot u-länderna ... 6
Handel med tjänster ... 8
Internationellt samarbete rörande tekniska och administrativa handelshinder ... 11
Norden som hemmamarknad ... 13
Sveriges samarbete med EG ... 15
Fördelningen av Sveriges utrikeshandel, m. m. ... 16
Översikt ... 16
Öststatshandeln ... 17
Handeln med u-länderna ... 18
Tidigare riksdagsbehandling av frågor om statliga handelshus, m. m. ... 19
De multinationella företagen i det internationella samarbetet ... 21
FN ... 21
OECD ... 24
Direktinvesteringskommittén om multinationella företag och effektiviteten i ekonomisk-politiska åtgärder ... 26
Exportzoner ... 27
Motion 1983/84:2022 ... 27
Exportzoner: definition m. m. ... 28
Frihamnar i Sverige ... 28
Tidigare riksdagsbehandling ... 29
Förbud mot export av vissa varor ... 30
Motion 1983/84:1033 ... 30
Gällande svenska bestämmelser ... 31
Internationella överenskommelser om farliga varor ... 32
Förslag från konsumentverket rörande exportförbud för särskilt farliga varor ... 34
Tidigare riksdagsbehandling ... 35
Svar på fråga i riksdagen ... 36
Tillfällig utförsel av metallskrot ... 36
Motion 1983/84:2359 ... 36
Yttrande av kommerskollegium ... 37
Förordning om import- och exportlicenser ... 39

Utskottet 39
Frihandel m. m. 39
Inledning 39
Försvar för frihandeln 40
Protektionism genom krisstöd 41
Tjänstehandel 42
Hinder för u-landshandeln 43
Tekniska och administrativa handelshinder 45
Norden som hemmamarknad 46
Samarbetet med EG 47
Sveriges internationella beroende i ekonomisk-politiska frågor 47
Inledning 47
Spridning av utrikeshandeln 49
Statligt handels- och bytesbolag 51
Institutionellt beroende 52
De multinationella företagen och världshandeln 55
Exportzoner 58
Förbud mot export av vissa farliga varor 60
Tillfällig utförsel av metallskrot 62
Vissa frågor om öststatshandeln 63
Hemställan 65

Reservationer
1. Försvar för frihandeln (m, fp) 66
2. Försvar för frihandeln (vpk) 67
3. Protektionism genom krisstöd (m, fp) 68
4. Protektionism genom krisstöd (c) 69
5. Tjänstehandel (m, fp) 70
6. Hinder för u-landshandeln (m, fp) 70
7. Tekniska och administrativa handelshinder (m, c, fp) 71
8. Norden som hemmamarknad (m, c, fp) 71
9. Samarbetet med EG (m) 72
10. Sveriges internationella beroende i ekonomisk-politiska frågor (vpk) 72
11. Spridning av utrikeshandeln (vpk) 73
12. Statligt handels- och bytesbolag (vpk) 73
13. Inflytande från internationella organisationer (vpk) 74
14. Inflytande från multinationella företag (vpk) 75
15. Multinationella företag och världshandeln (m, fp) 75
16. Exportzoner (m, fp) 76
17. Tillfällig utförsel av metallskrot (m, fp) 77
18. Utvidgning av öststatshandeln (vpk) 78

Särskilt yttrande
Tjänstehandel (c) 78

minab/gotab Stockholm 1984 79366